ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

DERS KİTABI

9. SINIF

ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

9

DERS KİTABI

YAZARLAR

Abdullah BEKTAŞ
Mustafa Nezihi PESEN
Sinan ÖZYURT
Furkan ÖZÜDOĞRU

HAZIRLAYANLAR

EDİTÖR
Veli KARATAŞ

DİL UZMANI
Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM UZMANLARI
İzzettin Yılmaz BAŞKAR
Sami ÇELİK
Veysel KUBAT

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

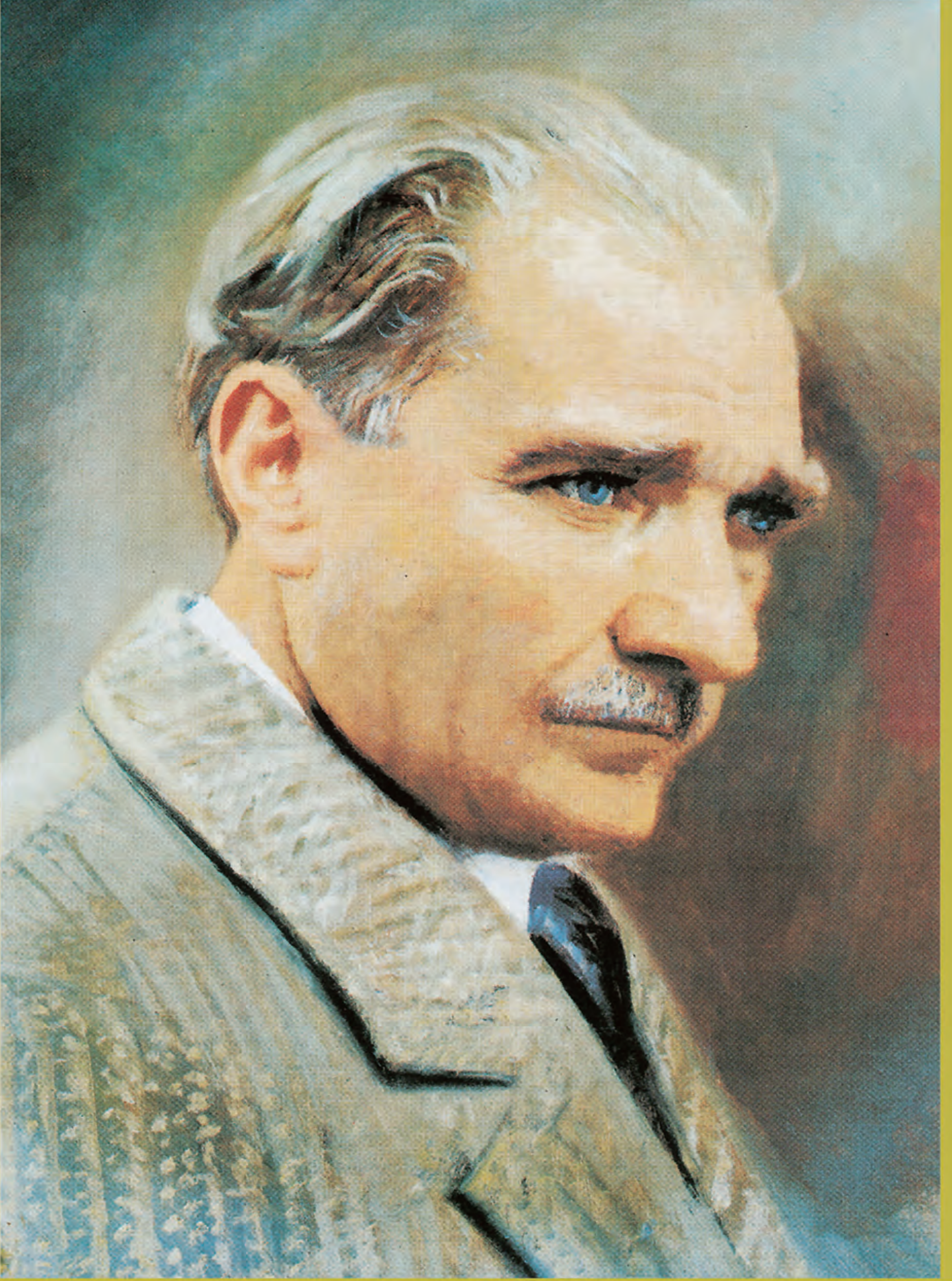
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI

(Üniteler - Sorular - Sözlük - Kaynakça)

Ünite kapağı

1. ÜNİTE

BİLGİ VE İNANÇ

Ünitemize Hazırlanalım

Kavramlar : İslam, inanç, akide, vahiy

Ünite başlığı

Ünite adı

Hazırlık soruları

Kavramlar

Motivasyon sorusu

Ünite metni

Etkinlik kutusu

BİLGİ VE İNANÇ

1. İslam'da Bilgi Kaynakları

NOT EDELİM

1. ÜNİTE

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

Değerlendirme soruları:
(Açık uçlu
Çoktan seçmeli
Boşluk doldurma
Doğru/Yanlış)

SÖZLÜK - KAYNAKÇA

9. SINIF SÖZLÜK

SÖZLÜK - KAYNAKÇA

9. SINIF KAYNAKÇA

Sözlük
Kitabınızda geçen belli başlı kavramların anlamlarına buradan kolayca ulaşabilirsiniz.

Kaynakça
Kitabınız hazırlanırken faydalanılan belli başlı kaynakların listesi

ORGANİZASYON ŞEMASI
(Etkinlik Kutuları - Kısaltmalar - Karekod)

DEĞERLENDİRELİM
YORUMLAYALIM
TARTIŞALIM
KONUŞALIM
PAYLAŞALIM

Bu kutucuklarda, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak tartışalım, konuşalım ve paylaşalım gibi birlikte yapılacak etkinlikler bulunmaktadır.

NOT EDELİM
YAZALIM
LİSTELEYELİM
PROJE YAPALIM

Bu kutucuklarda, işlenen konunun daha iyi kavranması ve akılda kalabilmesi için aktarılan bilgiler ışığında not etme, listeleme ve doldurma gibi hemen kitabınızın üzerine yapabileceğiniz etkinlikler bulunmaktadır.

BİLİYOR MUSUNUZ?
BİLGİ KUTUSU
OKUYALIM

Bu kutucuklarda, işlenen konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak ilave bilgiler verilmektedir.

DÜŞÜNELİM
HATIRLAYALIM

Bu kutucuklarda, işlenen konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak kişisel ve zihinsel aktiviteler yer almaktadır.

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhisselam
b. : bin / binti
bk. : bakınız
C : cilt
c.c. : Celle celâlühû
çev. : çeviren
ed. : editör
haz. : hazırlayan
Hz. : hazreti
md. : madde
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
r.a. : Radiyallâhu anh / anhâ
s. : sayfa
s.a.v. : Sallalahu aleyhi ve sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Kitabınızında bulunan karekodları okutarak kitabınızın EBA'da bulunan PDF'sine, ünitelere ve işlenen konu ile ilgili materyallere ulaşabilirsiniz.

1\.
ÜNİTE

BİLGİ VE İNANÇ

Ünitemize Hazırlanalım

1. Akıl, rüya, ilham ve ilim kavramlarının anlamlarını sözlükten araştırarak defterinize yazınız.

2. "Bilgi ahlakı" sözü size neyi çağrıştırıyor? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Bir konuda bilgi edinmek için hangi yollar izlenir? Fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. İmanın şartları nelerdir? Defterinize yazınız.

5. İsrâ suresi 36. ve Mülk suresi 23. ayetlerin mealini Kur'an-ı Kerim'den bularak defterinize yazınız.

Kavramlar : İslam, inanç, akide, vahiy

1. İslam'da Bilgi Kaynakları

"… Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?.." (Zümer suresi, 9. ayet.) ayetiyle anlatılmak istenen sizce nedir?

İnsan merak eden ve merakını gidermeye çalışan bir varlıktır. Kendisini, çevresini ve kâinatta olup biteni anlamak ister. Bunun için sorular sorar ve cevaplar arar. Ulaştığı cevapların işine yarayıp yaramayacağını tetkik eder.

Varlıklar hakkında düşünen insan kendisi hakkında da düşünür. Bilgiyi ve bilgisinin kaynağını sorgular. Bilginin kaynağını bazen akılda bazen deneyde bazen de sezgide bulur. Çeşitli düşünme yöntemleri geliştirir, bilimsel sonuçlara varır. Kimi zaman ulaştığı gerçeklerden de şüphe eder ve tekrar tekrar sorgulamaya devam eder.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran düşünme ve öğrenme özellikleridir.

Felsefe dünyasında bilgi, insanın varlıkları tanıma, anlama ve bilme çabası sonucunda ortaya çıkan netice şeklinde tanımlanmıştır. Yani bilgi, bilenle bilinen arasında kurulan ilişkidir. Felsefecilere göre bilgi; düşünme, algılama, anlama ve açıklama süreçleriyle oluşur. Bilgi türleri ise gündelik, dinsel, teknik, sanatsal, bilimsel ve felsefî bilgi olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılır.

Felsefe, kendisinin üç temel alanı olan varlık, bilgi ve değer konularına akılcı ve şüpheci bir bakış açısıyla yaklaşır. Bilginin kaynağı hakkında filozofların yaklaşımları birbirinden farklıdır. Doğru ve genel geçer bilgiye ulaşılabileceğini düşünen filozoflar yanında bunun mümkün olmadığını savunan filozoflar da vardır. Bu farklılıkla birlikte, felsefe alanında bilginin kaynağı genel olarak; akıl, duyular, deney, gözlem ve sezgidir.

Bilim dünyasına göre bilgi, sebep sonuç ilişkisi içerisinde objektif, ölçülebilir, gözlemlenebilir ve mantıksal olmalıdır. Bilgi gözlem ve deney yoluyla, teorilerin doğruluğunun ispatlanması sonucunda ortaya çıkar. Bilgi konusunda, felsefenin bütüncül bakış açısının aksine bilimin parçalı bir yaklaşımı vardır. Bilgi çeşitli alt birimlere bölünerek incelenir. Bilgi; matematik, fizik, astronomi ve psikoloji gibi çeşitli bilim dalları altında ele alınır.

BİLGİ KUTUSU

el-Alîm: "Gerek duyular âlemine gerekse duyularla kavranılamayan âleme ait her şeyi bütün ayrıntılarıyla bilen." anlamında Allah'ın (c.c.) isimlerinden biri.

Son yüzyıllarda gelişen pozitivist bilim anlayışına göre bilinen tek gerçeklik bilimin söylediği veya görebildiğidir. Evrende her şey, sebep sonuç ilişkisi içerisinde bilinebilir. Bilim, eninde sonunda her şeyi çözecek, evrende bilinmeyen hiçbir şey kalmayacaktır. Bu bakış açısı bazı bilim adamlarını din ve metafizik gibi alanları dışlayacak kadar ileri götürmüştür. Oysa bilim her ne kadar görünen âlemde insanlığa katkılar sunsa da dinin ve vahyin bireysel ve toplumsal işlevlerini hiçbir zaman yerine getiremez.

İslam'a Göre Bilgi

İslam'a göre insan bilme ve öğrenme özellikleriyle var olmuştur. İnsanı diğer varlıklardan ayıran okuma, düşünme, anlama, yazma, uygulama ve paylaşma gibi özellikleridir. Kur'an-ı Kerim'de **"Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek 'Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi bana bunların isimlerini bildirin.' dedi. Melekler, 'Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.' dediler."**[1] buyrularak insanın bilen ve öğrenen bir varlık olduğuna işaret edilmiştir. Aynı zamanda bilginin kaynağının, insana bilmediklerini öğreten ve her şeyi bilen (el-Alîm) Yüce Allah olduğu da ifade edilmektedir.[2]

Bilgi, İslam âlimleri tarafından ilim ve marifet kavramlarıyla ifade edilmiştir. İlim, bir şeyi olduğu gibi ve gerçeğe uygun şekilde bilmektir. Marifet ise bir şey hakkında düşünerek derin bilgi ve anlayışa ulaşmaktır.[3]

İslam, bilgi edinmeye önem verir. Yüce Allah, Alak suresinde **"Yaratan rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan (döllenmiş hücre) yaratmıştır. Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren rabbin sonsuz kerem sahibidir."**[4] buyurur. Hz. Peygamber de *"İlim öğrenmek her Müslümana farzdır."*[5] hadisiyle bu konuya dikkat çeker.

Bilgi edinmenin farklı yolları vardır. Bunlar selim akıl, doğru haber ve salim duyu organlarıdır.

Çevreyi algılamanın ve ilk bilgileri edinmenin yolu duyularla mümkündür. İnsan, herhangi bir eksiklik ve kusuru bulunmayan duyularla elde ettiği verileri aklıyla işleyip değerlendirerek bilgi üretir. Akıl ürettiği bilgiyi kullanarak yeni ve anlamlı sonuçlar çıkarır. İnsan akıl vasıtasıyla elde edemeyeceği ve duyuların ötesindeki bilgilere ancak doğru haber yoluyla ulaşır. Günlük hayatı sadece duyular ve akıl yürüterek devam ettirmek imkânsızdır. İnsan hayatın her alanında çeşitli bilgilere ihtiyaç duyar. Konuşulan dil, faydalı veya zararlı besinler, tedavi yöntemleri, uzak coğrafya ve toplumlar, hatta isimlerin bilgisi bile ancak haber yoluyla öğrenilir. Çeşitli meslek, sanat ve kültürlerin nesillere aktarılması böylece mümkün olur. Dinin de insana ulaşması peygamberlerin verdiği haberler (vahiy) vasıtasıyla gerçekleşir.

---

1 Bakara suresi, 31-32. ayetler.
2 bk. Alak suresi, 4-5. ayetler.
3 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 223.
4 Alak suresi, 1-5. ayetler.
5 İbn Mâce, Mukaddime, 17.

Selim Akıl

Akıl, insanları diğer canlılardan ayıran, sorumlu kılan düşünme ve anlama melekesidir. Akıl sebep sonuç ilişkisi içerisinde mevcut verilerden hareketle muhakeme eder. İnsan aklı ile bilir, bilgiyi kavrar, uygular, analiz eder, yeni bilgiler üretir ve değerlendirmeler yapar. Bu süreçlerin sonunda irade devreye girer. İradesiyle iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırır, ne yapacağına karar verir ve uygular. Davranışlarından da sorumlu olur.

Yüce Allah **"...Ey akıl sahipleri!..."**[6], **"... düşünmüyor musunuz?"**[7], **"... aklınızı kullanmıyor musunuz?"**[8], **"Bu Kur'an, ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır."**[9] gibi ayetlerde aklın ve düşünmenin değerini açıklar.

Dinî sorumluluğun ön şartı akıl ve irade sahibi olmaktır. İnsanın Allah (c.c.)* katında sorumluluğu akıllı ve iradeli oluşuna bağlanmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de insanın yüklendiği bu sorumluluk şu şekilde ifade edilmiştir: **"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi..."**[10] Bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v.)** *"Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Şifa buluncaya kadar akıl hastasından, bülûğ çağına erinceye kadar çocuktan ve uyanıncaya kadar uyuyandan"*[11] buyurarak akıl sorumluluk ilişkisini açıklamıştır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de **"... ancak bilenlerin akledebileceğini..."**[12] belirten ayetle, bilgiyi ve aklını doğru kullanmayan insanları **"...Onlar sağırdırlar,**

NOT EDELİM

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır."

(Âl-i İmrân suresi, 190. ayet.)

KONUŞALIM

*Hz. Peygamber Muaz b. Cebel'i (r.a.)*** Yemen'e vali olarak gönderirken ona "Sana bir dava geldiğinde nasıl hüküm vereceksin?" diye sorar.*

Muaz "Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim." diye cevap verir. Hz. Peygamber; "Eğer o konu hakkında Allah'ın kitabında bir bilgi bulamazsan ne yapacaksın?" diye sorduğunda;

Muaz da "Resulullah'ın sünneti ile karar vereceğim" der. Hz. Peygamber bu sefer; "Resulullah'ın sünnetinde de yoksa ne yapacaksın?" dediğinde,

Muaz "O zaman kendi görüşümle bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim." diye görüşünü bildirir.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, elini Muaz'ın göğsüne koyup "Elçisini muvaffak kılan Allah'a hamdolsun." buyurarak memnuniyetini dile getirir.

(Tirmizî, Ahkâm, 3.)

Yukarıdaki hadise göre herhangi bir meselenin çözümünde İslam dininin temel başvuru kaynaklarını tespit ederek arkadaşlarınızla konuşunuz.

*** Radiyallâhu anh: Allah (c.c.) ondan razı olsun.

---

6 Bakara suresi, 197. ayet; Mâide suresi, 100. ayet.
7 Yûnus suresi, 16. ayet; Sâffât suresi, 138. ayet.
8 Enbiyâ suresi, 10. Ayet.
9 Sâd suresi, 29. ayet.
* Celle celâluhû: O'nun şanı ne yücedir.
10 Ahzâb suresi, 72. ayet.
** Sallallâhu Aleyhi ve Sellem: Allah (c.c.) ona salât ve selam eylesin.
11 Buhârî, Hudûd, 22; Talâk, 11; Ebû Dâvûd, Hudûd, 17; Tirmizî, Hudûd, 1.
12 Ankebût suresi, 43. ayet.

dilsizdirler, kördürler. Bundan dolayı anlamazlar."[13] şeklinde nitelendiren ayet aklın bilgi edinmedeki rolüne işaret eder.

Akıl bu kadar önemli olmakla birlikte aklın bütünüyle kavrayamadığı, haberdar olamadığı ve yanılabildiği durumlar da söz konusu olabilir. Akıl; vehim, hayal veya nefsî istekler gibi yanıltıcı etkilere açıktır. Akıl sahibi olsa bile insanın, nefsine uyması onu hataya sürükleyebilir. Doğru zannettiği, araştırmadan kabul ettiği bazı ön kabuller insanı yanıltabilir. Yüce Allah **"Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir."**[14] buyurarak bu gerçeğe işaret eder. Aklı ve düşünceyi yanıltabilecek diğer bir etken de taklittir. Özellikle toplumsal meselelerde insanlar kalabalıkların kabulleriyle hareket ederler. Sorgulamadan ve delil aramadan topluma uymak hatalara sebep olur. Kur'an-ı Kerim'de **"Onlar ancak sizin ve atalarınızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir."**[15] buyuran Allah Teâlâ, putperestlerin hem atalarının kabulleriyle delilsiz konuştuklarını hem de zan ve arzularıyla hareket ettiklerini bildirmektedir.

İslam dininde aklın kendinden beklenen işlevleri görebilmesi için akl-ı selim olması gerekir. Selim akıl, insanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliğini ve safiyetini koruyan akıldır.[16] İnsanın hayır ile şerri ayırabilmesi ve hayrı tercih etmesi selim akılla olur. Bu kavramın Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde geçen fıtrat kavramı ile ilişkisi vardır. Hz. Peygamber'in *"Her çocuk fıtrat üzere doğar…"*[17] hadisi insanın temiz (selim) bir karakterde yaratıldığına işaret eder. İslam âlimleri de fıtratı, insanların doğuştan hakikati ayırt etme ve İslam'ı kabul etme kabiliyeti şeklinde yorumlamışlardır.

Aklın önceliği tabiattaki yaratılışa bakarak Allah'ın (c.c.) ayetlerini anlamaya çalışmaktır.

13 Bakara suresi, 171. ayet.
14 Yûnus suresi, 36. ayet.
15 Necm suresi, 23. ayet.
16 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 12.
17 Müslim, Kader, 22.

Akıl, yaratılışı, ölüm ötesini, dinin **inanç** ve ibadet esaslarını tek başına kavrayamaz. İnsanın gayb âlemine ilişkin konularda bilgisi çok azdır. Aklın öncelikli görevi, evrende ve Kur'an'da Allah'ın (c.c.) ayetlerini anlamaya çalışarak O'na kullukta insana rehberlik etmesidir. Bu da aklın selim olmasıyla mümkündür.

Sadık Haber

İslam'a göre bilgi edinme yollarından biri de sadık haberdir. Sadık haber, vahyi ve peygamberlerden gelen haberlerin tamamını kapsar. **Vahiy**; Allah'ın (c.c.) melek aracılığıyla peygamberlere, onların da insanlara bildirdiği, hayatın hangi ilkelere göre yaşanacağını ve nelere uyup nelerden sakınılacağını bildiren ilahî bilgiler ve bu bilgilerin gönderiliş tarzıdır.[18]

Dinin ilkeleri tamamıyla haber türü bilgilere dayanır. Bu haberler, güvenilir bir melek ve peygamber tarafından getirildiği için doğru ve kesindir. Sadık haberler, mütevatir haber ve peygamberlerden gelen haber olmak üzere iki kısımdır.

Mütevatir Haber

Yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan toplulukların aktara geldiği haberlere mütevatir haber denir. Bu haberler nesilden nesile kesintisiz nakledilen haberlerdir. Bir haberin mütevatir olmasının üç şartı vardır: 1. Her dönemde yalan söylemek üzere bir araya gelmesi imkânsız çok sayıda insan tarafından nakledilmesi. 2. Nakledenlerin sayısında azalmanın olmaması. 3. Olayı veya haberi nakledenlerin görmüş veya duymuş olması.[19] İslam dininde bu şartlara sahip olan haberler, salim duyuların sağladığı bilgi gibi kesinlik taşır. Örneğin Allah'tan (c.c.) gelen vahiy yani Kur'an-ı Kerim, mütevatir şekilde bizlere ulaşmıştır.

Vahiy bizlere mütevatir bir şekilde ulaşmıştır.

Peygamberden Gelen Haber

Peygambere Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Allah'tan (c.c.) gelen bilgilerdir. Yüce Allah, Hz. Âdem'den (a.s.)* Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar insanlara rehberlik yapan peygamberler göndermiş ve onları vahiyle desteklemiştir. Son peygamber Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bize ulaşan haberler hem Kur'an-ı Kerim'i hem de sünneti içerir. Hz. Peygamber kendisine gelen vahyi insanlara tebliğ etmiş ve sünnetiyle örnek olmuştur. Sünnet de bu bakımdan Müslümanlar için bilgi kaynağıdır.

"Sahih-i Buhârî", sahih hadisleri derleyen eserlerdendir.

18 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 376.
19 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 269; bk. H. Yunus Apaydın, "Mütevatir", TDV İslam Ansiklopedisi, C 32, s. 209.
* Aleyhisselam: Allah'ın (c.c.) selamı onun üzerine olsun.

Vahiy insanın akıl ve duyularla bilemeyeceği alanlarda bizi bilgilendirir. İnanç esasları, ibadetler, ahlak ilkeleri ve sosyal ilişkiler yanında yaratılış ve ahiret hayatı hakkında da bilgiler verir. Evrenin yaratılışı ve varlıklar hakkında açıklamalar yapar. Yüce Allah bir ayette **"Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan ve sonra arşa hükmeden, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan; güneşi, ayı, yıldızları, hepsini buyruğuna baş eğdirerek var eden Allah'tır..."**[20] buyurarak evrenin yaratılışı ve işleyişi hakkında bilgiler verir. İnanç esasları, ibadetler, ahlak ve sosyal ilişkiler hakkında **"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır..."**[21] buyrulur. Ahiret hayatı, cennet ve cehennem hakkında da tasvirler yapılır: **"Fakat Rabbine karşı gelmekten sakınanlar için (cennette) üst üste yapılmış ve altlarından ırmaklar akan köşkler vardır..."**[22] **"Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır."**[23]

Ayrıca vahiy, akıl ve duyularla elde edilen bilgiler hususunda insana rehberlik eder. Allah (c.c.) bir ayette **"Allah, rüzgârları gönderendir. Onlar da bulutları harekete geçirir. Allah, onları dilediği gibi, (bazen) yayar ve (bazen) yoğunlaştırır. Nihayet yağmurun onların arasından çıktığını görürsün..."**[24] buyurur.

Gecenin ve gündüzün birbirini takip etmesi düşünenler için bir ibrettir.

20 A'râf suresi, 54. ayet.
21 Bakara suresi, 177. ayet.
22 Zümer suresi, 20. ayet.
23 Hicr suresi, 44. ayet.
24 Rûm suresi, 48. ayet.

Salim Duyu Organları

İslam dinine göre bilgi edinme yollarından biri de herhangi bir etkenle kendisine ait özelliğini kaybetmemiş bulunan işitme, görme, koku alma, tatma ve dokunma duyularıdır. Aklın yanında duyu organları da insana verilen nimetlerdendir. Sağlıklı işleyen beş duyu insanın dışarıya açılan pencereleri gibidir. Duyular hem aklın değerlendireceği konularda hem de haberin insana iletilmesi bakımından bilgiyi elde etme vasıtalarıdır.

YAZALIM

Duyu organlarından bazılarının (mesela göz ve kulak) olmaması durumunda insanın ne tür zorluklarla karşılaşabileceği üzerine düşünerek yaptığınız tespitleri defterinize yazınız.

Kur'an-ı Kerim'de görmek, işitmek, tatmak gibi duyularla ilgili birçok ifade vardır. **"Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."**[25] ayetinde insanın bilmediklerini duyularıyla öğrenebileceğine işaret edilir. Yine başka bir ayette **"Biz insanı katışık bir nutfeden yaratmışızdır; onu deneriz; bu yüzden, onun işitmesini ve görmesini sağlamışızdır."**[26] buyrularak duyulara dikkat çekilir.

İnsan gördüğü veya işittiği şey hakkında akıl yürütmeye ihtiyaç duymadan bilir. İnsanın duyularla elde ettiği dolaysız bilgiler akıl yoluyla elde ettiği bilgilerden daha fazla kesinlik taşır. Yüce Allah bir ayette "**Onlara, size vermediğimiz imkânlar vermiş ve kulaklar, gözler ve kalpler bahşetmiştik ama Allah'ın ayetlerini bile bile inkâr ettikleri için kulakları, gözleri ve kalpleri onlara bir fayda sağlamadı ve alaya aldıkları şeyler onları kuşatıp yok ediverdi.**"[27] buyurur. Başka bir ayette de "**(Sana karşı çıkanlar) hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalardı elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki gözler kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler kör olur.**"[28] buyrulur. Bu ayetlerde görme ve işitmeyle ulaşılan bilgilerin inkârının mümkün olmadığı ve insanı imana yönlendirmesi gerektiği bildirilir.

YORUMLAYALIM

"Yol odur ki doğru vara
Göz odur ki Hak'kı göre
Er odur alçakta dura
Yüceden bakan göz değil"

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, s. 132.)

Yunus Emre'nin yukarıdaki şiirini duyu organlarını doğru kullanma açısından yorumlayınız.

Bilginin Kullanımında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Allah (c.c.), insandan duyularını kullanarak çevresini ibret ve hayretle incelemesini ve akıl süzgecinden geçirerek imana ulaşmasını ister. İnsan bilgiye bu üç kaynağın birlikte işleyişiyle varır. Bilgi edinme yollarının hepsi birbiriyle irtibatlıdır. Alanları farklı olsa da yerli yerinde ve beraber kullanılarak doğru bilgi, doğru inanç ve doğru davranışa ulaşılır.

25 Nahl suresi, 78. ayet.
26 İnsân Suresi, 2. ayet.
27 Ahkâf suresi, 26. ayet.
28 Hac suresi, 46. ayet.

İslam düşüncesinde selim akıl, doğru haber ve salim duyular herkes için geçerli olan nesnel bilgi kaynaklarıdır. Bunun yanında herkes için bağlayıcılığı olmayan sezgi, rüya, keşif ve ilham gibi öznel bilgi kaynakları da vardır. Ancak İslami bilgi anlayışında sezgi, rüya, keşif ve ilham genel geçerliliği olmayan, kişiye özel bilgi kaynaklarıdır. Rüya, uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütününü (düş) ifade eder.[29] İlham; gönle doğan şey, kalbe gelen mana, akıl yürütme ve düşünmeye dayanmaksızın elde edilen bilgi.[30] Keşif ise aklın ötesinde olduğu için gaip olan bazı şeyleri bilme[31] şeklinde tanımlanmıştır.

NOT EDELİM

“ ... Rüya üç çeşittir: (Birincisi) Allah’tan bir müjde olan salih rüyadır. (İkincisi) şeytandan kaynaklanan üzücü rüyadır. (Üçüncüsü ise) kişinin yaşadıklarından bazılarının rüyasına yansımasıdır...”

(Müslim, Rüya, 6.)

Bizi bilgiye ulaştıran kaynakların güvenilir oluşu, elde edilen bilginin değerini ve geçerliliğini belirler. Genellikle rüya, keşif veya ilham yoluyla elde edilen bilginin kesinliği ve hangi hususa işaret ettiği belirsizdir. Kişisel ve subjektif olan bu veriler, genel ve bağlayıcı kaynak olma özelliğine sahip değildir. Rüya, ilham veya sezgi yoluyla hakikati keşfettiğini söyleyen kimse peygamber değilse hatadan korunmuş olamaz. Dolayısıyla kesinlik taşımayan, tahmine dayalı bilgi insanı yanlış düşünceye, yanlış düşünce ise yanlış davranışa götürür.

İslami bilgi anlayışında sezgi, rüya, keşif ve ilham genel geçerliliği olmayan, kişiye özel bilgi kaynaklarıdır.

İslam ilim anlayışında bilgi tespit edilebilir ve başkalarına aktarılabilir olmalıdır. Rüya, keşif ve ilham sağlam duyuların, selim aklın ve vahyin sağladığı bilgi seviyesinde olmadığı halde kesin ve bağlayıcı bilgi gibi görülürse bu, dinî açıdan tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Rüya, keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilgiler farklı yorumlara ve istismara açık alanlardır.

İnsanlar arasında kutsal değerleri ve inançları kötüye kullananlar daima olmuştur. Günümüzde özellikle seçilmişlik, kutsallık, mehdîlik ve mesihlik gibi kavramlarla dinî duygular istismar edilmektedir. Mistik söylemler kullanılarak kişisel menfaatler gizlenmektedir. Kurtarıcı rolündeki bazı şahısları ve söylediklerini meşrulaştırmak amacıyla gizli ve gizemli yapılar oluşturulmaktadır. Bu tarz oluşumlardan korunmanın yolu, doğru bilgiye doğru vasıtalarla ulaşmaktır.

29 İlyas Çelebi, “Rüya”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 35, s. 306.
30 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 165.
31 Süleyman Uludağ, “Keşf”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 25, s. 315.

İnsan aklının maddi alanda ulaştığı seviye günümüzde çok belirgin hale gelmiştir. İnsan, evreni anlama uğraşı ve merakı ile bilgi çağı denen bir dönemi yaşamaktadır. Teknik alanda yapılan çalışmalar son yüzyılda büyük hız kazanmıştır. Artık uzak kavramı anlam değiştirmiş, sınırlar belirsizleşmiştir.

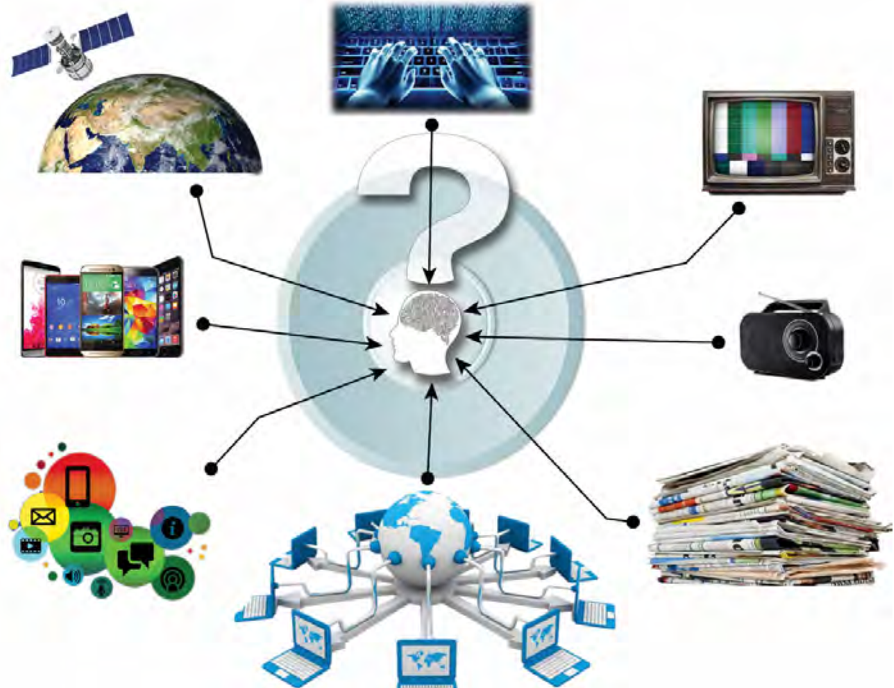
TARTIŞALIM

Sizce akıl ve vahiyden daha çok rüya, keşif ve ilhamın rağbet gördüğü bir toplumda doğru bilgiye ulaşmak mümkün müdür?

Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

Tıp alanındaki ilerlemeler çeşitli hastalıkların tedavisinde çareler üretirken, elektriğin keşfi, uzay çalışmaları, arkeolojik kazılar ve genetik araştırmalar insana ufuk açmıştır. Ses ve görüntünün kaydedilebilmesi yeni iletişim şekilleri geliştirmiş, fotoğraf makinası, radyo, telefon, bilgisayar ve internet hayatımızın vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Bilgi ile gelişen teknoloji, iletişim ve bilişim kanallarının çeşitlenmesini sağlamış, sunduğu imkânlar geniş kitlelere yayılmıştır. Teknolojik ürünler, çok ucuzlaması sebebiyle herkesin edinebildiği sıradan aletlere dönüşmüştür. Günümüzde bilgiye erişim kolaylaşmasına rağmen faydasız bilgiler de artmıştır. Bu sebeple doğru, güvenilir ve faydalı bilgiye ulaşmak her zamankinden daha önemli hale gelmiştir.

Gelişen teknoloji bilgiye ve bilginin kaynaklarına yeni açılımlar sağlamıştır. Veri depolama, dijital kayıtlar, ses ve görüntü aktarımı artık geçmişe göre çok kolay ve hızlı yapılabilmektedir. Bu kayıtların özellikle hukuk ve din alanında kaynak olup olamayacağı güncel tartışma konuları arasındadır. Hukuka uygun yollarla ve dinin temel esaslarına aykırı olmamak kaydıyla dijital veriler de akıl ve duyulara destek sağlayan yardımcı kaynaklardır. Ancak bu kaynakların kullanımında hak ihlali, mahremiyet gibi hususlara dikkat edilmelidir.

Günümüzde iletişim ve bilişim kanallarının artmasıyla bilgiye ulaşmak çok kolay hale gelmiştir. Ancak bilgi çokluğu sebebiyle doğru, güvenilir ve faydalı bilgiye ulaşmak çaba gerektirmektedir.

İslam'a göre bilginin kullanımı kul hakkı temelinde değerlendirilir. Bilginin dijital kullanımında da hiç kimsenin zarar görmeyeceği tam aksine herkesin faydalanacağı hakkaniyet ölçülerine riayet edilmelidir. Bütün insanların mahremiyeti dokunulmazdır. Yüce Allah **"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın..."** [32] buyurarak mahremiyetin korunmasını emreder. Hz. Peygamber de *"... Müslümanlara eziyet etmeyin ve onların gizli tarafını araştırmayın..."* [33] buyurarak insanların mahremiyetlerini ve kusurlarını araştırmayı yasaklamıştır.

Bilgiyi Sevme

İnsan, akıl nimeti ve öğrenme yeteneğiyle donatılmış bir varlıktır. Hz. Âdem (a.s.) yaratıldığında ona varlıkların isimleri öğretilmiştir.[34] Allah (c.c.) insana değer vererek onu diğer varlıklardan üstün kılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de **"...Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik. Ancak, iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar için devamlı bir mükâfat vardır..."**[35] buyrularak insanlardan yaratılışlarına uygun güzel işler (salih amel) yapmaları istenmektedir. Güzel işlerin en başında ilim gelir. Çünkü insanı Allah'a (c.c.) yakınlaştıracak ve çevresine yararlı kılacak en güzel faaliyet ilimdir. Hz. Peygamber bir hadisinde: *"Allah her kimin iyiliğini dilerse, dinin inceliklerini anlama konusunda ona kabiliyet verir."*[36] buyurur.

NOT EDELİM

"Öğreten, öğrenen,
dinleyen ya da ilmi seven ol,
beşincisi olma, helak olursun!"

(Dârimî, Mukaddime, 26.)

PAYLAŞALIM

Yunus Emre'nin yandaki mısralarına göre bilgiyi değerli kılan nedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır.
Yunus Emre

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, s. 73.)

32 Hucurât suresi, 12. ayet.
33 Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 85.
34 bk. Bakara suresi, 31. ayet.
35 Tîn suresi, 4-5-6. ayetler.
36 Tirmizî, İlim, 1.

Bilgi emek ve sabır ister. Hz. Peygamber *"Kim ilim için yola çıkarsa Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Melekler, hoşnutluklarından dolayı ilim talebesine kanatlarını serer. Sudaki balıklara varıncaya kadar yer ve gök ehli âlim kişinin bağışlanması için Allah'a yakarır..."*[37] buyurarak ilmin değerini belirtmiştir.

Doğru Bilgiye Ulaşma

Doğru bilgi; içinde şüphe barındırmayan, gerçeğe tam olarak uyan ve kesin güven duyulan bilgidir. Doğru kararlar alabilmek ve doğru davranışlar sergileyebilmek için doğru ve güvenilir bilgilere ihtiyaç vardır.

İslam, hayatın her anında doğru bilginin yol gösterici olmasını ister. Yüce Allah bir ayette **"Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp bunların hepsi ondan sorumludur."**[38] buyurarak doğru bilgiye ulaşma konusunda insanlara yol gösterir. Kur'an'ın bilgi konusundaki bu ilkesi İslam dininde ve kültürümüzde çok önemli bir yer tutar. Toplumumuz, doğru bilgiye ulaşmada rehberliğe, hoca talebe, usta çırak ilişkisine büyük önem verir. Bilgiyi ilk elden ve kaynağından öğrenmek günümüzde de öneminden bir şey kaybetmemiştir.

BİLGİ KUTUSU

İslam'da doğru bilginin (yakîn) aşamaları şunlardır:

1. İlme'l-yakîn: Bir şey hakkında habere dayalı olarak bize ulaşan kesin bilgidir.
2. Ayne'l-yakîn: Bir şey hakkında duyularımızla bizzat elde ettiğimiz kesin bilgidir.
3. Hakka'l-yakîn: Bir şeyi bizzat yaşayarak elde ettiğimiz kesin bilgidir.

(bk. Osman Demir, "Yakîn", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 271-273.)

YAZALIM

Doğru bilginin faydalarını ve yanlış bilginin zararlarını aşağıdaki örneğe göre yazınız.

Doğru bilginin faydaları	Yanlış bilginin zararları
Doğru bilgi sorunları çözmemize yardımcı olur.	Yanlış bilgi sorunları içinden çıkılmaz hâle getirir.
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

37 Tirmizî, İlim, 19.
38 İsrâ suresi, 36. ayet.

İslam, bilgi kaynağının güvenilir olmasına da özel önem vermiştir. Bir ayette; **"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz."**[39] buyrularak haberlerin doğruluğunun araştırılması istenmektedir. Aksi takdirde yalan ve yanlış bilgiler sebebiyle insanlar arasında sevgi ve saygı kalmaz. Çeşitli adaletsizlikler ortaya çıkar ve toplumun huzuru bozulur.

Faydalı Bilgi ve Bilgi Ahlakı

İnsanın öğrendiklerinin mahiyeti önemlidir. Bilgi hem insanın kendisine hem de başkalarına yararlı olmalıdır. İnsan öncelikle kendisini donanımlı kılacak faydalı bilgiler edinmelidir. Asıl bilgilenme, iradî olarak şahsiyeti geliştirme yönünde olmalıdır. Hz. Peygamber *"Kadın ve erkek her Müslümana ilim öğrenmek farzdır."*[40] hadisiyle Müslümanlara gerekli bilgilerin öğrenilmesini şart koşmuştur. Buna en genel anlamda ilmihal bilgisi denir. Ayrıca insan, hayatı için gerekli her türlü bilgiyi edinmelidir. Okul süresi boyunca öğrenilenler, meslekî bilgiler, dil, genel kültür bilgisi bu kapsamda değerlendirilir. Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hitaben **"...Rabbim, benim ilmimi artır! de."**[41] şeklindeki emri insanın hayatı boyunca öğrenmeye devam etmesi gerektiğini bildirir.

İnsan öncelikle kendisini donanımlı kılacak faydalı bilgiler edinmelidir.

NOT EDELİM

"Allah'ım! Huşû duymayan kalpten, kabul edilmeyen duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırım..."

(Tirmizî, Deavât, 68.)

"Allah'ım, bana öğrettiklerinle beni faydalandır. Bana fayda verecek ilmi bana öğret ve ilmimi artır..."

(Tirmizî, Deavât, 128.)

İslam dininde her alanda olduğu gibi ilmin de bir ahlakı vardır. İslam âlimleri ilmin ahlakını onunla amel etmek ve muhafaza ederek başkalarına aktarmak olduğunu belirtmişlerdir. Hz. Peygamber bu konuda "*Ancak iki kişiye gıpta edilir. Bunlar; Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolunda harcayan kimse ile Allah'ın kendisine (ilim ve) hikmet verdiği ve ona göre karar verip, onu başkalarına da öğreten kimsedir."*[42] buyurmuştur. Bir diğer hadiste de *"Bir ilim öğreten kimseye, onların sevabında bir eksilme olmaksızın öğrettiği ilimle amel edenlerin kazandıkları sevap kadar sevap verilir."*[43] buyurmuştur.

39 Hucurât suresi, 6. ayet.
40 İbn Mâce, Mukaddime, 17.
41 Tâhâ suresi, 114. ayet.
42 Buhârî, Zekât, 5.
43 İbn Mâce, Sünnet, 20.

Bilgiyi başkalarına aktarırken insanın kendisi de bilginin gereğini yapmalıdır. Bir ayette **“Kitap’ı okuyup durduğunuz halde kendinizi unutur da başkalarına mı iyilikle emredersiniz? Düşünmez misiniz?”**[44] buyrularak bilgi sahiplerine sorumlulukları hatırlatılmaktadır.

Bilgi ahlakı, bilgiyi gizlememeyi gerektirir. İnsanları uyarmak ve bildiğini kimseden esirgememek ilim sahibinin temel görevlerindendir. Allah (c.c.) bir ayette **“Bunları, din adamları ve bilginler günah söz söylemekten ve haram yemekten sakındırsalardı ya! Yapmakta oldukları şey ne kötüdür!”**[45] buyurarak bilgi sahiplerini uyarır.

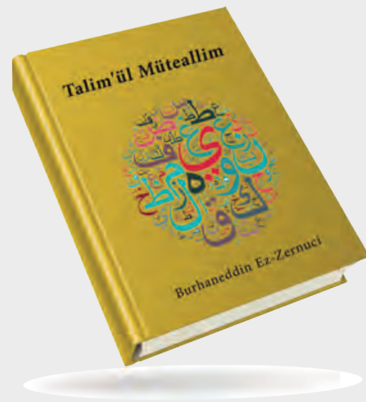
Bilginin kişisel çıkarlara alet edilmesi de bilgi ahlakına ters düşer. Allah Teâlâ bu konuyla ilgili olarak **“Şüphesiz Tevrat’ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah’a) teslim olmuş nebiler, onunla Yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabb’e adamış kimseler ile âlimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah’ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi. Onlar Tevrat’ın hak olduğuna da şahit idiler. Şu hâlde, siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir karşılığa değişmeyin...”**[46] buyurur. Hz. Peygamber de *“İlmi, âlimlere karşı övünmek, cahillerle münakaşa etmek ve insanların teveccühünü kazanmak için öğrenmeyiniz. Kim böyle yaparsa o kimse ateştedir.”*[47] diyerek ikazda bulunur.

Bilginin Kullanımı ve Muhafazası

Bilgi ahlakı, kullanımı ve muhafazası en az bilgiyi elde etmek kadar önemlidir. Bilgi, kötü niyetli insanların eline geçtiğinde felakete dönüşebilmektedir. Özellikle son iki yüzyılda insanlık bu sebepten büyük acılar çekmiştir. Savaşların yaşanması, atom bombasının kullanılması, tabii kaynakların hızla yok edilmesi ve çevre felaketleri bilginin kötüye kullanılmasının sonuçlarıdır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

İslam dünyasında ilim öğrenmeye, bilgiye ve âlimlere çok önem verilmiştir. Bunun bir yansıması olarak ilim ve bilgi ahlakı konusunda pek çok eser yazılmıştır. Bunlardan birisi de Burhaneddin Ez-Zernûcî’nin yazdığı Talim'ül Müteallim’dir. Bu eserde ilmin mahiyeti, ilme, hocaya ve kitaba saygı, öğrenme ve öğretme metotlarına dair bilgiler bulunmaktadır.

(bk. Mehmet Faruk Bayraktar, “Zernûcî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 44, s. 294-295.)

44 Bakara suresi, 44. ayet.
45 Mâide suresi, 63. ayet.
46 Mâide suresi, 44. ayet.
47 İbn Mâce, Sünnet, 23.

Bilgi, günümüzde insanlığın faydasına olduğu gibi zararına da kullanılabilmektedir. Bilgiye sahip olmak, ahlakına da sahip olmayı gerektirir. Bilenlerin sorumluluğu daha fazladır. Bilgi sahibi kendine, topluma, çevreye ve Allah'a (c.c.) karşı sorumludur. Bilgiyle insanları hayra çağırmalı ve bütün varlıklara merhamet duymalıdır. Bilgi ve diğer bütün nimetlerin emanet olduğu unutulmamalıdır. Yüce Allah bir ayette **"İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır."**[48] buyurarak bilginin amacı dışında kullanılmasının kötü sonuçlar doğuracağını bildirir.

YAZALIM

"... Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorunuz." (Nahl suresi, 43. ayet) ayetini dikkate alarak NE YAPMALIYIM? sütununa uygun cevapları verilen örneğe göre yazınız.

İSTEKLERİM	NE YAPMALIYIM?
	Bir bilene sormalıyım.
Pasta yemeyi çok seviyorum ve nasıl yapıldığını öğrenmek istiyorum.	Pastacıya sorup tarifini öğrenmeliyim.
Suyun 100 santigrat derecede kaynadığı bilgisini gözlemlemek istiyorum.	
Ölüm sonrası hayatta neler olduğunu çok merak ediyorum?	
Kur'an-ı Kerim'i okuyabilmeyi çok istiyorum.	
Bilim adamı olmak istiyorum.	
Dünyaca tanınan bir sanatçı olmak istiyorum.	
Allah'a (c.c.) daha çok yakınlaşmak istiyorum.	

Binlerce eserin muhafaza edildiği Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

48 Rûm suresi, 41. ayet.

İnsanlar yüzyıllar boyunca ürettikleri bilgileri muhafaza edebilmek için kitaplar yazmışlar ve bunların nesilden nesile aktarılması için kütüphaneler kurmuşlardır. Örneğin on binlerce eseri içinde barındıran Süleymaniye Kütüphanesi hem bilginin muhafazası hem de insanların faydalanması gibi önemli işlevleri yerine getirmektedir.

2. İslam İnancında İmanın Mahiyeti

Sizce iman nedir?

İnanç ve iman kavramları birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında fark vardır. **İnanç**, sadece bir dine bağlılık değil bağlanmama şeklinde de ortaya çıkan kabullere denir. Gündelik hayatın yanında felsefi, bilimsel, tarihî, sosyolojik, dinî veya ideolojik inanç sistemleri olabilir. **Akide** (çoğulu akaid) her türlü inanışı ifade etse de dinin inanç sistemleri için kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Hıristiyan akidesi veya İslam akaidi gibi. Akaid inanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılan düğüm atmışçasına kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar demektir. İslam dininin temel inanç esasları ve hükümleri İslam akaidi adıyla ifade edilir. Akaid aynı zamanda Kur'an-ı Kerim ve hadisler çerçevesinde İslam dininin iman esaslarını konu edinen ilmin adıdır.[49]

İslam dininde inanılması farz olan iman esaslarına, dinin temel kural ve hükümlerine İslam akaidi denir. İslam akaidinin temelinde iman vardır. İman kelime olarak güven duygusu içinde tasdik etmek, tereddüt ve şüphe etmeden, gönül huzuruyla bağlanmak anlamına gelir. İmanın zıddı inkârdır. İman eden kimseye mümin, inkâr eden kimseye de kâfir denir. **İslam** ise, Allah (c.c.) tarafından peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.v) vahiy yolu ile bildirilerek bütün insanlığa gönderilen son dindir. Bu dini kabul eden kimseye Müslüman denir. Bir ayette **"İman karşılığında küfrü satın alanlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elem verici bir azap vardır."**[50] buyrularak iman ve inkâr kavramları karşıtlık içerisinde kullanılmıştır. Dinî bir terim olarak iman; kişinin Allah'ın (c.c.) varlığını, birliğini, sıfatlarını, peygamberlerini, ahiret gününü ve bunlardan başka iman edilmesi gereken şeyleri kalp ile tasdik edip dil ile söylemesidir.[51]

İman esasları birbirinden ayrı düşünülemez. Hepsi birlikte imanı oluşturur.

İman Tasdik ve İman İkrar İlişkisi

İmanın esası kalp ile tasdik etmek yani onaylamaktır. Kalbin inanması ve tatmin olması imanın gerçekleşmesi için en temel şarttır. Bir kimsenin mümin ve Müslüman olabilmesi için kelime-i şehadeti kalben tasdik etmesi gerekir. Yani Allah'tan

49 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 15.
50 Âl-i İmrân suresi, 177. ayet.
51 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 167.

(c.c.) başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) O'nun kulu ve resulü olduğunu kalbiyle onaylamalıdır. Kalbiyle tasdik ettiğini diliyle ifade etmesi şart olmamakla beraber ilişkilerinde Müslüman muamelesi görebilmesi için gereklidir.

İmanın temel esasının kalbin tasdiki olduğu hususunda Yüce Allah **"Ey Resul! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'inandık' diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar (ın hâli) seni üzmesin..."**[52] buyurur.

Bir kimse diliyle iman ettiğini söylemesine rağmen kalbiyle söylediğini onaylamazsa iman etmiş olmaz. Kalben onayladığı hâlde, baskı altında olması veya dilsiz olması gibi bir sebeple inandığını söyleyememesi o kimseyi mümin olmaktan çıkarmaz. Kalpteki imanın dil ile söylenmesi o kimsenin başkaları tarafından mümin olarak bilinmesi için gereklidir.

Kelime-i Şehadet, İslam inancının özetidir. (Hattat: Hamit Aytaç)

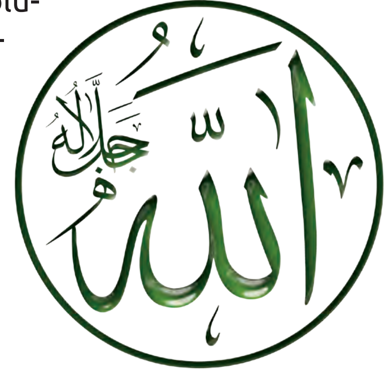
İman Bilgi İlişkisi

İman konusunda bilgi sahibi olmak iman etmek için yeterli olsaydı bu konuda bilgisi olan herkesin mümin olması beklenirdi. İnanç esasları konusunda bilgi sahibi olmasına rağmen iman etmeyenler de vardır. İman ile bilgiyi eşitleyerek birbirinin yerini tutacak şekilde düşünemeyiz. Çünkü iman bilgiyi aşan bir boyuta sahiptir. İmanda kabul ve teslimiyet, bilgide ise duyular aracılığıyla aklın bir sonuca varması söz konusudur. İçinde yaşadığımız evrenin ahengini duyularıyla gören ve bilgi sahibi olan insanın bu düzeni kuran bir yaratıcının varlığını kabul etmesi beklenir.

İmanın tanımını yaparken "kalp ile tasdik etmek" kısmında, bilgiyle ilgili bir ifade bulunmaktadır. Tasdik, bir şeyin gerçeğe uygun olduğunu kesin bir şekilde doğrulamak demektir. Mümin olmanın ilk ifadesi olan kelime-i şehadeti söylerken kişi bildiğine "tanıklık, şahitlik" eder. Bu yönüyle iman etmenin temelinde de bilgi vardır. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de "**... Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.**"[53] buyurarak imanın bilgiyle tamamlandığına ve kuvvetlendiğine işaret eder. "**Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur...**"[54] ayetinde de Yüce Allah, imanın temeli olan

52 Mâide suresi, 41. ayet.
53 Fâtır suresi, 28. ayet.
54 Muhammed suresi, 19. ayet.

tevhidin bilinmesini emreder. Bu emir mümine bilgi yolunu takip ederek rabbini bilme ve tevhid bilgisine ulaşma sorumluluğu yükler.

Allah (c.c.) hattı. (Hattat: M. Arif Vural)

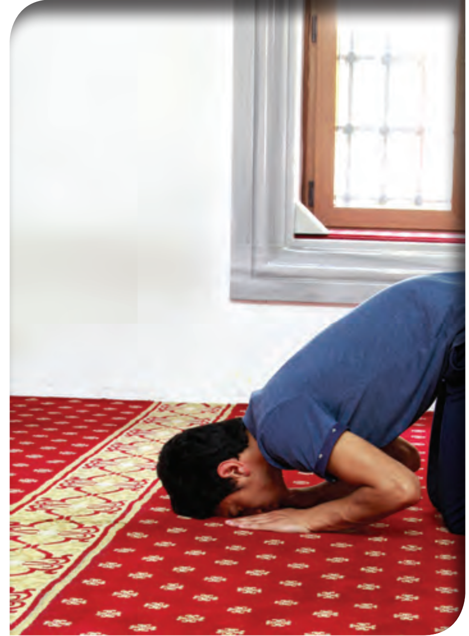
Bunun yanında iman yalnız bilgiyle oluşmaz ve olgunlaşmaz. İman sadece bilmek olsaydı şeytanın da Allah'ı (c.c.) bildiği için mümin olması gerekirdi. İslam dini hakkında öğrenim gören ve kitap yazan birçok gayrimüslim vardır fakat Müslüman ve mümin değillerdir.

İman Amel İlişkisi

Amel, dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan, iradeye dayanan her türlü iş ve davranış demektir.[55] Aslında tasdik ve ikrar da ameldir. Fakat amel deyince daha çok davranışlar anlaşılmaktadır.

Amel, imanın olmazsa olmaz bir parçası değildir.[56] İmanın esası kalbin tasdikinden ibarettir. Çünkü ayet ve hadislerde iman dilin ikrarına değil kalbin tasdikine bağlanmıştır.[57] İmanın bütün şartlarını kalben kabul etmiş bir mümin ihmal, unutma veya başka bir sebeple dinî vazifelerini yerine getiremese bile dinden çıkmış sayılmaz. Bilerek dinî vecibelerini ihmal eden kimse günahkâr olur. Eğer amel imandan sayılsaydı her günah işleyen kâfir kabul edilirdi.

Amel imandan bir parça olmamakla birlikte amel ile iman arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü insan inandığı gibi yaşar. İman kendini fiillerde ve davranışlarda gösterir. Kanaatler değişince davranışların değişmesi bu sebeptendir. Davranışlar Allah'ın (c.c.) isteğine uygun olursa salih amel niteliği kazanır. Salih ameller, dinin farz kıldığı ibadetler başta olmak üzere bütün hayırlı işleri kapsar.

İman kendini davranışlarda gösterir.

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah "**İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte bu büyük başarıdır.**"[58] buyurarak güzel davranışlarda bulunanları ödüllendireceğini müjdeler. Hz. Peygamber de "*Üç şey öleni (mezara kadar) takip eder; ikisi geri döner, biri kalır. Ailesi, malı ve ameli onu takip eder. Ailesi ve malı geri döner, ameli kalır.*"[59] buyurarak salih amellerin önemini vurgular.

55 MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 17.
56 bk. Mustafa Sinanoğlu, "İman", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 212.
57 bk. Nahl suresi, 106. ayet; Hucurât suresi, 14. ayet; Müslim, İman, 325.
58 Burûc suresi, 11. ayet.
59 Müslim, Zühd, 5.

YORUMLAYALIM

Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz!
Şahsın görünür rütbe-i aklı, eserinde.

Ziya Paşa'nın yukarıdaki meşhur sözünü iman-amel ilişkisi açısından yorumlayınız.

(Şükrü Kurgan, Ziya Paşa: Hayatı, Sanatı, Eseri, s. 29.)

İmanın Taklitten Kurtarılarak Tahkike Ulaşması

İnsan hayatını, değerli ve anlamlı kılan yaptığı tercihlerdir. İnsan maddi ve manevi birçok şeye ilgi duyar. Bu ilgi beraberinde bir araştırmayı da getirmelidir. Araştırmadan ve delillere dayanmadan çevrenin yönlendirmesiyle oluşan imana taklidî iman denir. Tahkikî iman ise delillere, bilgiye, araştırma ve kavramaya dayalı imana denir. İslam âlimlerine göre taklidî iman geçerlidir. Ancak bu imanın akli ve dinî delillerle kuvvetlendirilmesi gerekir.

Taklidî iman delillere dayanmadığı için zayıftır. Taklidî imana sahip olan kişi küçük bir engel veya itirazla karşılaştığında şüpheye düşerek imanı sarsılabilir. Ayrıca taklidî iman yeterince bilgiye dayanmadığı için insanı taassuba ve bağnazlığa sürükler.

Tahkikî imana ulaşan kimse ise evreni ve yaratılışı inceler, dinin hükümleri hakkında bilgi sahibi olur. Böylece Allah (c.c.) ve diğer varlıklarla ilişkisi sağlam temeller üzerinde şekillenir. Tahkikî imanda bilgiye dayalı zihinsel faaliyet, kalpten bağlılık ve tam bir teslimiyet söz konusudur.

DÜŞÜNELİM

"... Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. 'Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru.' derler."

(Âl-i İmrân, 191. ayet.)

Yukarıdaki ayeti tahkikî iman açısından düşününüz.

3. Kur'an'dan Mesajlar: İsrâ suresi 36. Ayet ve Mülk Suresi 23. Ayet

İşittiğiniz her söze inanır mısınız? Neden?

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌۜ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُو۬لٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُ۫لًا ﴿٣٦﴾

"Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp bunların hepsi ondan sorumludur." (İsrâ suresi, 36. ayet.)

İnsan gördükleri, işittikleri ve düşündükleriyle hareket eder. Yani insanın bilgisi; gözlem, haber ve akla dayanır. İsrâ suresi 36. ayette bilgi kaynaklarının doğru kullanılması emredilir.

İnsanın bir haber ve bir olay hakkında kesin hüküm vermeden önce ciddi araştırma yapması Yüce Allah'ın emridir. Akıl ve vicdan bu şekilde hareket ettiğinde artık inanç dünyasında kuruntulara ve yanlışlıklara meydan verilmez.

İnsanın sorumluluğu en temel konulardan başlayarak hayatın her alanını kapsar. Öncelikle iman noktasında kesin bilgiye sahip olmak gerekir.[60] Zanla hareket eden insan ya yanlış bir yola sapar ya da zayıf bir imana sahip olur.[61]

HATIRLAYALIM

Meal: *Kur'an ayetlerinin tam karşılıkları başka dillere aktarılamadığından, ayette anlatılmak istenileni kelimesi kelimesine değil de biraz eksiğiyle başka bir dile çevirme, yakın anlamlar verme.*

Tefsir: *İnsanın bilgi birikimi ve Arap diline hakimiyeti ölçüsünde Kur'an-ı Kerim metninin içerdiği manaları ortaya çıkarması, yorumlaması.*

(MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 226, 356.)

Dinî konularda yüzeysel bilgilerle kuruntuya dayalı teorilerin peşine düşülmemelidir. Özellikle söz söyleme ehliyetine sahip insanlar dikkatli davranmak zorundadır. Hukuk alanında da tahmin ve şüpheyle davranılamaz. Yalancı şahitlik, kesin doğruluk anlamı taşımayan beyanlar ve hakikate aykırı hükümler bireylerin kul haklarının yenmesine sebep olur. Sosyal ilişkilerde zanla hareket etmek, gıybet, söz taşımak gibi olumsuz davranışlar meydana getirir. Bu olumsuz davranışlar maddi, manevi kayıpların yaşanmasına ve kalplerin kırılmasına sebep olur. Toplumun ahlakı, birlik beraberliği ve düzeni bozulur.

İnsan kendisine verilen beş duyunun ve aklın gerektirdiği sorumlulukları bilmelidir. Gördüğü, işittiği ne varsa hesap gününde hepsi karşısına gelecektir. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi sorumludur. Hz. Peygamber bir hadisinde, hesap

60 bk. Necm suresi, 23. ayet; Neml suresi, 66. ayet; Kasas suresi, 49-50. ayetler.
61 bk. Yûnus suresi, 36. ayet; Necm suresi, 23. ayet.

günü bir kulun Allah'ın (c.c.) huzuruna getirilerek; "*Sana göz, kulak, mal ve evlat vermedik mi?...*" şeklinde sorgulanacağını belirtir. Nimetler karşısında sorumluluklarını yerine getirmemiş o kimseye Allah (c.c.) "*… Önceden sen beni ve bugünleri unuttuğun gibi bugün de ben seni unutacağım (seni azaba terk edeceğim).*"[62] diyecektir.

قُلْ هُوَ الَّذ۪ٓي اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَۜ قَل۪يلاً مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

"De ki: O, sizi yaratan ve size kulaklar, gözler ve kalpler verendir. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!" (Mülk suresi, 23. ayet.)

İnsanı yaratan, bilgiyi ve bilgi vasıtalarını veren Allah'tır (c.c.). İnsanın en ayırıcı özelliği gözlem yapma ve düşünme yeteneğidir. Mülk suresi 23. ayette insanı yaratan ve sayısız nimet veren Yüce Allah'a karşı nankörlük yapılmaması istenmektedir. En büyük nankörlük duyu organlarını yaratılış amacına uygun olarak kullanmamak, Allah'ın (c.c.) ayetlerine gözlerini ve kulaklarını kapatmaktır.[63] En güzel şükür ise nimeti verene, o nimetin cinsinden bir amelle teşekkür etmektir.

Kur'an, insanın sağduyusuna hitap ederek yanlış inanç ve tutumlardan kurtulmasını ister. Tarih boyunca insanlar Allah'ın (c.c.) ayetleri karşısında çeşitli tutum ve tavırlar sergilemişlerdir. İnkârcı bir tutum sergileyenler hem yaratılıştaki ayetlere gözlerini kapamışlar hem de kendilerine okunan ayetlere kulaklarını tıkamışlardır. Kur'an-ı Kerim Mekkeli müşriklerin tavırlarını "**İnkârcılar dediler ki: Bu Kur'an'a kulak vermeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız.**"[64] diyerek bildirmektedir.

YAZALIM

Her nimetin kendi cinsinden bir şükrü vardır. Örneklerde olduğu gibi bir nimet tespit ederek karşısına kendi cinsinden şükrünü yazınız.	
Akıl nimettir.	Şükrü düşünmektir.
Vücut nimettir.	Şükrü oruçtur.
Servet nimettir.	Şükrü infâktır.
Bilgi nimettir.	Şükrü öğretmektir.
Vatan nimettir.	Şükrü korumaktır.

62 Tirmizî, Kıyamet, 6.
63 bk. A'râf suresi, 179. ayet.
64 Fussilet suresi, 26. ayet.

Yüce Allah müminlerden **"Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne itaat edin ve (Kur'an'ı) dinlediğiniz hâlde ondan yüz çevirmeyin. İşitmedikleri halde, 'işittik' diyenler gibi de olmayın. Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar ve dilsizlerdir."**[65] buyurarak, inkârcı bir tutumla gözlerini ve kulaklarını ilahî mesaja kapatan insanlar gibi olmamalarını ister. Ayrıca "**Onlar yalan yere şehadet etmezler, faydasız bir şeye rastladıkları zaman yüz çevirip vakarla geçerler. Onlar, kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığı zaman, onlara kör ve sağır kesilmezler.**"[66] buyurarak müminlere nasıl davranmaları konusunda yol gösterir.

YAZALIM

Kur'an-ı Kerim mealinden Bakara suresi 177. ayetini bularak aşağıdaki boşluğa yazınız.

....

....

....

....

....

....

....

....

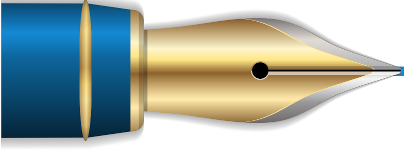
....

....

....

....

65 Enfâl suresi, 20-22. ayetler.
66 Furkân suresi, 72-73. ayetler.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. İslam'da bilgi kaynakları nelerdir? Yazınız.

....

....

2. İslam'da iman amel ilişkisini kısaca açıklayınız.

....

....

3. Bilgi, iman etmek için tek başına yeterli midir? Açıklayınız.

....

....

4. "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp bunların hepsi ondan sorumludur." (İsrâ suresi, 36. ayet.) ayetini insanın doğru bilgiye ulaşma sorumluluğu bakımından açıklayınız.

....

....

5. Rüya, keşf ve ilhamın herkes açısından bağlayıcı bilgi kaynağı olmamasının sebebini açıklayınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. İslam'a göre aşağıdakilerden hangisi bağlayıcı bilgi kaynağı <u>değildir?</u>

A) Salim duyu
B) İlham
C) Selim akıl
D) Mütevatir haber
E) Peygamberden gelen haber

2. Aşağıdakilerden hangisi Kur'an'ın tavsiyelerinden <u>olamaz?</u>

A) Kur'an akletmeyi ve düşünmeyi önerir.
B) Kur'an bağnazlığı ve taassubu önerir.
C) Kur'an bilgiyi över ve bilgili olmayı tavsiye eder.
D) Kur'an vahye teslim olmayı önerir.
E) Kur'an salih amel yapmayı önerir.

3. “Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.” (Hucurât suresi, 6. ayet.)

Yukarıdaki ayetin vermek istediği mesaj aşağıdakilerden hangisidir?

A) Doğru da olsa yalan da olsa hiçbir habere inanmamak gerekir.
B) Yanlışa düşmemek için bize haber verilenlerin doğruluğunu araştırmamız gerekir.
C) Yanlışa düşmemek için haber dinlememek gerekir.
D) Yaptıkları kötülüklerden pişman olmak insanların özelliklerinden biridir.
E) Kötülük yapmak için bilgili olmak gerekir.

4. Fanatiklik, bağnazlık, cehalet, …

Yukarıdaki kavramların yanına yazılabilecek en uygun kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Selim akıl
B) Doğru bilgi
C) Adalet
D) Taassup
E) Cömertlik

5. Aşağıdakilerden hangisi bilgi kaynaklarıyla ilgili yanlış bir yargıdır?

A) Doğru bilgiye selim akılla ulaşılır.
B) Doğru bilgiye vahiyle ulaşılır.
C) Doğru bilgiye selim akıl, doğru haber ve duyuların birlikte kullanılmasıyla ulaşılır.
D) Doğru bilgiye duyularla ulaşılır.
E) Doğru bilgiye rüya ile ulaşılır.

6. Mehmet: “Kelime olarak güven duygusu içinde tasdik etmek, tereddüt ve şüphe etmeden, gönül huzuruyla bağlanmak anlamına gelir. Zıddı ise inkârdır.” dedi.

Mehmet’in arkadaşlarına tanımını yaptığı kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) İbadet
B) Ahlak
C) İman
D) İkrar
E) İlim

7.

Doğru bilgi kaynaklarının başında gelir.	?
Yüce Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlerin gönderiliş amaçları hakkında bilgiler verir.	
İnsanların mutlu, huzurlu ve barış içinde yaşamaları konusunda onlara çeşitli öğütlerde bulunur.	
İyi ve kötü davranışlar hakkında örnekler vererek insanları aydınlatır.	

Yukarıdaki şemada soru işaretiyle gösterilen yere aşağıdakilerden hangisi yazılmalıdır?

A) İç güdü
B) Salim duyu organları
C) Selim akıl
D) Vahiy
E) Keşif

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerle doldurunuz.

(salih amel, mütevatir, fıtrat, vahiy, amel, ilham)

1. .... Allah'ın (c.c.) melek aracılığıyla peygamberlere, onların da insanlara bildirdiği, hayatın hangi ilkelere göre yaşanacağını ve nelere uyup nelerden sakınılacağını bildiren ilahî bilgiler ve bu bilginin gönderiliş tarzıdır.

2. Yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan toplulukların aktara geldiği haberlere .... haber denir.

3. .... dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan, iradeye dayanan her türlü iş ve davranış demektir.

4. ....; dinin farz kıldığı ibadetler başta olmak üzere bütün hayırlı işleri kapsar.

5. .... insanların doğuştan hakikati ayırt etme ve İslam'ı kabul etme kabiliyetidir.

D. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. ( ) Tahkikî iman imanın en üst derecesidir.

2. ( ) Zanla hareket eden insan doğru bilgiye ulaşamaz.

3. ( ) Amel iman bütünlüğü İslam'ın önem verdiği bir husustur.

4. ( ) Bilgi ahlakı bilgiyi gizlemeyi gerekli kılar.

5. ( ) Rüya, keşif ve ilham herkesi bağlayıcı bir bilgidir.

E. Aşağıdaki soruları cevaplayarak yan sayfadaki bulmacayı çözünüz.

Yukarıdan Aşağıya

1. Belli bir örneğe benzemeye veya benzetmeye çalışma.

2. Hakkında kesin bilgi olmayan bir şey için sanma durumu, şüphe.

3. Allah (c.c.) tarafından peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.v) vahiy yolu ile bildirilerek bütün insanlığa gönderilen son din, Müslümanlık.

4. İnsanların ve hayvanların, dış dünyanın uyaranlarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma yetenekleri.

5. Bir şey hakkında düşünerek derin bilgi ve anlayışa ulaşmak.

6. Bir şeyi olduğu gibi ve gerçeğe uygun şekilde bilmek.

9. Allah'ın (c.c.) peygamberler aracılığıyla insanlara bildirdiği ilahî bilgi ve bu bilginin gönderiliş tarzı.

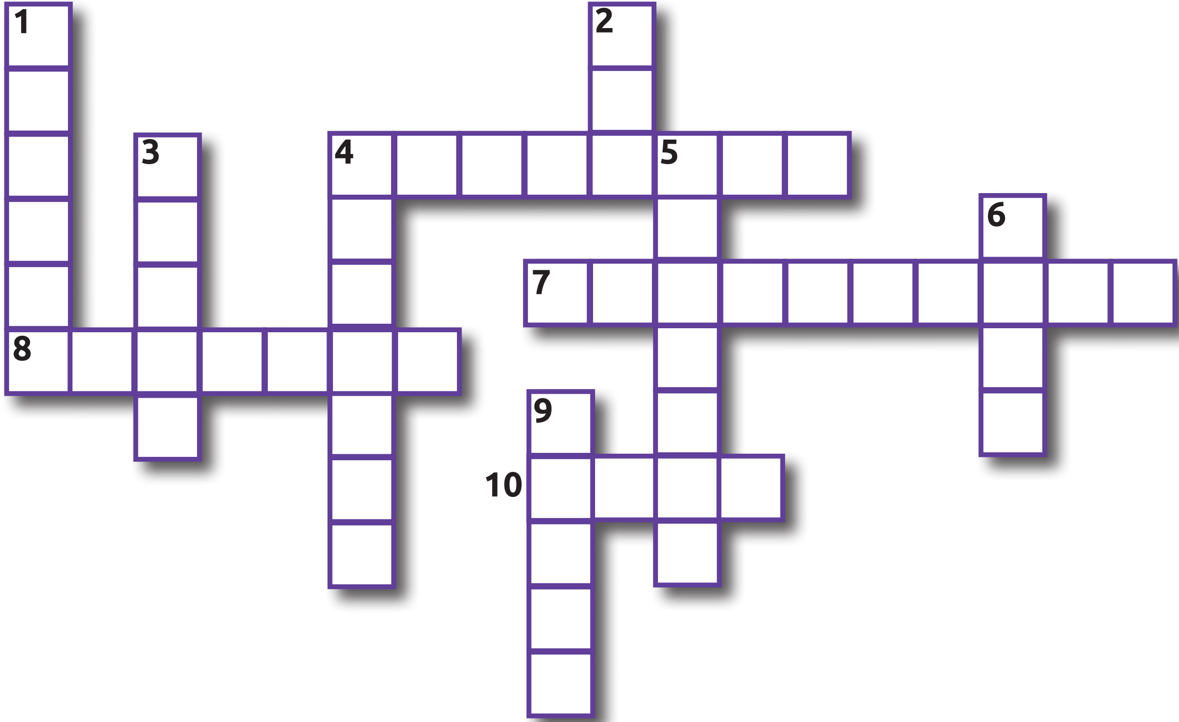
Soldan Sağa

4. Bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki ilgilerden yararlanarak düşünce üretmek.

7. Kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet.

8. Bir kimseye veya bir şeye aşırı düşkünlük ve tutkuyla bağlanma, körü körüne inanma.

10. Dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan, iradeye dayanan her türlü iş ve davranış.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

2. ÜNİTE

DİN VE İSLAM

Ünitemize Hazırlanalım

1. Kur'an-ı Kerim'den Bakara suresinin 36-38. ayetlerinin bularak defterinize yazınız.

2. İslam'ın ve imanın şartlarını yazınız.

3. Kelime-i tevhidi ve anlamını araştırarak yazınız.

4. "Biz insanı en güzel şekilde yarattık." (Tîn suresi, 4. ayet.) ayetinden anladıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

5. Hz. Hamza'nın (r.a.) nasıl Müslüman olduğunu araştırarak öğrendiklerinizi sınıfta anlatınız.

Kavramlar : Din, fıtrat, tevhid, hanif, iman, Esmâ-i Hüsnâ

1. Dinin Tanımı ve Kaynağı

Din denince aklınıza ilk olarak ne geliyor?

İnsanlık tarihi boyunca Allah (c.c.), insanlar arasından seçtiği peygamberlerle emir ve yasaklarını bildirmiş, insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak için din göndermiştir.

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi hem uluhiyyeti hem ubudiyyeti ifade etmek üzere kullanılır. Çok geniş bir anlam dünyasına sahip olan din kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de doksan iki yerde geçmektedir. Buna göre yaratıcı ve ibadet edilmeye layık tek varlık olan Allah'a (c.c.) bakan yönüyle **din**; hâkim olmak, itaat altına almak, kanun ve şeriat göndermek, hesaba çekmek, ceza-mükâfat vermek demektir. Yaratılmış kul açısından ise din; boyun eğmek, aczini anlamak, teslim olmak ve ibadet etmektir.[1]

BİLGİ KUTUSU

Uluhiyyet: *İlahlık, tanrılık, ibadet edilen varlık ve mabut. İslam'a göre uluhiyyet makamı sadece Allah'a (c.c.) aittir.*

Ubudiyyet: *Kulluk, itaat, boyun eğme, ibadet etme. Allah'ın (c.c.) rızasını elde edebilmek için emirlerini içtenlikle yerine getirip yasaklarından kaçınmak.*

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 464-465.)

Kur'an-ı Kerim'de Din Kelimesinin Bazı Anlamları

Ceza (karşılık), kıyamet, ahiret	İtaat, hakimiyet, boyun eğme	Teslimiyet, kulluk, ibadet	Kanun, şeriat, millet
Nûr suresi, 25. ayet.	*Nahl suresi, 52. ayet.*	*Beyyine suresi, 5. ayet.*	*Âl-i İmrân suresi, 95. ayet.*
"O gün, Allah onlara kesinleşmiş cezalarını verecektir. Allah'ın apaçık hak olduğunu bileceklerdir. "	*"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İtaat de daima O'na olmalıdır. Öyle iken siz Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?"*	*"Halbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."*	*"De ki: 'Allah doğru söylemiştir. Öyle ise hakka yönelen İbrahim'in dinine uyun. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.' "*

1. bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s.79.

İslam âlimleri dinin Allah (c.c.) ile kul arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam ve yol olduğunu belirtmişlerdir. Son dönem İslam âlimlerinden Elmalılı Hamdi Yazır, dini akıl sahiplerini kendi istekleriyle iyilikleri yapmaya sevk eden ilahî bir nizam şeklinde tarif etmiştir.[2] Yapılan tariflerin ortak yönleri dikkate alındığında din; Allah (c.c.) tarafından peygamberler aracılığıyla gönderilen, akıl sahiplerini kendi istek ve hür iradeleriyle hayırlı olan şeylere sevk eden ilahî kurallar bütünü şeklinde tarif edilmektedir.[3]

BİLGİ KUTUSU

"Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki halde (dünyada) salâha, gelecekte (ahirette) felâha sevkeden, Allah (c.c.) tarafından konulmuş bir kanundur." (Tehânevî)

"Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilâhî bir kanundur." (Seyyid Şerif Cürcânî)

(bk. Günay Tümer, "Din", TDV İslam Ansiklopedisi, s. 312-320.)

Bu tariflere göre din:

- İlahî kaynaklı olmalıdır. İnsanların oluşturduğu, uydurduğu şeyler din olamaz.
- Akıl sahibi insanların özgür iradesiyle tercih edilmelidir. İslam dinine göre akıl sağlığı yerinde olmayanlar ve akıl-baliğ olmayanlar dinden sorumlu değildir. Ayrıca din, samimi ve içten duygularla benimsenir, özgür irade ile tercih edilir. Baskı ve zorlamayla dini kabul ettirmeye çalışmak dinin ilkelerine aykırıdır.
- Dinin gönderiliş amacı insanları dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır. Din özü itibariyle inananları hayra ve iyiliğe sevk eder.

İnsan kendi hür iradesiyle yolunu seçer ve o yolun kurallarına uyar.

2 bk. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, C 2, s. 315-317.
3 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s.75.

Kullarına merhamet ve sevgisinin en güçlü göstergelerinden biri de Allah'ın (c.c.) insanları yalnız bırakmayıp tarihin her döneminde vahiy yoluyla buyruklarını onlara bildirmiş olmasıdır. Yüce Allah buyruklarını insanlar arasından seçtiği bir peygambere vahyeder. Vahiy Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarını peygamberlerine ulaştırmasıdır. Peygamberler aldıkları bu vahiyleri insanlara hiç değiştirmeden tebliğ ederler. Peygamberlere Allah (c.c.) tarafından vahyedilenlerin tamamı dini oluşturur.

DEĞERLENDİRELİM

"Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Din samimiyettir.' buyurdu. Biz 'Kime karşı?' diye sorduk. Bunun üzerine o; 'Allah'a, kitabına, resulüne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara (karşı samimi olmaktır.)' buyurdu."

(Müslim, İman, 95; Ebû Dâvûd, Edeb, 59.)

Yukardaki hadisten anladıklarınızı arkadaşlarınızla birlikte değerlendiriniz.

Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar bütün peygamberler İslam peygamberidirler.[4] Çünkü bütün peygamberler insanları tevhid inancına çağırmışlardır. Bu inancın temelinde Allah'ın (c.c.) tek olduğu, eşi, benzeri ve ortağı olmadığı gerçeği vardır. Allah'ın (c.c.) varlığı, birliği, peygamberlik ve ahiret inancı gibi temel inanç esasları İslam dininin değişmez ilkeleridir. Bütün peygamberler insanları bu gerçeği kabul etmeye çağırmışlardır. Bundan dolayı Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar bütün peygamberler, aynı dinin yani İslam dininin peygamberleridir.

Tüm ilahi kitaplar tevhid inancını vurgulamıştır.

İnsanların zaman içinde hak dinden uzaklaşmaları ve yanlış yollara sapmaları üzerine Allah (c.c.), peygamberlerini göndererek insanları tekrar tekrar doğru yola (sırat-ı müstakim) yönlendirmiştir.

NOT EDELİM

"Allah katında hak din İslâm'dır..." (Âl-i İmrân suresi, 19. ayet.)

"...Bugün, size dininizi kemale erdirdim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslam'ı beğendim..." (Mâide suresi, 3. ayet.)

"Kim İslam'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır." (Âl-i İmrân suresi, 85. ayet.)

4 bk. Âl-i İmrân suresi, 33-34 ve 84-85. ayetler.

BİLGİ KUTUSU

Farklı bilim dallarına göre din tanımları:

"Din bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan âyin ve inançlar sistemidir. *(Emile Durkheim / Sosyolog)*

"Din, insanın sonsuzu kavramasını sağlayan, akıl ve mantığa tabi olmayan zihnî bir meleke veya yetenektir." *(Max Müller / Dil Bilimci)*

"Din, dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzudur." *(Feurbach / Filozof)*

"Din, hayatın anlamını veren, öte dünya arayışını sağlayan ve model ortaya koyan bir tecrübedir." *(Mircea Eliade / Karşılaştırmalı Dinler Tarihçisi)*

(bk. Abdurrahman Küçük ve diğerleri, Dinler Tarihi, s. 20.)
(bk. Baki Adam, Mehmet Katar, Dinler Tarihi, s. 18.)

Dinin tarifini yapmaya çalışan Batılı ilim adamları genelde kendi uzmanlık alanları üzerinden bakarak dine ilişkin farklı tanımlar yapmışlardır. Bu tanımlarda öne çıkan husus felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi disiplinlerin insana ve insanın duygu dünyasına ilişkin bazı yaklaşımlarıdır. Dini bağlanma, ilgi ve yansıtma olarak ele alan psikolojinin yanında mutlak olanı anlama ve kavrama arayışı olarak gören felsefi yaklaşımlar da olmuştur. Bazıları dini manevi tecrübenin bir ürünü olarak görürken bazıları da toplumsal hayatı düzenleme ihtiyacından kaynaklanan bir alan olarak tanımlamışlardır. Batılı aydınların dine yaklaşımları, dini kapsayıcı olarak tanımlamaktan uzaktır. Çünkü bu tanımları yapan bilim adamları dini yalnızca bir yönüyle ele almakta ve dinin gerçek yapısını ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Batı'da etkili olan bazı bilim dalları, materyalist ve pozitivist görüşlerin etkisiyle dinin vahiy kaynaklı olmadığını iddia etmişlerdir. Somut olmayan ve duyu organlarıyla algılanamayan her şeyi yok sayan bu anlayış, Allah'ı (c.c.) ve O'nun vahiy gönderdiği gerçeğini de inkâr etmiştir. Bu anlayışa göre topluluklar, cehalet ve korkuları yüzünden kendilerince tanrılar üreterek bunlara tapınmışlardır.

İlahi kitaplar insanların iyiye, doğruya yönelmesi ve kötülükten sakınması için gönderilmiştir.

Allah'ın (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de bildirdiklerine şeksiz şüphesiz bir şekilde iman eden Müslümanlar, tarih boyunca her topluluğa bir peygamber gönderildiğine inanırlar. Allah bu gerçeği şu şekilde haber vermektedir: "**Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk edin ve tâğut'tan sakının.' diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur!**"[5] Dolayısıyla dinin Allah (c.c.) tarafından peygamberlere gönderilen ilahî kurallar bütünü olduğuna inananlar için dinin kaynağı konusunda bir sorun ve belirsizlik yoktur.

5 Nahl suresi, 36. ayet.

2. İnsanın Doğası ve Din

Zor zamanlarda nerdeyse bütün insanların yüce bir varlığa sığınmak istemesinin sebebi sizce nedir?

Din duygusu, fıtri (doğuştan gelen) bir özelliktir. İnanmak insanın doğuştan beraberinde getirdiği bir duygudur. İnsanın maddi, bedensel ihtiyaçları olduğu gibi ruhunun da ihtiyaçları vardır. İnsan ruhunun bu dünyada yalnız ve sahipsiz olmadığını bilmesi ve sığınılacak yüce varlığı bulması çok önemlidir. Bu yüzden insan her zaman ve her yerde yüce, kudretli ve ulu bir varlığa sığınma, ona güvenme ve ondan yardım dileme ihtiyacını hissetmiştir. Tarihin her döneminde din, insanın sığınma ve güvenme ihtiyacına karşı Allah'ın (c.c.) kullarına sunmuş olduğu bir ikramıdır. Din aynı zamanda insanın anlam arayışına ışık tutar ve sorularına cevap verir.

Fıtrat, canlıların yaratılıştan sahip olduğu özelliklerdir.

Allah (c.c.) insanı en güzel şekilde yarattığını şöyle haber vermektedir: "**Biz insanı en güzel şekilde yarattık.**"[6] Bazı bilim adamlarının ve teorisyenlerin insanlık tarihinin zihinsel, ruhsal ve bedensel olarak gelişmemiş insanlarla başladığı iddiası doğru değildir. İslam inancına göre Hz. Âdem'den (a.s.) itibaren bütün insanlar, Allah (c.c.) tarafından gönderilen tevhid dininin esaslarını kavrayıp benimseyecek ve hayatlarını bu esaslara göre düzenleyecek yeterlikte yaratılmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de insanın bu kapasitesine işaret edilerek insanın fıtrata uygun davranması gerektiği şöyle belirtilir: "**(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler**."[7] Bu ayete göre dinin özünü oluşturan şey tabiîliktir. Allah'ın (c.c.) emir ve yasakları insanın eğilim ve istidatlarına uygundur. Hz. Peygamberin "*Her doğan fıtrat üzere doğar...*"[8] hadisi de Allah'ın (c.c.), kullarını saf bir fıtrat üzere yarattığını haber verir.

6 Tîn suresi, 4. ayet.
7 Rûm suresi, 30. ayet.
8 Buhârî, Cenâiz, 79.

İnsanın temel özellikleriyle uyumlu din, fıtrat dini olan İslam'dır. Kur'an-ı Kerim'de bu tabiiliği ve saflığı ifade eden kavramlardan biri de haniflıktir. **Haniflik** Allah'ın (c.c.) başlangıçtan itibaren insanlara bildirdiği, insanın tabiatına en uygun olan tevhid dinidir. Kur'an-ı Kerim'de haniflikle birlikte en çok adı geçen peygamber Hz. İbrahim'dir (a.s.). Onun Yahudi ve Hıristiyan olmadığı bilakis hanif bir Müslüman olduğu şu şekilde beyan edilir: "**İbrahim ne Yahudi ne de Hıristiyandı. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi.**"[9] Ayetten de anlaşılacağı üzere haniflik, insanın tabiatına ve fıtrata uygun olarak kayıtsız ve şartsız Allah'a (c.c.) teslim olmak, ilah olarak yalnızca Allah'ı (c.c.) kabul etmek ve yalnızca O'na kulluk etmek demektir. Hanif ise, Allah'ın emrettiği doğru yola girip o istikamette yaşayan kişidir.

Din insanları hayra ve güzelliğe yönlendirerek toplumda huzuru sağlar.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadisinde "*Ben Yahudilik ve Hıristiyanlıkla değil kolaylaştırılmış Haniflikle gönderildim.*"[10] buyurmuştur. Ayet ve hadislerde geçen haniflik, bütün peygamberlerin tebliğlerinde ortak olan ilkeleri ifade eder. Zaten hanif kelimesi İslamî literatürde müslim kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır.[11]

BİLGİ KUTUSU

Fıtrat:

Yüce Allah'ın, tüm varlıkları kendi varlığını ve birliğini tanıyabilme gücü ve yeteneği ile yaratması, Haniflik, tevhid ve İslam inancıdır. İnsanın yaratılışında bulunan ve hayatı anlamlandırma çabalarına yön veren, çalışmakla elde edilemeyen ve inanmayı da içeren, insanın doğuştan getirdiği yetenektir.

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s.121-122.)

9 Âl-i İmrân suresi, 67. ayet.
10 Ahmed b. Hanbel, V, 266.
11 bk. Şaban Kuzgun, "Hanif", TDV İslam Ansiklopedisi C 16 s. 33-39.

NOT EDELİM

Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Yatağına girip yatmak istediğin zaman şu duayı oku:
'Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. İşimi sana havale ettim. Azabından korkup, sevabını umup sırtımı sana dayadım. Senden (azabından) korunmanın ve güvende olmanın tek yolu, ancak sana (rahmetine) sığınmaktır. İndirdiğin kitabına ve gönderdiğin Nebi'ye inandım.' Eğer o gece ölürsen, fıtrat (İslam) üzere ölürsün."

(Buhârî, Deavât, 6.)

Yüce Allah'ın buyruğu olan din, insanlara yön verir, onları iyi ve faydalı şeyler yapmaya yöneltir. Hayatı düzenleyen bir nizam, kanun ve ahlak bütünü olduğundan toplumsal işleyişin her alanını düzenleyerek huzuru sağlar. Dinin ortaya koyduğu ahlak çok güçlü ve etkilidir. Bu ahlakın etkili olmasının sebebi o dini benimseyen kişiyi içten kuşatıcı olmasıdır.

İnsanın kendisini aşan yüce bir kudrete gönülden bağlanması da onu daha güçlü ve güvenli kılar. Bunun için dua, niyaz, iltica ile o yüce varlığa yalvarıp sığınır. Dindeki ahiret inancı bir yandan kişinin sorumluluk bilincini yükseltirken diğer yandan onu ahlaki bakımdan daha özenli ve dikkatli olmaya sevk eder.

3. İman ve İslam İlişkisi

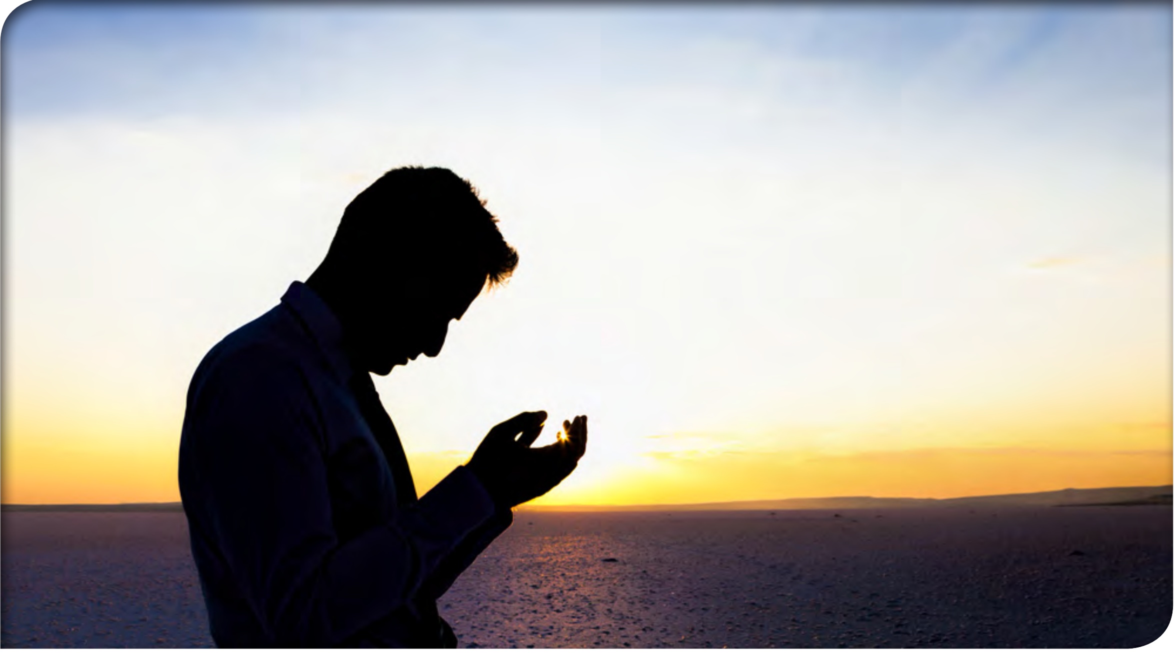
Bir insanın, İslam dinine girebilmesi için neler yapması gerekir?

İman, kelime itibariyle bir kimsenin şüphe duymaksızın bir şeyi kabul etmesi, doğrulaması, onaylaması ve tasdik etmesi anlamına gelir. Ayrıca güven vermek, güvenlikte olmak, içten ve yürekten inanmak gibi anlamları da vardır. Dinî terim olarak iman; Allah'ın (c.c.) bir ve tek olduğuna ihlasla (samimiyetle) inanıp Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini kabul etmek, onun Kur'an-ı Kerim aracılığıyla getirdiklerine inanmak ve bunlara teslim olmaktır. Bu inanca sahip kimseye mümin denir.

İnsan, beden ve ruh boyutları olan bir varlıktır. İnsanın ruh boyutunun en belirgin özelliği inanmaktır. İnsanlık tarihinin tüm zamanlarında ve tüm toplumlarda inanç bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar. Çünkü inanma duygusu insana yaratılışında verilen bir özelliktir.[12] İnsan bu özelliği dolayısıyla bir ve tek yaratıcıya inanma ihtiyacı duyar. Bunun yansımaları tarih boyunca insanlığın kültür, sanat ve medeniyet birikiminde açık bir şekilde görülmektedir. İnsan, dünya hayatı boyunca huzur ve güven içerisinde yaşamayı ister. İnsanlar ancak iman sayesinde hayatlarını belirsizlikten ve karmaşadan kurtarıp anlamlı hale getirir. Bu yönüyle iman, insana niçin var olduğunu ve yaşadığı hayat içerisinde zorluklarla nasıl başa çıkacağını gösteren bir kaynaktır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "**Müminler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.**"[13] buyurarak inanan insanların tüm zorluklardan sonra güven ve huzura erişeceğini müjdelemektedir.

---

12 bk. Rûm suresi, 30. ayet.
13 Mü'minûn suresi, 1. ayet.

İman, Yüce Allah'ın varlığına yürekten inanmayı gerektirir.

İslam kelime olarak teslimiyet, itaat etmek, boyun eğmek, bağlanmak, barış ve esenlikte olmaktır. Dinî terim olarak ise Yüce Allah'a itaat etmek, Hz. Peygamber'in getirdiklerinin hepsini kalp ile tasdik edip dil ile söyleyerek Allah'ın (c.c.) emir ve yasakları doğrultusunda yaşamaktır.

Allah'ın (c.c.) dinine teslim olan, Hz. Peygamber'in din adına bildirdiklerine gönülden bağlanan, inandıklarını yaşamaya çalışan, ibadetlerini yerine getiren ve dinin güzel ahlakını davranışlarına yansıtan kişiye Müslüman denir. Bu konuda Hz. Peygamber Müslümanı şöyle tarif etmektedir: "*Dilinden ve elinden (gelecek kötülükler konusunda) Müslümanların güven içinde oldukları kimse!*"[14]

İslam âlimlerine göre iman ile İslam birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır. Bu iki kavramın aynı şeyi belirttiğini savunanlar, iman ve İslam'ın birbirini tamamladığı ve her ikisinde de tasdik ve teslimiyetin esas olduğu görüşünden yola çıkarlar. İmanın İslam'dan, İslam'ın da imandan ayrı düşünülemeyeceği bir gerçektir. Dışta ve görünürde olana İslam, içte ve kalpte olana iman denilebilir. İman kalbin tasdik etmesi, İslam ise amel ve davranışlarla bu tasdikin eyleme taşınarak görünür kılınmasıdır. İman kalple gerçekleşen tasdiktir. İslam ise dil ile ikrar, itaat, boyun eğme ve teslimiyettir.

NOT EDELİM

Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyuruyor:
"Kim bir iyilik yaptığında seviniyor, bir kötülük yaptığında üzülüyorsa o mümindir."

(Ahmed b. Hanbel, IV, 399.)

14 Buhârî, İman, 5; Müslim, İman, 66.

BİLGİ KUTUSU

İman:

- *İnanmak, tasdik etmek.*
- *Emniyette olmak, güvende olmak, güven vermek.*
- *Kişinin Allah'ın (c.c.) varlığını, birliğini, sıfatlarını, peygamberlerini, ahiret gününü ve bunlardan başka iman edilmesi gereken şeyleri kalp ile tasdik edip dil ile söylemesi.*
- *Son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) ve onun tarafından insanlığa bildirilen şeylere hiçbirini dışta bırakmaksızın inanmak, onun doğruluğu konusunda herhangi bir kuşku duymamak.*

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s.167.)

İslam:

- *Kurtuluşa ermek, güven ve emniyette olmak.*
- *Boyun eğmek, itaat, teslim olmak, sulh ve barış yapmak.*
- *Şirkten ve şirk ahlakından uzaklaşıp Allah'ın (c.c.) birliğini ve Hz. Peygamber'in hak oluşunu kabul ederek Allah'ın (c.c.) emrine, peygamberin sözüne uyup teslimiyet göstermek.*
- *Allah (c.c.) tarafından peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.v) vahiy yolu ile bildirilerek bütün insanlığa gönderilen son ve hak din, Müslümanlık.*

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s.176.)

DEĞERLENDİRELİM

"Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti). (O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir."

(İbrâhîm suresi, 24-25. ayetler.)

"Allah'a çağıran, makbul ve güzel işler yapan ve 'Kuşkusuz ben Müslümanlardanım' diyenden daha güzel sözlü kim vardır?"

(Fussilet suresi, 33. ayet.)

Yukardaki ayetlere göre güzel söz ve güzel sözlü kimse hakkında neler söylenebilir? Değerlendiriniz.

4. İslam İnanç Esaslarının Özellikleri

İmanın şartları nelerdir?

Müslüman, Kur'an'ın bütün sure ve ayetlerinin Allah tarafından Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirilmiş vahiyler olduğunu kuşkusuz bir şekilde benimseyip kabul eder. Böylece bir Müslüman iman konularının Kur'an-ı Kerîm'in tamamından oluştuğunun bilincinde olarak Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tasdik etmiş olur. Bununla birlikte İslam âlimleri Cibril hadisini de göz önünde tutarak ilk dönemlerden itibaren iman esaslarının altı olduğunu söylemişlerdir.[15]

Zamana, mekâna, fert ve toplumlara göre değişiklik göstermeyen ve bir bütün olup bölünme kabul etmeyen inanç esaslarının bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamak söz konusu olamaz.[16] Hz. Âdem'den (a.s.) beri bütün peygamberlerin tebliğ ettiği ve temelinde tevhidin yer aldığı İslam'ın inanç esaslarının özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. İslam'ın inanç esasları sade, açık ve anlaşılabilir mahiyettedir. İslam inanç esaslarında kapalılık ve anlaşılmazlık söz konusu değildir. Fıtrata uygun oldukları için akl-ı selim tarafından kolayca kabul edilir. İnsana şah damarından daha yakın olan Allah'ın (c.c.)[17] ona en büyük ikramlarından biri de akıldır. İnsan bu akıl sayesinde İslam inanç esaslarını anlayıp benimsemekte zorlanmaz.
2. İslam'ın temel kaynaklarında açık bir şekilde ortaya konulan inanç esasları dogmatik değildir. Çünkü dogma; belli bir konuda insanlar tarafından ileri sürülen bir görüşün sorgulanamaz bir gerçek olarak kabul edilmesidir. Dogmalarda insanlar veya belirli kurumlar tarafından belirlenen düşünce ve kabullerin başka insanlara dayatılması söz konusudur. Oysa İslam inanç esasları insan ürünü değil, vahiy kaynaklıdır. İnanan insanlar baskı ve zorlama altında olmaksızın dine gönülden bağlanırlar. Ayrıca İslam inanç esasları hakkında her türlü temellendirme, açıklama ve yorumlama yapılabilmektedir.

İSLAM İNANÇ ESASLARININ ÖZELLİKLERİ

1. *Fıtrata uygun, açık ve anlaşılır oldukları için akl-ı selim tarafından kolayca kabul edilir.*
2. *İnsan ürünü ve dogmatik değil, vahiy kaynaklıdır.*
3. *İslam inanç esaslarının benimsenmesinde kişilerin hür iradeleri ve tercihleri gerekir.*
4. *İslam dengeyi esas alır. Ebedî kurtuluş için korku ve ümit arasında dengeli bir hayatı tavsiye eder.*

15 bk. Buhârî, Îmân, 37; Müslim, Îmân, 1-7.
16 bk. Ahmet Saim Kılavuz, "Akaid", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 213.
17 bk. Kâf suresi, 16. ayet.

3. Aklı ve iradesi sağlıklı işleyen her insan İslam inanç esaslarını kavramak ve kabul etmek için kimsenin aracılığına ihtiyaç duymaz. Kendisine Allah (c.c.) tarafından bahşedilen özellikler sayesinde inanç esaslarını kolaylıkla anlar.
4. İslam inanç esaslarının benimsenmesinde kişilerin hür iradeleri ve tercihleri gerekir. Baskı ve zorlama ile bir kimsenin mümin olması İslam'ın özüne aykırıdır. İmanın, kişiyi ahirette ebedî kurtuluşa ulaştırabilmesi için kişinin kendi iradesiyle gönülden benimsemiş olması gerekir.
5. İslam inanç esaslarındaki itidal ve denge ahirette kulun amelleri tartılırken de geçerlidir. Yüce Allah ruhundan üfleyip hayat verdiği insana sevgisini ve merhametini Rahmân, Rahîm, Raûf, Afüv, Vedûd ve Gafûr gibi isimleriyle gösterir. Allah (c.c.) aynı zamanda adalet sahibidir ve hiç kimseye zulmetmez. Bununla birlikte ilahi adaletin bir yansıması olarak insanlar yaptıklarının karşılığını ahirette göreceklerdir. Bu yüzden kul Allah'ın (c.c.) rahmetine güvenip sorumluluklarını aksatmamalıdır. Ama O'nun rahmetinden ümidini kesip karamsarlığa da düşmemelidir. Kula düşen korku ve ümit arasında itidalli bir hayat yaşamaktır. Kur'an-ı Kerim'de "**...Allah'a korkuyla ve ümitle dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.**"[18] buyrularak müminlerin korku ve ümit arasında Allah'ın (c.c.) rahmetini dilemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

İslam dini tevhid inancına dayanmaktadır. **Tevhid**, bir ve tek olmak, birlemek gibi anlamlara gelir. Yüce Allah'ın varlığını ve birliğini kabul edip O'nu tek ve eşsiz yaratıcı olarak kabul etmek tevhid kavramıyla ifade edilir. Kur'an-ı Kerîm'de bütün peygamberlerin tebliğ ettiği inanç esaslarının temelinin tevhid inancı olduğu şöyle ifade edilmektedir: **"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, 'Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin.' diye vahyetmişizdir.**"[19]

Akıl sahibi olup da ergenlik çağına gelmiş olan her insanın en başta gelen sorumluluğu, yaratıcısını tanımaktır. O'na iman edip, bu imanın gereği olan kulluk görevlerini yerine getirmektir. Allah'a (c.c.) iman etmek; ibadete layık tek varlığın Allah (c.c.) olduğunu kabul etmeyi ve buna göre hareket etmeyi gerektirir. Yüce Allah vahiy yoluyla kendisini isimleri ve sıfatları ile tanıtır. Allah'ı (c.c.) tanıyan insan ona nasıl iman edeceğini bilir.

NOT EDELİM

"O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka tanrı yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, esirgeyendir, bağışlayandır. O, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, her türlü eksiklikten uzak, barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır. O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

(Haşr suresi, 22-24. ayetler.)

18 A'râf suresi, 56. ayet.
19 Enbiyâ suresi, 25. ayet.

Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayet Allah'ın (c.c.) isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) bahsederek O'nu bize tanıtır. Bu ayetlerde Allah (c.c.) birlik ve mükemmellik sıfatlarıyla nitelenir. "**...O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.**"[20] ayeti Allah'ın (c.c.) benzerinin olmadığını belirtirken aynı zamanda O'nu görme ve işitme sıfatlarıyla tanıtmaktadır.

DEĞERLENDİRELİM

"Allah, O'ndan başka ilah yoktur. O, hayy (diri)dir, kayyûmdur (yarattıklarını koruyup bizzat yönetendir). Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür." (Bakara suresi, 255. ayet.)

Yukarıdaki ayeti Allah'ın (c.c.) isimleri ve sıfatları açısından değerlendiriniz.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c) varlığı, birliği ve yetkin sıfatlara sahip olduğu konusunda kâinattan, insandan ve geçmiş toplumlardan örnekler verilir. İnsanın yaratılış safhalarından, göklerin ve yerin yaratılışından, baharda yeryüzünün tekrar canlanarak diriltilmesinden bahsedilerek bütün bu fiilleri gerçekleştirenin Allah (c.c.) olduğu vurgulanır.

Kur'an-ı Kerim'de "**En güzel isimler (esmâ-i hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.**"[21] buyrulmuştur. Allah'a (c.c.) gereği gibi iman etmek ancak O'nu isimleri ve sıfatlarıyla doğru bir şekilde tanımakla mümkündür.

BİLGİ KUTUSU

Esmâ-i Hüsnâ: *İsmin çoğulu olan esmâ ile "güzel, en güzel" anlamındaki hüsnâ kelimelerinden oluşan esmâ-i hüsnâ (el-esmâü'l-hüsnâ) terkibi ayet ve hadislerde Allah'a nispet edilen isimleri ifade eder. Allah'ın (c.c.) Kur'an'da geçen isimleri 100'den fazladır. Muhtelif hadislerde Allah'a (c.c.) nispet edilen başka isimler de mevcuttur. Ancak esmâ-i hüsnâ daha çok Allah'ın (c.c.) 99 ismi için kullanılır.*

(bk. Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", TDV İslam Ansiklopedisi, C II, s. 404.)

İslam'ın inanç esasları bir bütündür. Bu yüzden inanılması gereken şeylerin tamamına eksiksiz bir şekilde inanmak gerekir. İnanç esaslarının bir kısmına inanıp bir kısmına inanmayan kimseler mümin sayılmaz. Çünkü iman bütünlük ister. Özellikle peygamberler arasında ayırım yaparak bazısını kabul edip bazısını reddetmek tevhid inancına aykırıdır. Allah'a (c.c.) iman edip gönderdiği vahyi kabul etmemek düşünülemez. Bu gibi ayırımlar yapanlar hakkında Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "**Şüphesiz, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayrım yapmak isteyenler, '(Peygamberlerin) kimine inanırız, kimini inkâr ederiz.' diyenler ve böylece bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isteyenler var ya; işte onlar gerçekten kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.**"[22]

20 Şûra suresi, 11. ayet.
21 A'râf suresi, 180. ayet.
22 Nisâ suresi, 150-151. ayetler.

5. Kur’an’dan Mesajlar: Nisâ suresi, 136. Ayet

Bir bütünün asıl unsurlarından birini inkâr eden kişinin o bütüne saygısı olduğunu söylemek neden imkansızdır?

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ي نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ
الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪ وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ
ضَلَّ ضَلَالاً بَع۪يدًا ١٣

“Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur.” (Nisâ suresi, 136. ayet.)

Kur’an-ı Kerim’de dördüncü sırada yer alan Nisâ suresinin bu ayetinde Allah müminlerden iman etmelerini istiyor. İman edenlerin nelere, nasıl inanmaları gerektiğini bildiriyor. Bu ayette İslam inanç esasları peşpeşe sıralanarak bunlara iman etmeyen kimselerin düşeceği vahim durum belirtiliyor.

Ayette önce Allah’a (c.c.), Hz. Muhammed’e (s.a.v.), O’na indirilen kitaba ve Kur’an-ı Kerim’den önce indirilen kitaba inanılması emrediliyor. İman edenleri kuvvetli ve sarsılmaz bir imana davet eden Allah (c.c.), Allah’ı, meleklerini kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimselerin hak dinden ayrılarak sapkınlığa düşeceklerini haber veriyor. Burada inanç esaslarının bir arada ve güçlü bir şekilde ifade edilmesi, hem onların insanın mümin olması için gerekli olduğunu hem de bir bütün olduklarını ispat eder. Bunlardan birine bile inanmayan kimsenin imanı geçerli değildir. Bu esaslardan birini bile inkâr eden kimse, doğru ve kurtarıcı imana kavuşamayıp hak dinden sapmış sayılır.

Bu ayetin iniş sebebini son dönem İslam alimlerinden Elmalılı Hamdi Yazır eserinde anlatıyor. Bir gün Medine’de bir kısım Yahudi din adamı Resulullah'a (s.a.v.) gelerek : “Ey Allah'ın Resulü biz, sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Üzeyr'e iman ediyoruz. Fakat bunların dışındaki kitapları ve peygamberleri tanımıyor ve kabul etmiyoruz.” derler. Hz. Muhammed de (s.a.v.) “Hayır, Allah'a, bütün peygamberlerine, Muhammed'e ve kitabı Kur'an'a ve ondan önceki her kitaba iman ediniz.” buyurur. “Yapmayız.” derler. Bu konuşmadan bir süre sonra bu ayet iner ve onlar da iman ederler.[23]

Kur’an-ı Kerim’in hem bu ayetiyle hem başka pek çok ayetiyle bildirilen iman esaslarını Hz. Muhammed (s.a.v.) de hadisleriyle ortaya koymuştur. Bunlardan biri de Cebrail’in (a.s.) bir insan suretinde gelerek arkadaşlarının ortasında Hz. Peygambere iman, İslam ve ihsanı sorduğu hadistir. Cebrail (a.s.) sorular sorarak Hz. Peygamberin cevaplamasını ve böylece Müslümanların dinlerini öğrenmelerini istemiştir.

23 bk. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, C 3, s. 119-120.

Hz. Muhammed (s.a.v.), bu hadisinde imanı, İslam'ı ve ihsanı şu şekilde tarif etmektedir: "*İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanmandır. Yine kadere, hayrına ve şerrine iman etmendir… İslam, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmen; namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse Kâbe'yi haccetmendir... İhsan, Allah'a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen onu görmüyorsan da O, seni mutlaka görüyor…*"[24]

YAZALIM

Kur'an-ı Kerim mealinden Bakara suresi 153; Âl-i İmrân suresi 53, 102; Asr suresi 1-3. ayetlerini bularak aşağıdaki boşluğa yazınız.

....

....

....

....

....

....

....

....

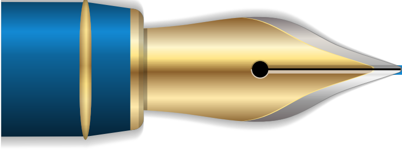
....

....

....

....

24 Müslim, İman, 1; Buhârî, İman, 37.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Vahiy ne demektir?

....

....

2. İslam alimlerine göre dinin tanımını yapınız.

....

....

3. İman ve İslam'ın tanımını yapınız.

....

....

4. Fıtrat ne demektir?

....

....

5. İslam inanç esaslarının özelliklerini maddeler halinde yazınız.

....

....

6. Müslüman neden ümit ve korku arasında yaşamalıdır? Düşüncelerinizi yazınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi dinin tanımlarından biri <u>değildir?</u>

A) Allah (c.c.) ile kul arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam ve yoldur.
B) Akıl sahiplerini Peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahî bir düzenlemedir.
C) Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki halde (dünyada) salâha, gelecekte (ahirette) felâha sevkeden, Allah (c.c.) tarafından konulmuş bir kanundur.
D) Akıl sahiplerini kendi istekleri ile iyilikleri yapmaya sevk eden ilahi bir nizamdır.
E) İnsanların kendi çıkarlarına göre belirledikleri kurallar bütünüdür.

2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamber olarak gönderilmesinden önce Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak. Hz. İbrahim'in (a.s.) tebliğ ettiği tevhit inancını korumak.
Yukarıda tanımı yapılan kavram aşağıdakilerden hangisidir?
A) İman **B)** Kur'an **C)** Sünnet **D)** Haniflik **E)** Vahiy

3. İslam inanç esaslarıyla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

A) İslam inanç esasları kapalı ve müphem olduklarından anlaşılmazlar.
B) İslam'ın inanç esasları bir bütündür. Hepsi Allah (c.c.) tarafından ortaya konmuştur.
C) İslam'ın inanç esasları sade, açık ve anlaşılabilir mahiyettedir.
D) İslam inanç esaslarının temeli tevhid ilkesidir.
E) İslam inanç esaslarında daima itidal ve denge vardır.

4. Aşağıdaki tanımlardan hangisi hanif kavramının karşılığıdır?

A) İlahî vahiy yoluyla gelen ve kilise tarafından doğru olarak tanımlanan öğreti.
B) Allah'ın (c.c.) zatında ve sıfatlarında bir olduğunu kabul etmeyen kişi.
C) Allah'ın emrettiği doğru yola girip o istikamette yaşayan kişi.
D) Allah'a (c.c.) içten bir şekilde saygı duymak.
E) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz ve davranışları.

5. Aşağıda verilen İslam inanç esaslarıyla ilgili cümlelerden hangisi yanlıştır?

A) Allah'a (c.c.) gereği gibi iman etmek ancak O'nu isimleri ve sıfatlarıyla doğru bir şekilde tanımakla mümkündür.
B) İslam inanç esasları tevhid ilkesine dayanır.
C) İslam inanç esasları bir bütün olduğundan hepsine birden iman etmek gerekir.
D) İslam inanç esaslarını akılla kavramamız mümkün değildir.
E) Kur'an-ı Kerim'de yer alan inanç esaslarını kabul etmeyenler cennete giremez.

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerden uygun olanlarla doldurunuz.

(İman, fıtrat, ihlas, esmâ-i hüsnâ, tevhid)

1. ...., emniyette olmak, güvende olmak, güven vermek demektir.
2. ...., Yüce Allah'ın varlığını ve birliğini kabul edip, O'nu tek ve eşsiz yaratıcı olarak kabul etmektir.
3. Allah'ın (c.c.) güzel isimlerine .... denir.
4. Kulun bütün davranışları ve sözlerinde sadece Allah rızasını gözetmesine .... denir.
5. Allah'ın (c.c.) insan tabiatına bahşettiği yaratanını tanıma eğilimi, ruh temizliği gibi özelliklere .... denir.

D. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D) yanlışsa (Y) yazınız.

1. ( ) Bütün peygamberler insanları tevhid inancına davet etmişlerdir.
2. ( ) Hz. İbrahim (a.s.) bir İslam peygamberidir.
3. ( ) İman ve İslam'ın birbirinden ayrılması mümkün değildir.
4. ( ) İslam inanç esasları karışık olduğundan anlaşılmaları çok zordur.
5. ( ) Müslüman kesinlikle cennete gideceğini bildiğinden Allah'tan (c.c.) korkmasına gerek yoktur.

محمد
الله

3. ÜNİTE

İSLAM VE İBADET

Ünitemize Hazırlanalım

1. İnsan niçin ibadet etmeye ihtiyaç duyar? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. "Ameller niyetlere göre değer kazanır." hadisini ibadetler açısından değerlendiriniz.

3. İbadetlerin toplumsal hayata katkılarını araştırınız.

4. Mü'minûn suresi, 115; Zâriyât suresi, 56; Bakara suresi, 21. ve En'âm suresi, 162. ayetlerinin meallerini defterinize yazınız.

5. Mükellef, ihsan, birr kavramlarını araştırarak defterinize yazınız.

Kavramlar : İbadet, mükellef, salih amel, ihlas

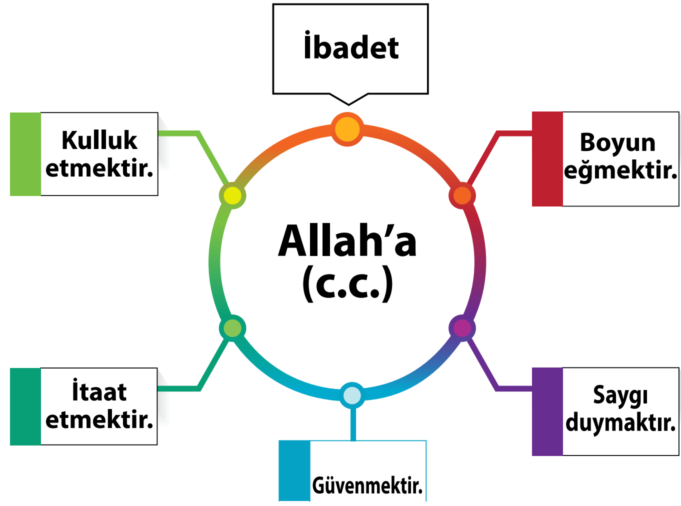
1. İslam'da İbadet ve Kapsamı

Bir insan Allah'a (c.c.) olan bağlılığını hangi davranışlarla gösterir?

Allah (c.c.) insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmış, peygamberleri vasıtasıyla nasıl bir hayat sürmeleri gerektiğini onlara bildirmiştir. Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar bütün peygamberlerin insanlığı davet ettiği kurtuluş yolunun ortak adı İslam'dır. Bütün peygamberler insanları Allah'a (c.c.), elçilerine ve ahirete iman etmeye; Allah'a (c.c.) ibadet etmeye ve O'nun rızası doğrultusunda kulluk bilinciyle yaşamaya davet etmişlerdir. Bu davete icabet eden insan, hayatını anlamlandırmış ve yaratılış amacını bulmuştur.

İnsan; Rabbini tanımak ve O'na ibadet etmek için yaratılmış ve yaratılmışların en şereflisi olarak nitelendirilmiştir.[1] İbadet Allah'ı (c.c.) tanımanın ve O'na iman etmenin tabii bir neticesidir. **İbadet** kelime olarak boyun eğmek, itaat etmek, saygı duymak, kulluk etmek, tapınmak gibi anlamlara gelir. Dinî bir kavram olarak ibadet; müminin Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için kulluk görevini yerine getirmesi, emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınmasıdır.[2] İnsan Allah'a (c.c.) karşı sevgi, saygı ve itaatini en güzel şekilde ibadetle gösterir.

Kur'an-ı Kerim'de "**Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.**"[3] ayetiyle insanların ibadet için yaratıldıkları bildirilmiştir. Yaratılış gayesine uygun olarak yaşamak isteyen insan sadece Allah'a (c.c.) kulluk etmelidir. "**Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım isteriz.**"[4] ayeti ibadetin yalnızca Allah (c.c.) için yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Başka bir ayette de "**Yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol!**"[5] buyrularak yalnızca Allah'a (c.c.) ibadet edilmesi emredilmiştir.

Özel anlamda ibadet denilince namaz, oruç, zekât, hac gibi Allah'ın (c.c.) farz kıldığı, belli kurallara göre yapılan ibadetler kastedilir. Bunlar Kur'an'da kesin olarak yapılması emredilen ve Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından nasıl yapılacağı öğretilmiş günlük, haftalık, yıllık ibadetlerdir. Bu ibadetlerin belirli vakitleri ve uygulama şekilleri bulunmaktadır. Farz ve vacip olarak nitelendirilen zorunlu ibadetlerin dışında nafile ibadetler de vardır. Nafile ibadetler bir mümin için hayatı ve kulluğu güzelleştiren amellerdir. Teheccüd, kuşluk gibi namazlar, Ramazan ayı dışında tutulan oruçlar nafile ibadetlere örnek olarak verilebilir.

1 bk. Zâriyât suresi, 56. ayet; İsrâ suresi, 70. ayet; Tîn suresi, 4. ayet.
2 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 195.
3 Zâriyât suresi, 56. ayet.
4 Fâtiha suresi, 5. ayet.
5 Zümer suresi, 66. ayet.

YAZALIM

Aşağıdaki mekânlarda yapılabilecek salih amelleri boş bırakılan yerlere yazınız.

Sokak	
Cami	
Ev	
Okul	
Park	
Halı saha	
Kütüphane	
Otobüs	
Spor salonu	

İslam'a göre ibadet kavramı, vakti ve şekli belirli olan ibadetlerle sınırlı değildir. İnsanın Allah'a (c.c.) karşı duyduğu sevgi ve saygının neticesi olarak O'nun rızasına uygun davranması da genel anlamda ibadet olarak kabul edilir. İslam'a göre Allah'ın (c.c.) rızasını kazanma niyetiyle yapılan her güzel iş ve davranış salih amel olarak nitelendirilir ve ibadet sayılır. Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu kazanmak amacıyla kişinin anne babasına iyi davranması, büyüklere saygılı olması, öğrendiği faydalı bilgileri arkadaşlarıyla paylaşması, güler yüzlü olması, yaşadığı yeri temiz tutması gibi davranışlar da ibadet değeri taşımaktadır. Aynı zamanda Allah'ın (c.c.) yasakladığı yalan, gıybet, iftira, haksızlık, içki, kumar ve zina gibi kötülüklerden sakınmak da ibadet kapsamına girer. Burada önemli olan bu amellerin Allah'ın (c.c.) rızasını kazanma niyetiyle yapılmış olmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) *"Vücuttaki bütün eklemler için her gün sadaka vermek gerekir. Bineğine binmek isteyen kişiye yardım etmek veya eşyasını bineğine yüklemek sadakadır. Güzel söz sadakadır. Namaza giderken atılan her adım sadakadır. Yol göstermek sadakadır."*[6] buyurarak bu güzel amellerin her birini ibadet olarak nitelendirmiştir. Bu ibadet anlayışı Müslümanları daima iyilik peşinde koşan insanlar olmaya teşvik etmektedir. Çünkü bir Müslüman için hayatın amacı Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmaktır. Allah'ın (c.c.) rızası da ancak ibadet bilinciyle yaşayıp iyi ve güzel davranışlar sergileyerek elde edilebilir. Yüce Allah bu güzel davranışları yapan kimseleri ödüllendireceğini Kur'an'da şu şekilde bildirmiştir: "**Allah iman edip salih amel işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allah'ın ayetlerini apaçık okuyan bir peygamber göndermiştir.**

Allah'ın (c.c.) rızası için yapılan her güzel iş ve davranış salih ameldir.

6 Buhârî, Cihad, 72.

Kim Allah'a inanır ve faydalı iş yaparsa Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar. Allah o kimse için gerçekten güzel bir rızık vermiştir."[7]

Allah (c.c.), "**Ey iman edenler! Rükû ve secde edin, Rabbinize ibadet edin, hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz.**"[8] buyurarak kurtuluşun iman ve ibadete bağlı olduğunu bildirmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Âbit:

1. Kulluk ve ibadet eden.
2. Allah'ın emirlerini içtenlikle yerine getiren.
3. Bütün varlığıyla Allah'a yönelen, İslam dininin gereklerini gerçek anlamıyla yaşayan.

"Tövbe edenler, âbidler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten sakındıranlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar... İşte o müminleri müjdele. (Ne mutlu onlara)!"(Tevbe suresi, 112. ayet.)

Mabut:

1. Kendisine ibadet edilen, tapınılan varlık, ilah, rab.
2. İbadet edilmeye layık olan tek varlık, Allah.
Ey benim her taşı bir mabed-i iman yurdum
Seni er geç bana bir gün verecek Mabudum.
Mehmet Akif Ersoy

Hz. Peygamber (sav), Allah'tan başka varlıkları mabud edinen müşrik bir toplumu tek olan Allah'a ibadet etmeye çağırmıştır. İslam dinine göre Allah'tan başka hiçbir varlık mabud edinilemez. Çünkü Allah'tan başka hiçbir varlık ibadete layık değildir.

"Ey iman eden kullarım! Şüphesiz, benim yarattığım yeryüzü geniştir. Her durumda (ve her yerde) yalnız beni mabud edininiz." (Ankebut suresi, 56.ayet.)

Mabet:

1. İbadet edilen yer, ibadethane, tapınak.
Her dinin kendine özgü mabedleri vardır. Yahudilerin mabedlerine havra veya sinagog, Hristiyanlarınkine kilise, Müslümanlarınkine ise cami veya mescid denir.
2. Müslümanların toplu olarak ibadet edebilmeleri için yapılmış olan yer, cami, mescid, musalla.

Ruhumun senden ilahî şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.
Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.
Mehmet Akif Ersoy

(MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 4 ve s. 277.)

7 Talâk suresi, 11. ayet.
8 Hac suresi, 77. ayet.

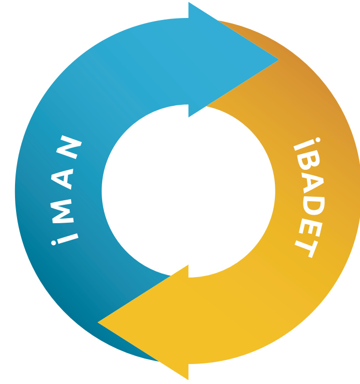
2. İslam'da İbadetin Amacı ve Önemi

İnsanın Allah'a (c.c.) ibadet etmesi niçin önemlidir?

Özel anlamda farz ve nafile ibadetlerin, genel anlamda bütün salih amellerin temel amacı kişiyi Allah'ın (c.c.) rızasına ulaştırmaktır. Yüce Allah'ın insanın yapacağı ibadetlere ihtiyacı yoktur. İnsanların, emirlerine uymayıp yasaklarından kaçınmamasının O'na herhangi bir zararı olamaz. İnsan Allah'a (c.c.) olan şükür borcunu yerine getirebilmek, O'na olan sevgi ve saygısını gösterebilmek için ibadetlere ihtiyaç duyar. İbadetler, insanın ruhunu yüceltir, onu kötülüklerden arındırır.

İbadetler, imanın kalpte kök salmasını sağlar. Çünkü ibadetler imanın yaşanması ve tadına varılması demektir. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette iman ile salih amel birlikte zikredilmektedir.[9] İman etmek insanı salih ameller işlemeye sevk eder, ibadetler de imanı kuvvetlendirir.

İbadet her şeyden önce Allah (c.c.) emrettiği için yapılır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin...**"[10]

İman, ibadet etmeyi gerektirir. İbadetler de imanı kuvvetlendirir.

Yalnızca Allah'a ibadet etmek, insanı diğer varlıkların ve kendi arzularının kölesi olmaktan korur. Allah'ı (c.c.) tanımak ve ona ibadet etmek insanı kula kulluktan kurtarır, gerçek anlamda özgür kılar.

İnsan, kötü davranışları çoğu zaman yanlış olduğunu bildiği halde yapar. Bu, iradesinin zayıflığından kaynaklanır. İnsanın iradesini terbiye etmesi gerekir. Bu da ancak ibadetle mümkün olabilir. İbadetler insan iradesini kuvvetlendiren ve insanı ahlaki sorumluluklar konusunda daha duyarlı olmaya hazırlayan uygulamalardır. Mesela oruç gerçek bir sabır eğitimidir. Namaz, günde beş vakit insanı Allah'ın (c.c.) huzurunda boyun eğdirerek kibirden ve her türlü kötülükten alıkoyar.[11] Zekât insandaki mal hırsını terbiye eder, toplumsal dayanışmayı arttırır. Hac zorluklarla mücadeleyi ve kardeşlik bilincini öğretir.

DEĞERLENDİRELİM

"Kul bir hata işlerse kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o, günahtan vazgeçer, bağışlanma diler, tevbe edip Allah'a dönerse kalbi arınır. Eğer bunları yapmaz, günah ve hataya geri dönerse siyah nokta artırılır ve neticede bütün kalbini kaplar. Allah'ın, 'Yaptıkları yüzünden kalpleri pas tutmuştur.' diye anlattığı pas işte budur."

(Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 83.)

Bu hadis-i şerifi göz önünde bulundurarak günah tevbe ilişkisi hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

9 bk. Bakara suresi, 25. ayet; Beyyine suresi, 7. ayet.
10 Bakara suresi, 21. ayet.
11 bk. Ankebût suresi, 45. ayet.

TARTIŞALIM

"Ey hükümdar! Biz cahiliye zihniyetine sahip bir kavimdik. Ağaçtan ve taştan yapılmış putlara tapar, kendiliğinden ölmüş hayvanların etlerini yer, kız çocuklarını diri diri toprağa gömer, insanlık dışı bütün kötülükleri yapardık. Akrabalarımızla ilgilenmez, komşu hakkı tanımazdık. Kuvvetli olanlarımız zayıflarımızı ezer, zenginlerimiz fakirlerin sırtından geçinirdi. Hak hukuk nedir bilinmezdi.

Biz bu halde iken Allah (c.c.), bizim içimizden asil soylu, doğru, güvenilir, iffetli olarak bildiğimiz birini peygamber olarak gönderdi. O bizi bir olan Allah'a (c.c.) inanmaya ve yalnızca O'na ibadet etmeye çağırdı. Atalarımızdan miras kalan putlara tapmaktan bizleri kurtardı. Doğru söylemeyi, emanete riayet etmeyi, akrabalarla iyi geçinmeyi, komşuları gözetmeyi emretti. Bütün kötülük ve günahları, kan dökmeyi, yalancı şahitlik yapmayı, yetim malı yemeyi ve namuslu kadınlara iftira etmeyi ise yasakladı.

Biz de onu doğruladık ve ona iman ettik. Allah'tan (c.c.) ona gelenlere tabi olduk. Sadece Allah'a (c.c.) ibadet ederek O'na hiç bir şeyi ortak koşmadık. Onun haram kıldıklarını haram, helal kıldıklarını ise helal bildik. Halkımız bu sebeple bize düşman oldu, bize zulmettiler. Allah'ı (c.c.) bırakıp eskisi gibi putlara tapmamız ve önceden yaptığımız kötülükleri yeniden işlememiz için bize işkence ettiler. Hayat bizim için çekilmez bir hale geldi, dinimizi yaşayamaz olduk. Baskı ve zulümler dayanılmaz bir noktaya geldiğinde senin ülkene sığındık. Seni başkalarına tercih ettik. Senin himaye ve komşuluğuna can attık. Ey hükümdar, biz senin yurdunda hiç bir kötülüğe maruz kalmayacağımızı ümit ediyoruz."

(İbn Hişâm, es-Sîret, C 1, s. 336.)

Câfer b. Ebû Talip'in Habeşistan kralı Necaşi karşısındaki bu konuşması İslam'ın hangi ilkelerini ön plana çıkarmaktadır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

İnsan kendisine verilen küçük bir hediye yahut yapılan ufak bir iyilik karşısında teşekkür etmeyi ihmal etmez. O halde kendisini yaratan, etrafını güzelliklerle süsleyen, ona sayısız nimetler ihsan eden Allah'a (c.c.) da şükretmelidir. Bunun yolu da Yüce Allah'a (c.c.) en güzel şekilde ibadet etmektir.

İbadet, inanan insanı Allah'a (c.c.) yaklaştırır, sıkıntılardan korur. Hayatın zorlukları karşısında bunalıma düşen, ümitsizliğe kapılan insan ibadet sayesinde çıkış yolu bulur. İbadet, insanı dünyanın maddi bağlarından kurtararak ruhen yüceltir. İbadet bilinciyle yaşayan insan Allah'ı (c.c.) unutmaz. Allah'ın (c.c.) sevgisi kalbine yerleşir. Kötülüklerin esaretinden kurtulur. Allah'a (c.c.) olan inancı ve bağlılığı, onu yanlış yollardan korur. Doğru yolda, düzgün bir hayat sürmesini sağlar. İman eden insan için ibadet dünya ve ahiret mutluluğunun anahtarıdır.

İbadet insanı iyiliklere sevk eder, kötülüklerden uzaklaştırır. İbadetler sayesinde yüce yaratıcıyla bağını güçlendiren insan iyiliklere yönelir. Allah (c.c.) katında kazandığı değeri kaybetmek istemeyen kişi, O'nun yasakladığı kötülüklerden de uzaklaşır. Allah'ın (c.c.) yasaklarından kaçınmanın da ibadet olduğu bilinciyle yaşar.

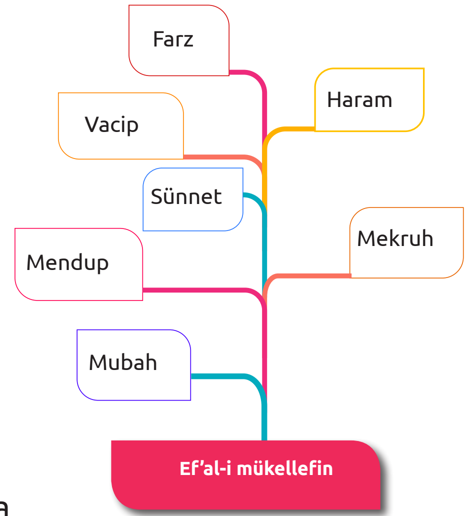
3. İslam'da İbadet Yükümlülüğü

Sorumluluk denince aklınıza neler geliyor?

Yüce Allah insana akıl ve irade vermiştir. Aklı ve iradesi sayesinde insan kendisine, çevresine ve Rabbine karşı sorumluluklarını yerine getirebilir. Dolayısıyla akıl ve irade insan için hem sorumluluk sebebi hem de sorumluluklarını yerine getirme aracıdır.

İnsanın en büyük yükümlülüğü Allah'a (c.c.) karşı olan kulluk görevidir. Diğer bütün sorumlulukları bu yükümlülüğe göre konumlanır. İnsanın kendisine, topluma ve çevreye karşı sorumlulukları Allah'a (c.c.) kulluk sorumluluğunun birer parçasıdır.

Mükellef ve Ef'al-i Mükellefin

Yüce Allah insanı kendisine kulluk edebilecek kabiliyetlerle donatmıştır. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşmış her mümini farz ibadetleri yapmakla sorumlu tutmuştur. Dinin emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmakla sorumlu tutulan kimseye **mükellef** denir.[12] Kişinin ibadetle mükellef olması, ibadete güç yetirebilmesine bağlıdır. İslam hiç kimseyi gücünün yetmediği ibadetlerle sorumlu tutmamıştır.[13] İslam'a göre akıl ve irade ibadetle mükellef olmanın şartlarıdır. Kişinin, akletme ve irade kabiliyetinin bulunmadığı uyku, baygınlık, delilik gibi durumlarda ibadet mükellefiyeti yoktur. Yine kişi, yanılma, unutma ya da başkası tarafından zorlanma sebebiyle yerine getiremediği ibadetlerden de sorumlu tutulmamıştır. Çünkü burada da kişinin iradesini kullanamaması söz konusudur. Böylesi durumlar için Allah (c.c.) müminlere şu duayı öğretmiştir: "... **Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı!..**"[14]

Ef'al-i mükellefin, sözlükte "mükelleflerin fiilleri" anlamına gelir. Terim olarak da dinen yükümlü sayılan insanların davranışları ve bunlarla ilgili hükümler anlamındadır.[15] Akıllı ve ergenlik çağına gelmiş her Müslüman yaptıklarından sorumludur. Bu sorumluluk bazı davranışları yapmayı, bazılarını da yapmamayı gerektirir. Farz, vacip, sünnet, mendup kavramlarıyla İslam'ın yapılmasını istediği davranışlar kastedilir. Yapılmaması istenen davranışlar ise haram ve mekruh kavramlarıyla belirtilir. Mubah kavramı da insanın yapıp yapmamakta serbest olduğu davranışlar için kullanılır.

12 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 325.
13 bk. Bakara suresi, 286. ayet.
14 Bakara suresi, 286. ayet.
15 Salim Öğüt, "Ef'âl-i Mükellefîn", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 452.

Farz

Farz kelimesi; belirlenmiş, kesinleştirilmiş şey, pay, nasip gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise dinin mükelleften yapılmasını kesin ve bağlayıcı şekilde istediği iş ve davranışlar anlamındadır.[16]

Ramazan orucu farz-ı ayndır.

Farzlar farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olarak ikiye ayrılır. Farz-ı ayn; dinen sorumlu sayılan her Müslümanın yapması gereken davranışlardır. Beş vakit namaz, Ramazan orucu, zekât ve hac ibadetleri farz-ı ayndır. Farz-ı ayn olan amelleri terk etmek haramdır ve terk edenler günah işlemiş sayılırlar. Farz-ı kifâye ise bazı Müslümanların yapmasıyla diğerlerinin üzerinden sorumluluğu kalkan davranışlardır. Mesela cenaze namazını bazı Müslümanlar kıldığında diğerlerinden sorumluluk düşer. Müslüman toplumlarda ilimle meşgul olmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek, toplum için zaruri meslekleri icra etmek de farz-ı kifayedir. Farz-ı kifaye olan bir ameli hiç kimse yerine getirmezse bütün Müslümanlar bundan sorumlu sayılır.

Cenaze namazı farz-ı kifâyedir

Dinimizde farzlar, ayetlerle belirlenmiş ve Hz. Peygamber de farzların nasıl uygulanacağını Müslümanlara göstermiştir. Namaz, oruç, hac gibi ibadetler böyledir. Farzı inkâr eden kişi dinden çıkar, terk eden ise görevini ihmal etmiş ve günah işlemiş olur. Farzları yerine getiren Müslüman, Allah'ın (c.c.) övgüsüne mazhar olur, sevap kazanır ve ahirette ödüllendirilir.

DÜŞÜNELİM

Bazı işleri yapmak farz olduğu gibi bazı işleri de yapmamak farzdır. Mesela Allah'ın (c.c.) haram kılmış olduğu içki içmek, kumar oynamak, hırsızlık yapmak, yalan söylemek gibi davranışları yapmamak farzdır.

Vacip

Vacip kelimesi sözlükte yapılması gerekli, zorunlu olan anlamına gelir. Terim olarak ise yapılması farz seviyesinde olmayan fakat sünnetten daha kuvvetli olan dinî hükümler anlamında kullanılmıştır. Bu anlamdaki vacip terimini Hanefi Mezhebi'nin âlimleri kullanmışlardır.[17] Ramazan'da verilen fıtır sadakası, vitir ve bayram namazları ile kurban kesmek vaciptir.

Bayram namazı kılmak vaciptir.

Vaciplerin yapılması beklenir ve istenir. Vacip bir emri yerine getirmeyen kişi günah işlemiş olur. Dünyada kınanır, ahirette de ceza görür. Ancak farzdan farklı olarak, vacibi inkâr eden dinden çıkmaz.

16 İbrahim Kâfi Dönmez, "Farz" , TDV İslam Ansiklopedisi, C 12, s. 184.
17 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 375.

Sünnet

Sünnet kelimesi sözlükte yol, âdet, gidişat, huy, karakter, tavır, davranış gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise Hz. Peygamber'in farz ve vacip dışında yaptığı veya yapılmasını tavsiye ettiği davranışlar anlamındadır.[18]

Sünnet, Kur'an-ı Kerim'le birlikte dinimizin temel kaynaklarındandır. Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılabilmesinde sünnetin vazgeçilmez bir önemi vardır. Namaz, oruç, hac, zekât ve kurban gibi ibadetlerin nasıl yapılacağını Hz. Peygamber bizzat uygulayarak ashabına öğretmiştir. Bu uygulamalar, nesilden nesile aktarılarak bize kadar ulaşmıştır.

Namazın nasıl kılınacağı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetinden öğrenilmiştir.

Ef'âl-i mükellefîn açısından sünnet, sünnet-i müekkede ve sünnet-i gayr-i müekkede olarak iki kısımda ele alınır.

Sünnet-i müekkede: Hz. Peygamberin farz ve vacibin yanı sıra devamlı yaptığı, çok az terk ettiği iş, davranış ve ibadetlerdir. Sabah namazının sünneti, öğle namazının ilk ve son sünnetleri, namazları cemaatle kılmak, ezan, kamet, selamlaşmak, dişleri temizlemek gibi davranışlar sünnet-i müekkededir. Hz. Peygamberi örnek alarak sünnet-i müekkedeyi yerine getirenler Allah (c.c.) katında hoş karşılanır, övgüye lâyık görülür, sevap kazanır. Terk edenler cezaya ve günaha çarptırılmasa da dinen kınanır.[19]

Sünnet-i gayr-i müekkede: Hz. Peygamberin bazen yapıp bazen terk ettiği iş, davranış ve ibadetlerdir. İkindi ve yatsı namazlarının ilk sünnetleri sünnet-i gayr-i müekkededir. Sünnet-i gayr-i müekkedeyi yerine getiren sevap ve övgüye lâyık görülür, terk edenler ise dinen kınanmaz.

Hz. Peygamberin, sünnet-i gayr-i müekkede olarak yaptığı ibadetlerin yanında günlük hayattaki uygulamalarından oluşan bazı sünnetleri de vardır. Kılık kıyafet ve yeme içme konusundaki tercih ve davranışları bu tür sünnetlerindendir. Bir Müslüman, Hz. Peygamberin bu tür davranışlarını, ona olan sevgi ve bağlılığından dolayı yaparsa sevap kazanır ve övgüye lâyık olur.[20]

18 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 416.
19 Ali Bardakoğlu, İlmihâl I, (İman ve İbadetler), s. 168.
20 Ali Bardakoğlu, İlmihâl I, (İman ve İbadetler), s. 168.

Mendup

Mendup kelimesi sözlükte istenen, arzulanan, kendisine çağrılan şey demektir. Terim olarak ise dinen yapılması kesin ve bağlayıcı olmaksızın istenen ve terkedilmesi kınanmayan işleri ifade eder.[21] Kuşluk ve teheccüd gibi nafile namazlar, Ramazan dışında tutulan nafile oruçlar menduptur. Farz, vacip ve sünnet dışında kalan Hz. Peygamberin yapılmasını tavsiye ettiği güzel davranışlara mendup yerine müstehap da denir. İnsanlarla iyi geçinmek, fakirlere zekâtın dışında yardımda bulunmak, güler yüzlü olmak gibi ahlakı güzelleştiren davranışlar da menduptur.

Güler yüzlü olmak menduptur.

Mubah

Mubah kelimesi sözlükte açığa çıkan, açıklanan, serbest bırakılan şey demektir. Dinî bir terim olarak ise mükellefin yapıp yapmamakta serbest bırakıldığı fiiller anlamına gelir.[22] Mübah, helal ve caiz kavramlarıyla birlikte kullanılır. Yenilmesi, içilmesi, kullanılması veya yapılması ayet ve hadislerle yasaklanmamış olan şeyler mubah, helâl ve caizdir. Mubah olan bir şeyi haram saymak yanlıştır. Çünkü İslam'a göre haramı ve helâli belirleyen Allah (c.c.) ve Resulüdür.

Bir fiilin dinî hükmü konusunda herhangi bir açıklama yoksa o fiilin mubah olduğuna hükmedilir. Mubahın yapılmasında veya yapılmamasında sevap ya da günah yoktur. Bununla birlikte kişi mubah olan bir fiili iyi niyetle ve ibadet kastıyla yapması halinde sevap kazanır. Yine mubah olan fiil bir farzın işlenmesine vesile olarak yapılırsa kişiye sevap kazandırır. İslam dininde bir kimsenin cihada hazırlık amacıyla binicilik, yüzücülük, atıcılık gibi bedenini eğitme faaliyetleri buna örnek gösterilir. Mubah olan bir işi harama aracı kılmaksa kişiye günah kazandırır. Mesela halı sahada maç yapmak mubah bir fiildir. Ancak bu maçı kumar aracı yapmak mubah olan fiili harama dönüştürür ve oynayanları günaha sokar.

Mubaha yakın anlamda kullanılan caiz kelimesi, sözlükte geçip gitmek, mümkün, serbest ve geçerli olmak anlamlarına gelir. Dinî bir terim olarak caiz, dinen veya hukuken yapılmasına müsaade edilen fiiller demektir.[23]

Helâl kavramı ise, haramın karşıtı olarak sözlükte bir fiilin mubah, caiz ve serbest olması ve yasağın kalkması gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak izin verilmiş, hakkında bir yasaklama ve kısıtlama bulunmayan davranışları ifade eder. Helâl, caiz ve mubahla eş anlamlı olmakla birlikte daha çok haramın zıt anlamlısı olarak kullanılır.

Helal olan yiyecekleri yemek mubahtır.

---

21 Ferhat Koca, "Mendup", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 128.
22 İbrahim Kâfi Dönmez, "Mubah", TDV İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 341.
23 Ali Bardakoğlu, İlmihâl I, (İman ve İbadetler), s. 172.

Mubah, helâl ve caiz görülen işlerin yapılmasında bir mecburiyet olmadığı gibi, terkedilmelerinde de bir günah söz konusu değildir. Ancak bir Müslümanın mubah, helâl ve caiz olan şeyleri tamamen terk etmesi veya tüm vaktini bunlara ayırması doğru bulunmamıştır. Mesela helal olan yiyecek ve içecekleri yemek içmek mubahtır. Yeme içmeyi tamamen terk etmek ya da çok fazla abartıp sağlığa zarar vermek mubah olan fiili günaha dönüştürür. Mubah olan iş ve davranışlarda ölçülü ve dengeli olmak gerekir.

Haram

Haram kelimesi sözlükte yasaklanmış yer, koruluk, yasak bölge gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak ise Allah'ın (c.c.) kesin olarak yasakladığı söz ve davranışlar demektir.[24]

Allah'a (c.c.) şirk koşmak, fakirlik korkusuyla çocukları öldürmek, bir cana haksız yere kıymak gibi kötü davranışlar şu ayette kesin bir dille yasaklanarak haram kılınmıştır: "**De ki: 'Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri bildireyim: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin ve onların rızkını veren biziz. Gizli ve açık kötülüklere yaklaşmayın ve Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Düşünesiniz diye Allah size bunları emretti.**"[25]

Haramlar ayetlerle veya hadislerle belirlenmiştir. Haram işlemek, Allah (c.c.) katında büyük günahtır. Müslümanın haramlardan kaçınması gerekir. Haramlardan kaçınmak sevap kazandıran bir ibadettir.

YORUMLAYALIM

"Helâl apaçık belli, haram da apaçık bellidir. Bunların arasında, halktan birçoğunun helâl mi haram mı olduğunu bilmediği şüpheli şeyler vardır. Dinini ve namusunu korumak için bunları yapmayan kurtuluştadır. Bunlardan bazısını yapan kimse ise haram işlemeye çok yaklaşmış olur. Nitekim korunun etrafında hayvanlarını otlatan kimse de koruya dalma tehlikesi ile burun buruna gelmiş olur. Dikkat ederseniz her hükümdarın bir korusu vardır. Allah'ın korusu da haram kıldığı şeylerdir."

(Buharî, Büyû, 2.)

Yukarıdaki hadisi okuyarak bir Müslümanın haramlara karşı göstermesi gereken tavrın ne olması gerektiğini yorumlayınız.

Mekruh

Mekruh; İslam'a göre haram olmadığı halde istenmeyen, hoş görülmeyen söz ve davranışlardır. Mekruhtaki yasaklık haramdaki kadar kesin ve bağlayıcı delillere dayanmaz. Ancak bu durum, mekruhun işlenebileceği anlamına da gelmez.[26]

İkindi namazından sonra, güneşin batmasından az önce nafile namaz kılmak, soğan, sarımsak yiyerek camiye gitmek, abdest alırken suyu israf etmek gibi fiiller mekruhtur.

24 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 153-154.
25 En'âm suresi, 151. ayet.
26 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 289.

Mekruhlardan kaçınmak, Hz. Peygamberin tavsiyelerini ve güzel ahlâkını, İslâm toplumlarının ortak kültürünü ve ahlâkî değerlerini hayata taşıyabilmek açısından son derece önemlidir.[27]

YAZALIM

Ef'âl-i mükellefînin her biriyle ilgili örnekler yazınız.

FARZ	
VACİP	
SÜNNET	
MENDUP	
MUBAH	
HARAM	
MEKRUH	

4. İslam'da İbadetlerde Temel İlkeler

Makbul bir ibadet hangi duygu ve düşünceler içerisinde yapılmalıdır?

Allah'ın (c.c.) emrettiği bütün ibadetler için geçerli bazı temel ilkeler söz konusudur. İbadetlerin Allah (c.c.) katında makbul olması için bu ilkelere uyulması gerekir. Kur'an ve sünnete uygunluk, niyet ve ihlas bunların başlıcalarıdır.

İbadetlerde Temel İlkeler
- Kur'an ve Sünete Uygunluk
- Niyet
- İhlas

Kur'an ve Sünnete Uygunluk

Kur'an-ı Kerim'de ibadetler hakkında gerekli bilgiler verilmiş, ibadetlerin yapılışı ise Hz. Peygamberin rehberliğine ve uygulamasına bırakılmıştır. Mesela namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetler Kur'an'da açıkça emredilmiş; bu ibadetlerin nasıl yapılacağını ise Hz. Muhammed (s.a.v.) göstermiştir.

İbadetler yalnızca Yüce Allah'ın emir ve yasaklarıyla belirlenmiştir ve kişilerin yorumlarına açık değildir. Dolayısıyla ibadetlerin geçerli olabilmesi için Kur'an ve sünnete uygun olması gerekir. Bu sebeple ibadetlerin yalnızca Allah'ın (c.c.) emrettiği ve Hz. Peygamberin açıklayıp gösterdiği tarzda yapılması esastır. Bu konuyla

27 bk. Ali Bardakoğlu, İlmihâl I, (İman ve İbadetler), s. 174.

ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "**Kim Resul'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur...**"[28] Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine vahyedilen ayetleri tebliğ etmek yanında onları açıklama ve uygulama görevi de vardır. Hz. Peygamber (s.a.v) "*Namazı benden gördüğünüz şekilde kılın.*"[29] buyurarak ibadetlerin öğrenilmesinde ve uygulanmasında sünnete uygunluğun gerekliliğine işaret etmiştir. Dolayısıyla hiç kimse kendi arzusuna göre bir ibadet ortaya koyamayacağı gibi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulamalarına aykırı şekilde de ibadet edemez. Bu nedenle Kur'an'da emredilen ve Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından açıklanıp gösterilen şeklin dışındaki ibadet tarzları dinde bid'at olarak nitelendirilir ve kınanır.

BİLGİ KUTUSU

__Bid'at__, Hz. Peygamberin sünnetinde bulunmayan herhangi bir davranışın ibadet olarak uygulanması veya mevcut ibadet şekillerinde artırma ya da eksiltme yapılması anlamına gelir. Bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:

"Sözlerin en doğrusu Allah'ın Kitabı'dır. Yolların en iyisi Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü (dinde) sonradan uydurulanlardır. Ve her bid'at, dalâlettir."

(Ahmed b. Hanbel, III, 310.)

Niyet

İbadetler yapılırken gözetilmesi gereken temel ilkelerden biri niyettir. İbadet eden kimsenin niyeti ibadeti yalnız Allah (c.c.) için yapmak olmalıdır. Bu, İslam'ın özünü oluşturan tevhid inancının temelidir. Allah'a (c.c.) inanan bir insan hiçbir şeyi O'na ortak koşmaz, ibadetlerini yalnızca O'nun için yapar, her türlü riyadan ve gösterişten uzak durur. Bu bakımdan inanan insanın ibadet ve yaşantısı Kur'an-ı Kerim'in: "**...Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir.**"[30] ayetinin ruhuna uygun olmalıdır.

Allah'ın (c.c.) rızasını gözeterek yaşayan bir insan, ibadetlerinde dünyalık bir menfaat beklentisi içinde olmaz. Çünkü ibadetin asıl amacının manevi olgunluğa erişmek, kötülüklerden korunmak ve Allah'ın (c.c.) verdiği nimetlere şükretmek olduğunu bilir. Bütün peygamberler tarafından vurgulanan "**Bunun için sizden dünyevi bir karşılık beklemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.**"[31] ayetiyle ifade edilen manayı dikkate alarak iyiliklerin karşılığını Allah'tan (c.c.) bekler.

Hz. Peygamber "*Ameller niyetlere göredir...*"[32] hadisiyle ibadetlerin yapılmasında niyetin

YORUMLAYALIM

"Allah sadece samimi bir şekilde ve kendi rızası gözetilerek yapılan amelleri kabul eder."

(Nesâî, Cihâd, 24.)

Yukarıdaki hadis-i şerife göre amellerin kabul edilmesi için nelere dikkat edilmelidir? Yorumlayınız.

28 Nisâ suresi, 80. ayet.
29 Buhârî, Ezan, 18.
30 En'âm suresi, 162. ayet.
31 Şuarâ suresi, 109. ayet.
32 Buhârî, Bedu'l-vahy, 1.

önemini vurgulamıştır. Gösteriş ve dünyevi beklenti içinde yapılan ibadetler Allah (c.c.) katında geçersizdir. Dolayısıyla gerek ibadetlerde gerek diğer davranışlarda yalnızca Allah'ın (c.c.) rızasını ve hoşnutluğunu kazanmak amacıyla hareket etmek gerekir. Hz. Peygamber, "*Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar.*"[33] buyurarak salih amellerin ve insanın kalbinde taşıdığı niyetin Allah (c.c.) katındaki değerini vurgulamıştır.

"Ey yücelik ve ikram sahibi Allah'ım! Beni ve ailemi dünyada ve ahirette her an sana ihlas ve samimiyetle bağlı kıl." (Ebû Dâvûd, Vitr, 25.)

İhlas

İhlas, sözlükte samimiyet, içtenlik, kalbî ve karşılıksız sevgi, samimi bağlılık, doğruluk, temizlik, saflık, gösterişsizlik gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise tutum ve davranışlarda sadece Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu gözetme, sözün öze uyması, riyakârlıktan ve ikiyüzlülükten uzak olmak demektir.[34]

Kur'an-ı Kerim'de ihlas hem şirke hem riyaya zıt bir anlam taşır. Bir ayette "**Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.**"[35] buyrularak ibadetlerin ihlasla Allah'a (c.c.) yönelerek yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Buna

BİLGİ KUTUSU

İman nedir?
"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayrı ve şerri ile kadere inanmandır."
İslam nedir?
"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın O'na ibadet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Kâbe'yi haccetmen ve Ramazan orucunu tutmandır."
İhsan nedir?
"Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na kulluk etmendir; çünkü her ne kadar sen O'nu görmesen de O, seni görmektedir."

(Cibril hadisinden kısaltılarak alınmıştır.)
(Buhârî, İman, 37.)

33 Müslim, Birr, 34.
34 bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 203.
35 Beyyine suresi, 5. ayet.

göre ibadetlerin kabul edilmesi için öncelikle iman, ardından da isteyerek ve gönülden yapılması gerekir. İbadetlerin geçerliliği ve manevi fayda vermesi ancak samimiyetle yapılmasına bağlıdır.

Samimiyet, içten olmak demektir. İbadetlerde niyetin saflaştırılması ve Allah (c.c.) rızası dışında bütün diğer düşünce ve beklentilerden arındırılması bir Müslüman için hayat boyu süren bir gayedir. İşte bu temiz ve samimi yöneliş ihlastır. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de "**Biz sana kitabı gerçeğin ta kendisi olarak indirdik. O hâlde sen de ihlasla yalnız Allah'a ibadet et!**"[36] buyrularak ifade edilmektedir. Hz. Peygamber de ihlasın önemini bir hadisinde şöyle açıklar: *"Allah sadece samimi bir şekilde ve kendi rızası gözetilerek yapılan amelleri kabul eder."*[37]

Müslümanın ibadetinde ve günlük hayatında Allah'ın gözetiminde olduğu düşüncesiyle yaşaması gerekir. Allah'a karşı samimiyetin ve ihlasın zirvesi O'nu görüyormuş gibi yaşamaktır. Nitekim Hz. Peygamber bu durumu ihsan olarak ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur: "*…İhsan Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na kulluk etmendir; çünkü her ne kadar sen O'nu görmesen de O, seni görmektedir…*"[38]

LİSTELEYELİM

Aşağıdaki tanımlara göre hayatınızda var olan ihsan örneklerini listeleyiniz.

İhsan:

* İyilik etmek, iyi ve güzel davranmak, yaptığı işi güzel yapmak, bağışlamak, bağışta bulunmak, ikram etmek.

* İnsanın başta ana ve babası olmak üzere diğer insanlara yönelik sevgi ve saygıya dayalı özverili tutumu.

*İnsanın, Allah'ın (c.c.) huzurunda olduğunu hissetmeye çalışarak O'nu görüyormuşçasına ibadetlerini yerine getirmesi.

____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____
____

---

36 Zümer suresi, 2. ayet.
37 Nesâî, Cihad, 24.
38 Buhârî, İman, 37.

5. İslam'da İbadet Ahlak İlişkisi

İbadetlerin kişiyi hangi açılardan geliştirmesi beklenir?

İbadetlerin belli şekil ve şartları olduğu gibi bireysel ve toplumsal hayata bakan yönleri de vardır. İbadetler, insanları ruhen olgunlaştırır, kötü yönelişlerini engeller ve onları ahlaken yükseltir. Ayrıca ibadetlerin sağladığı sosyal yardımlaşma ve dayanışma, birliktelik, barış ve dostluk huzurlu bir toplumun oluşmasına da katkıda bulunur.

İbadetler insanı Allah'a (c.c.) yaklaştırır. Allah'a (c.c.) yönelen ve O'nun ölçülerini hayatında uygulamaya çalışan insan, bu tutumuyla yüce Allah ile arasındaki bağı güçlendirmiş olur. İbadetler, bu bağın somut göstergeleridir. Mesela günde beş vakit namazını kılan bir Müslüman, her seferinde kendini Allah'ın (c.c.) huzurunda hisseder. Böylece insan, Rabbini sürekli hatırlar ve O'nu asla unutmaz. Zekât ve sadaka ibadetleriyle Müslümanın malının bir kısmını ihtiyaç sahiplerine vermesi, mal ve servet edinme tutkusunu azaltır. Oruç tutan kişi; yeme içme arzularını, şehvet ve öfke gibi güdülerini denetim altına alır. Bu sayede manevi olgunluğunu artırarak Allah'a (c.c.) yaklaşmış olur.

TARTIŞALIM

Duanın insanın zorluklarla başa çıkmasına katkısı nedir? Tartışınız.

Dua, Allah (c.c.) ile insan arasındaki bağı kuvvetlendiren ibadetlerdendir. Allah'a (c.c.) inanan ve güvenen bir kimse tabii olarak duaya yönelir. Bu yöneliş, insana büyük bir manevi destek ve sıkıntılarla başa çıkma gücü sağlar. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) insana şah damarından daha yakın olduğu[39] ve dualara icabet ettiği belirtilmektedir. Bir ayet-i kerimede, "**Kullarım sana beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O hâlde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulsunlar.**"[40] buyrularak bu konuya dikkat çekilmiştir.

İbadet aynı zamanda kulun Allah'a (c.c.) olan şükrünün bir göstergesidir. Şükür, Yüce Allah ile ilişkiyi güçlendirmenin en önemli yollarından biridir. Yüce Allah, bir insanın kendisine yakınlığını ve samimiyetini karşılıksız bırakmaz. Kendisiyle ilişkisini güçlendirmek için gayret edenin bu emeğini boşa çıkarmaz, ona bahşettiği maddi ve manevi nimetlerini artırır. Kur'an-ı Kerim'de "... **Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir...**"[41] buyrularak bu gerçek ifade edilmiştir.

İnsan, Allah'a (c.c.) ibadetle huzur bulur. Kur'an-ı Kerim'de bu husus "**... Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.**"[42] şeklinde ifade edilmektedir. Diğer taraftan insan, bu dünyanın karmaşası içinde çeşitli sıkıntılarla karşılaşır. Allah'a (c.c.) ibadet eden bir mümin, böylesi durumlarda metanetini yitirmez. Bunun Allah'ın (c.c.) bir imtihanı olduğunu bilir, sabreder ve zorluklarla mücadele eder.

39 bk. Kâf suresi, 16. ayet.
40 Bakara suresi, 186. ayet.
41 İbrâhîm suresi, 7. ayet.
42 Ra'd suresi, 28. ayet.

"**... Müminler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.**"[43] ayetinde insanın sabırlı, kararlı ve dayanıklı olabilmesi için güvenebileceği en yüce makamın Allah (c.c.) olduğu vurgulanır. Bu şekilde Yüce Allah'a yönelen insan, içine düştüğü sıkıntılardan ibadet sayesinde kurtulur.

İbadet, kulluğun bir gereğidir. Sadece zor anlarda başvurulan bir sığınma kapısı olarak görülmemelidir. İbadetin insanın iç dünyasına olumlu katkısı devamlılığıyla mümkündür. Yüce Allah bu konuda "**Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.**"[44] buyurmaktadır. Hz. Peygamber de "*...Allah katında amellerin en sevimlisi, az da olsa devamlı olanıdır.*"[45] buyurarak ibadette devamlılığın önemini vurgulamaktadır.

NOT EDELİM

"Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel olanıdır."

(Ebu Dâvûd, Sünnet, 15.)

"Nerede olursan ol, Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! Kötülüğün peşinden iyi bir şey yap ki onu yok etsin. İnsanlara da güzel ahlâka uygun biçimde davran!"

(Tirmizî, Birr, 55.)

Kişi, ibadet sayesinde kendini daha iyi tanır ve güçlü bir karakter sahibi olur. Kötülüklerden arınarak olgunlaşır. Bu olgunluk, kişide güven duygusu oluşturur; ona nefsine hâkim olma melekesi kazandırır, aşırılıklardan ve zararlı davranışlardan uzak durur.

İnsan çeşitli sebeplerle bilerek ya da bilmeyerek hataya düşebilir, günah işleyebilir. İnsandan beklenen hiç hata yapmaması değil; hatalarında ısrar etmemesi, hatasının farkına varıp hemen tövbe etmesidir. Müslüman günah işlediğinde Yüce Allah'tan af dileyerek O'nun sonsuz merhametine sığınmalıdır. Bu şekliyle tövbe, kendi yanlış tercihinden vazgeçme, Allah'a (c.c.) yönelme ve O'nun buyrukları doğrultusunda hayatına yeniden düzen verme girişimidir. Kur'an-ı Kerim'de "**... Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin...** "[46] buyrularak kulun hatalarından dolayı tövbe etmesi ve Allah'ın (c.c.) onu affedeceğine dair umudunu canlı tutması istenir.

NOT EDELİM

"Günahtan tövbe etmek, günahı terk edip bir daha ona dönmemektir."

(Ahmed b. Hanbel, I, 446.)

Kur'an-ı Kerim'de "**Kitap'tan sana vahyolunanı oku, namazı dosdoğru kıl. Muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkoyar...**"[47] buyrularak namaz sayesinde kişinin kötülüklere karşı koyabileceği vurgulanmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) de "*Oruç bir kalkandır. Oruçlu, saygısızlık yapmasın, kötü konuşmasın. Eğer biri kendisine sataşırsa iki defa 'Ben oruçluyum.' desin...*"[48] buyurarak oruç ibadetinin insanlar arası ilişkilerdeki olumlu rolüne vurgu yapmıştır.

43 Teğâbün suresi, 13. ayet.
44 Hicr suresi, 99. ayet.
45 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 27.
46 Zümer suresi, 53. ayet.
47 Ankebût suresi, 45. ayet.
48 Buhârî, Savm, 2.

İbadetler insana sorumluluk bilinci kazandırır. Olgun insan sorumluluk bilinciyle hareket eder. Örneğin beş vakit namaz kılan Müslüman zamanı planlar ve onu verimli kullanmayı öğrenir. Böylece Allah'a (c.c.), ailesine ve topluma karşı sorumluluklarını vaktinde yerine getir. Zekât ve sadaka ibadeti sayesinde insan başkalarının derdiyle dertlenmeyi, bollukta da darlıkta da ihtiyaç sahiplerini gözetmeyi öğrenmiş olur. Hac ve kurban ibadeti de birlikte hareket etme ve sosyal yardımlaşma açısından kişinin sorumluluk duygusunun gelişmesine katkı sağlar.

Yüce Allah, ibadetlerle Müslümanları tertemiz yapmak ve üzerlerindeki nimetlerini tamamlamak istemektedir.[49] Çünkü kin, düşmanlık, kibir, alay etme, alkol, uyuşturucu, fuhuş gibi aşırı eğilim ve davranışlar gerçeği görmeye; doğru ve yerinde davranmaya engel olur. Bu davranışlar kalplerin körelmesine ve vicdanların kararmasına sebep olur. Bu kötü huyları alışkanlık hâline getirenlerin hem Allah (c.c.) ile hem de insanlar ve diğer varlıklarla ilişkisi bozulur. Dinimizde ibadetlerin her biri, insanın manevi açıdan arınmasına, ruh ve ahlak güzelliği kazanmasına yardımcı olur. Bu nedenle insan, ibadetleri bir yük olarak görmemelidir. İbadetlerin kendisine verilmiş bir nimet olduğunu bilmeli ve arınmak için bu fırsatı iyi değerlendirmelidir.

İbadetler insanın ahlaken olgunlaşmasına katkı sağlar.

İbadetler toplumun kaynaşmasına katkı sağlar. Birçok ibadet bu birlik ve beraberliği sağlamaya yöneliktir. Namazlarını cemaatle kılmaya devam eden, camide sürekli bir araya gelen Müslümanlar birbirlerinin sevinç ve kederlerini paylaşma imkânı bulur. Müslümanlar için cuma özel bir gündür. Kur'an-ı Kerim'de "**Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.**"[50] buyrularak cuma gününün ve cuma namazının önemine dikkat çekilmiştir. Tarih boyunca da cuma namazı Müslümanların bir araya gelerek birbirleriyle görüşüp kaynaştıkları bir ibadet olmuştur. Hatta cuma günü Müslümanların haftalık bayramı olarak kabul görmüştür.

Ramazan ve kurban bayramlarında toplumun her kesiminden insanlar bayram namazı için camilere koşarlar. Namaz sonrasında birbirleriyle bayramlaşırlar. Bu günlerde dargınlar barışır, büyükler ve hastalar ziyaret edilir. Birliktelik ve kaynaşma bayramlarda zirveye çıkar.

49 bk. Mâide suresi, 6. ayet.
50 Cuma suresi, 9. ayet.

OKUYALIM

"Sen Allah ile beraber olunca O,
daima varlığının işaretlerini sana hissettirir."

(Malcolm X)

İmanın Özgürleştirdiği Bir Şahsiyet: Malcolm X

Malcolm Little, ABD'nin Nebraska eyaletinde 19 Mayıs 1925'te doğdu. 15 yaşında okuldan ayrıldı. Birçok suça bulaştı. Hapse girdiğinde henüz 21 yaşındaydı. Hapishanede kitaplarla tanıştı. Çok iyi bir okur haline geldi. Bu sayede bilgisi ve kültürü arttı. Müslüman oldu ve Siyah Müslümanlar grubuna katıldı. 1952 yılında hapisten çıktı. Siyah Müslümanlar hareketinin önemli önderlerinden biri oldu. İsmini önce Malcolm X, sonra da Malik el-Şahbaz olarak değiştirdi. Hakikat arayışına hiç ara vermedi. Hep adaletin ve hakikatin peşinden koştu. Mensubu bulunduğu hareketin gerçek İslam'la alakasının olmadığını fark etti ve 1964 yılında hareketten ayrıldı. Aynı yıl Afrika'ya ve Ortadoğu'ya iki seyahat gerçekleştirdi. Hac esnasında farklı ırklardan ve renklerden Müslümanların kardeşçe ibadet ettiklerine şahit olması onu derinden etkiledi. İslam'ın ırkçılığa en büyük çare olacağına kanaat getirdi. Ülkesine döndüğünde çeşitli konuşmalar yaparak tecrübelerini insanlarla paylaştı. Yaptıklarından rahatsız olanlar tarafından 21 Şubat 1965'te Harlem'de bir konuşma sırasında şehit edildi.

Onun hayatı imanın ve ibadetin insana kazandırdığı değerin ve güzelliklerin çarpıcı bir örneğidir. Malcolm X yaşadığı esaslı ve büyük dönüşümün nedenini şu şekilde ifade etmiştir:

"İnsanlar bir insanın bütün hayatının bir tek kitapla değişebileceğinin farkında değiller."

(Bu kitap için yazılmıştır.)

Hac ibadeti farklı ırk, dil, ülke ve renklerden Müslümanları bir araya getirir. Bütün bu insanlar aynı gaye ve ideallerle yola çıkıp aynı ibadeti yapmanın şuuruyla hareket eder. Herkes ihram kıyafetine bürünüp "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" (Sen çağırdın ben geldim, buyur Allah'ım.) diyerek Kâbe'ye yönelir. Hac esnasında makam, mevki ve statü farkı ortadan kalkar. Bu yönüyle hac ibadeti, makam, mevki ve zenginlikten kaynaklanan kibir ve gururun yanlışlığının fark edilmesini sağlar.

Ramazan ayı; mukabele, iftar, teravih, bayramlaşma gibi ibadetlerle komşuluk ve akrabalık bağlarını güçlendirir. Ramazanda oruç tutarak gün boyu aç ve susuz kalan bir insan, açlığın ve susuzluğun zorluğunu fark eder. Bu sıkıntıları yaşayan insanları görmezden gelmez ve onların yardımlarına koşar. Oruçlu insan, Hz. Peygamberin "*Kim kötü söz ve davranışları bırakmazsa onun yemeyi içmeyi terk etmesine Allah'ın ihtiyacı yoktur.*"[51] hadisine uyarak orucun sadece aç ve susuz kalmak olmadığını bilir. Bu durum, kişide kötülüklerden uzak durma ve kötülüklere karşı

51 Buhârî, Savm, 8.

koyma bilinci uyandırır. Oruç ibadeti bir taraftan toplumsal dayanışma duygularını geliştirirken diğer taraftan da toplumda güzel ahlakın yaygınlaşmasını sağlar.

Kurban ibadetiyle insan Allah'a (c.c.) olan bağlılığını gösterir. Kur'an-ı Kerim'de "**Bu hayvanların etleri de kanları da Allah'a ulaşmaz. Allah'a ulaşacak olan ancak sizin takvanızdır...**"[52] buyrularak kurban ibadetinin asıl amacının Allah'ın (c.c.) emrine boyun eğmek olduğu vurgulanmaktadır. Bu ayete uyarak hareket eden insan, kurban ibadetiyle Allah'ın (c.c.) rızasına ulaşmaya çalışır. Bunun yanında kurban bir paylaşma ibadetidir. Hz. Peygamber (s.a.v) kurban etinin üçe bölünerek bir bölümünün yoksullara dağıtılmasını, bir bölümünün akraba, tanıdık ve komşulara ikram edilmesini; kalanın da ev halkına ayrılmasını tavsiye etmiştir. [53] Böylece kurban bayramı bir kardeşlik ve yardımlaşma coşkusuna dönüşmekte, komşuluk ve akrabalık bağlarını güçlendirmektedir.

Kurban ibadeti komşuluk ve akrabalık bağlarını güçlendirir.

İbadetlerde bireysel ve toplumsal birçok fayda vardır. Ancak Müslüman ibadetleri her şeyden önce Allah (c.c.) emrettiği için yapar. Çünkü onun asıl gayesi Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmaktır.

Cemaatle namaz için bir araya gelmek dostluğun ve kardeşliğin gelişmesine katkı sağlar.

52 Hacc suresi, 37. ayet.
53 bk. Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10.

6. Kur’an’dan Mesajlar: Bakara Suresi 177. Ayet

İyilik denilince aklınıza neler gelir?

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينَ وَابْنَ
السَّبٖيلِ وَالسَّٓائِلٖينَ وَفِي الرِّقَابِۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُواۚ
وَالصَّابِرٖينَ فِي الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحٖينَ الْبَأْسِۜ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذٖينَ صَدَقُواۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ١٧٧

“Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik kişinin Allah’a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman etmesi; sevdiği maldan yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olan kölelere harcaması; namazı kılıp zekâtı vermesidir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır.” (Bakara suresi, 177. ayet.)

Kur’an-ı Kerim’in ikinci suresi olan Bakara suresinin 177. ayeti “Birr ayeti” olarak isimlendirilir. Birr kavramı iman ve ibadet başta olmak üzere her türlü iyilik, ihsan, itaat ve doğruluk anlamlarına gelir. Hz. Peygamber, “*Birr, ahlâk güzelliğidir.*”[54] buyurarak bu kavramın her çeşit erdemi kapsadığını ifade etmiştir.

Ayette “birr” kelimesinin kapsamına giren güzel nitelikler; imana, ibadete, ahlâka ilişkin olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır. Ayette zikredilen erdemler bu başlıklara örnek olarak verilmiştir. Ancak birr kavramının kapsamı sadece burada anlatılanlarla sınırlı değildir.

Bu ayette asıl iyiliğin, insanın yüzünü doğuya veya batıya çevirmesi olmadığı ifade edilmiştir. Asıl iyiliğin samimi bir iman, ibadet ve bunların neticesi olan güzel ahlakla ilgili olduğu açık biçimde belirtilmiştir. Böylece içinde iman, ibadet ve ahlâk erdemlerinin yer almadığı bir şekilciliğin din açısından temelde bir önem taşımadığı vurgulanmıştır. Özden yoksun bir şekilcilikle gerçek iyiliğe ulaşılamayacağı belirtilmiştir.

Ayetin sonunda, zikredilen erdemlere sahip olan insanların dürüst ve takva sahibi kimseler olduğu vurgulanmaktadır. Birr kavramı başka bir ayette de şöyle geçmektedir: “... **İyilik (el-birr) ve takva konusunda yardımlaşın; kötülük (el-ism) ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın...**”[55] Müslümanlar sadece iyilik işlemekle ve takva sahibi olmakla yetinmemeli aynı zamanda bu konularda birbirleriyle yardımlaşma içinde olmalıdır. Hz. Peygamber de, “*Size doğruluğu tavsiye ederim. Doğrulukla iyilik bir bütündür ve bu ikisine sahip olanlar cennettedir.*”[56] buyurmuştur.

54 Müslim, Birr, 14, 15; Tirmizî, Zühd, 52.
55 Mâide suresi 2. ayet.
56 İbn Mâce, Duâ, 5.

Hz. Peygamber, "Amellerin en üstünü hangisidir?" diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: "*Vaktinde kılınan namaz ve anne babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihat etmek gelir.*"[57] Bu ve benzeri hadislerde genellikle iyilik, birr kelimesiyle ifade edilmiştir. Birr, anne ve babaya gönülden bağlılık, onların kalplerini kırmamak, onlara yaşlılıklarında kol kanat germek gibi anlamlara da gelir. Bu davranışlar aynı zamanda Allah'a (c.c.) itaatin de bir göstergesidir. Dolayısıyla ana babaya iyilik etmek, insanı Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmaya götürür.

Bu ayete göre erdemlilik sadece inançla ya da sadece ibadet ve ahlakla ilgili bir durum değildir. Kişinin erdemli olabilmesi için doğru bir inanca sahip olması ve bu inancın gereği olan ibadet ve ahlakı hayata geçirmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'de "**Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.**"[58] ayetiyle de Allah yolunda her türlü fedakarlığın insanı iyiliğe ulaştıracağı bildirilmiştir.

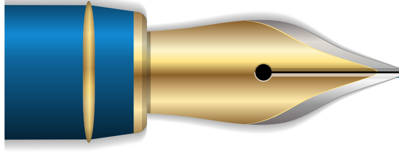
LİSTELEYELİM

"Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik kişinin Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman etmesi; sevdiği maldan yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olan kölelere harcaması; namazı kılıp zekâtı vermesidir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır." (Bakara suresi, 177. ayet.)

Yukarıda meali verilen Bakara suresi 177. ayette zikredilen erdemleri aşağıdaki uygun alanlara listeleyiniz.

İman	İbadet	Ahlak

57 Buhârî, Tevhîd, 48.
58 Âl-i İmrân suresi, 92. ayet.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. İslam'da ibadet kavramı neleri kapsar? Örneklerle açıklayınız.

....

....

2. İbadetlerde temel ilkeler nelerdir? Kısaca açıklayınız.

....

....

3. Ef'al-i mükellefîn (mükelleflerin fiilleri) nelerdir? Örnekler vererek yazınız.

....

....

4. İbadetlerin bireyin ahlaki gelişimi üzerindeki etkileri nelerdir? Kısaca açıklayınız.

....

....

5. İbadetlerin toplumsal hayata katkıları nelerdir? Yazınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. İbadet Allah'a (c.c.) imanın tabii bir sonucudur. Müslüman Allah'a (c.c.) olan bağlılığını ibadetle gösterir. İbadetler insanı iyiye, güzele ve doğruya yönlendirir.

Buna göre Allah'a (c.c.) inanan bir kimsenin aşağıdaki davranışlardan hangisini yapması <u>beklenmez?</u>

A) Farz olan ibadetleri yerine getirir.

B) İbadetleri gönüllü bir şekilde ve içtenlikle yapar.

C) Güzel davranışlar yapmaya istekli olur.

D) İbadet ederek toplumsal mevki kazanmaya çalışır.

E) Allah'ın (c.c.) yasakladığı davranışlardan sakınır.

2. Hz. Peygamberin farz ve vacibin yanı sıra devamlı yaptığı, çok az terk ettiği iş, davranış ve ibadetlerdir.

Yukarıdaki ifade aşağıdakilerden hangisini tanımlamaktadır?

A) Mekruh
B) Sünnet-i müekkede
C) Müstehap
D) Mendup
E) Helal

3. Bütün şartları yerine getirilerek ve içerdiği hikmet ve manaları bizzat duyularak ve hissedilerek yapılan ibadetler, insanı hem dünya hem de ahiret hayatında gerçek mutluluğa götürür. Bilinçli olarak Yüce Allah'ın huzurunda olduğunu hisseden insan, daima onun kontrolünde bulunduğunu düşünerek, hayatını onun emir ve yasakları, helal ve haramları çerçevesinde düzenler. Böylece ibadetler insanın sadece Yüce Yaratıcı ile olan ilişkilerini değil, aynı zamanda diğer insanlarla olan ilişkilerini de olumlu yönde etkiler.

Bu parçadan aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

A) İbadetler insanlar arası ilişkileri olumlu yönde etkiler.
B) İbadetler sadece insana kazandırdığı erdemler için yapılır.
C) İbadetlerin insanın ahlaki gelişimine katkısı vardır.
D) İbadetler insanı dünyada ve ahirette mutlu eder.
E) İbadetlerin toplumsal bazı faydaları vardır.

4. Aşağıdakilerden hangisi İslam'a göre ibadette olması gereken özelliklerden biri değildir?

A) İbadetin sadece Allah (c.c.) rızası için yapılması.
B) İbadetin samimi duygularla yapılması.
C) İbadetin Kur'an ve sünnete uygun olması.
D) İbadetin kişiye maddi kazanç sağlaması.
E) İbadetin Hz. Peygamberin öğrettiği şekilde yapılması.

5. Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde verilenlerin tamamı İslam'a göre yapılması istenen fiillerden oluşmaktadır?

A) Vacip – Sünnet – Mekruh

B) Mendup – Haram – Sünnet

C) Farz – Vacip – Sünnet

D) Farz – Haram – Mekruh

E) Mubah – Mendup - Mekruh

C. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

(iyiliklere, kötülüklerden, bid'at, salih amel, sünnet, ibadet, mükellef)

1. İbadet insanı .... sevk eder, ... uzaklaştırır.

2. .... Hz. Peygamberin sünnetinde bulunmayan herhangi bir davranışın ibadet olarak uygulanmasıdır.

3. Hz. Peygamberin farz ve vacip ibadetlerin dışında yaptığı veya yapılmasını tavsiye ettiği davranışlara............................ denir.

4. .... müminin Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için kulluk görevini yerine getirmesi, emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınmasıdır.

5. Dinin emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmakla sorumlu tutulan kimseye .... denir.

D. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. ( ) İslam'da Allah (c.c.) rızası için yapılan her güzel davranış ibadet olarak değerlendirilir.

2. ( ) Farz-ı ayn bazı Müslümanların yapmasıyla diğerlerinin üzerinden sorumluluğu kalkan ibadetlerdir.

3. ( ) Hz. Peygamberin bazen yapıp bazen terk ettiği iş, davranış ve ibadetler sünnet-i gayr-i müekkededir.

4. ( ) İbadetlerini aksatmayan bir Müslümandan güzel ahlaklı olması beklenir.

5. ( ) Gösteriş için ve dünyevi beklentilerle yapılan ibadetler Allah (c.c.) katında geçersizdir.

E. Aşağıdaki soruları cevaplayarak bulmacayı çözünüz.

Soldan Sağa

1. İbadet edilen yer, ibadethane, tapınak.

5. Sözlükte yasaklanmış yer, koruluk, yasak bölge gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak ise Allah'ın (c.c.) kesin olarak yasakladığı söz ve davranışlar demektir.

7. Haramın karşıtı olarak sözlükte bir fiilin mubah, caiz ve serbest olması ve yasağın kalkması gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak izin verilmiş, hakkında bir yasaklama ve kısıtlama bulunmayan davranışları ifade eder.

8. Bir kimsenin dinen mecbur ve mükellef olmadığı halde sırf Allah rızasını kazanmak maksadıyla farz dışında kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve yaptığı her türlü hayırlı iş ve davranış.

11. Sözlükte yapılması gerekli, zorunlu olan anlamına gelir. Terim olarak ise yapılması farz seviyesinde olmayan fakat sünnetten daha kuvvetli olan dinî hükümler anlamında kullanılmıştır.

12. Sözlükte yol, âdet, gidişat, huy, karakter, tavır, davranış gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise Peygamberimizin (s.a.v.) farz ve vacip ibadetlerin dışında yaptığı veya yapılmasını tavsiye ettiği davranışlar anlamındadır.

13. Günün sabahla öğle arasındaki saatleri ve bu vakitte kılınan nafile namazın adı.

Yukardan Aşağı

2. Ramazanda yatsı namazından sonra kılınan yirmi rekatlık namaz.

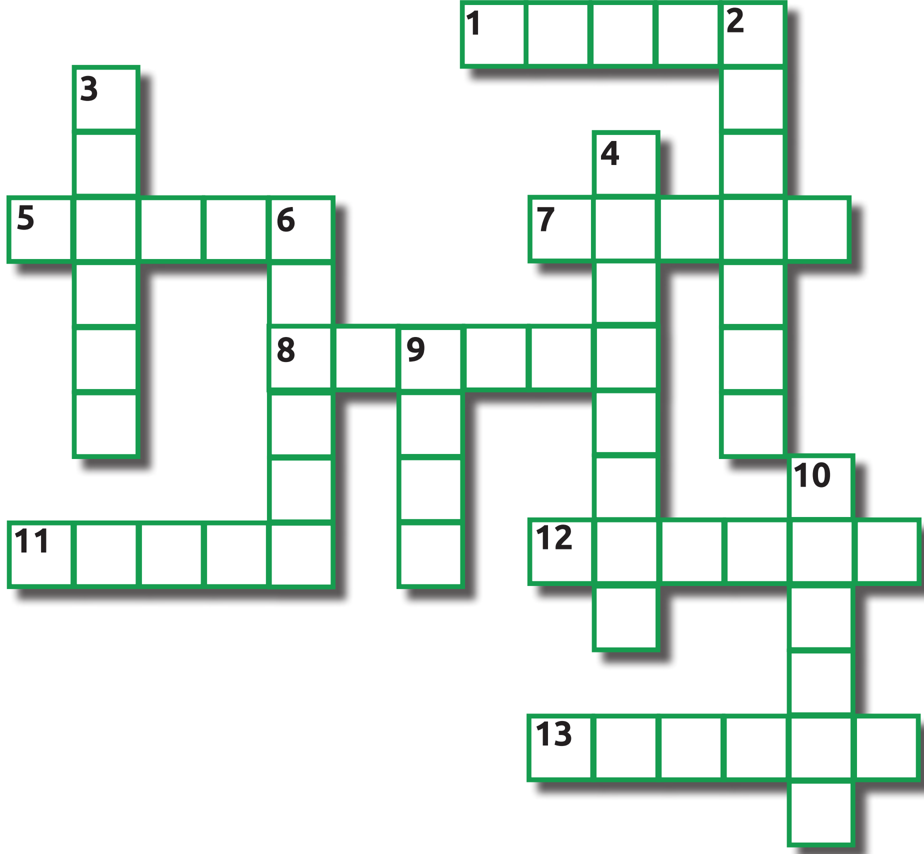
3. Müminin Allah'ın rızasını kazanmak için kulluk görevini yerine getirmesi, emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınması.

4. Nafile gece namazı.

6. Sözlükte istenen, arzulanan, kendisine çağrılan şey demektir. Terim olarak ise dinen yapılması kesin ve bağlayıcı olmaksızın istenen ve terkedilmesi kınanmayan işleri ifade eder

9. Belirlenmiş, kesinleştirilmiş şey, pay, nasip gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise dinin mükelleften yapılmasını kesin ve bağlayıcı şekilde istediği iş ve davranışlar anlamındadır.

10. İslam dininde haram olmadığı hâlde hoş görülmeyen veya yapılması yasaklanan durum, davranış.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

4. ÜNİTE

GENÇLİK VE DEĞERLER

Ünitemize Hazırlanalım

1. Erdem, hikmet ve iffet kavramlarının anlamlarını sözlükten bularak defterinize yazınız.

2. Çevrenizde önem verilen örf ve âdetlere örnekler bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Sünnet, düğün, cenaze gibi merasimlerde gözlemlediğiniz dinî uygulamalar nelerdir? Defterinize yazınız.

4. Adaletle ilgili atasözü ve deyimler bularak defterinize yazınız.

Nahl suresi 90. ayet ve Nisâ suresi 135. ayetin meallerini araştırarak defterinize yazınız

Kavramlar : Din, değer, ahlak, örf, âdet

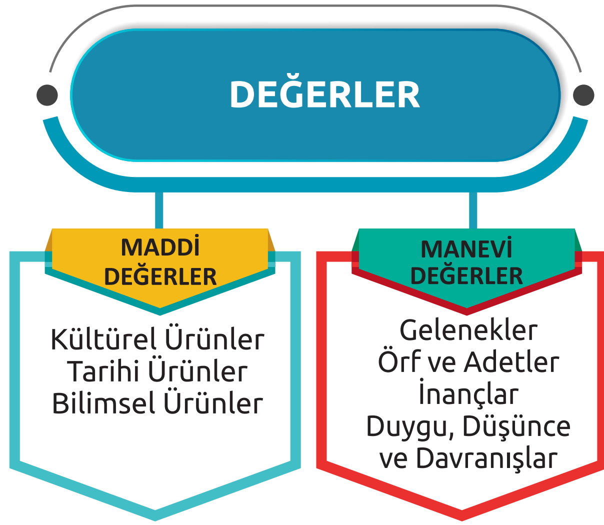
1. Değerler ve Değerlerin Kaynağı

Sizce bir milleti diğer milletlerden ayıran özellikler nelerdir?

Değer, bir milletin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel alanlardaki maddi ve manevi ögelerin bütününü ifade eder. Bu tanımdan hareketle değerler, maddi ve manevi değerler olarak sınıflandırılabilir.

Maddi değerler, bir toplumun kültürel, tarihî ve bilimsel ürünlerini içerir. Bir topluma ait binalar, giysiler, araç-gereçler bu tür değerlere örnektir. Manevi değerler ise bir toplumun gelenek, örf, adet ve inançları; duygu, düşünce ve davranışlarıdır.

Kültürümüzün bazı ögeleri hem maddi hem de manevi değerleri bünyesinde barındırır. Örneğin; tarihî camiler mimari eser olarak maddi, dinî bir yapı olarak manevi değer taşımaktadır.

Maddi ve manevi şeklindeki tasnifin yanı sıra değerler, konusuna göre; ahlaki, dinî, sanatsal değerler olarak sınıflandırılabilir. Bir duygu, düşünce ve davranış; ahlaki, sanatsal ve dinî açıdan farklı kavramlarla ifade edilir. Değerler ahlaki açıdan iyi ve kötü, sanatsal açıdan güzel ve çirkin, dinî açıdan helal ve haram kavramlarıyla tanımlanır.

Bireyde değer oluşumu ilk olarak ailede başlar. Değer anlayışını etkileyen diğer unsurlar ise kişinin yaşadığı sosyal çevre, toplum ve aldığı eğitimdir. Değerlerin oluşumunda en önemli unsur ise kişinin benimsediği dindir.

İnsan; bir aile, toplum, kültür ve tarihin içine doğar. Her toplumun kendine özgü gelenek, görenek, dil, kültür, felsefe ve sanat anlayışı vardır. Birey, doğup büyüdüğü toplumun dinî, ahlaki ve hukuki değerlerinden etkilenir ve kişiliği bu değerlere göre şekillenir.

Süleymaniye Camii mimari bir eser olarak maddi, dini bir yapı olarak manevi değer taşımaktadır.

Değerlerin Oluşumunda Dinin Etkisi

İnsan sosyal bir varlıktır. Toplum içinde huzurlu yaşamak için insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen bazı kurallara ihtiyaç vardır. Tarih boyunca birçok toplum, medeniyet gelip geçmiştir. Her toplumun insan ilişkilerini düzenlemek için yazılı veya yazısız bazı kuralları vardır. Din, ahlak, örf, adet, gelenek ve hukuk toplum düzenini sağlamada belirleyici olan unsurlardır. Din, ortaya koyduğu ölçülerle insanlar arası ilişkileri düzenler. Bunu yaparken bireyin ve toplumun değer yargılarını da şekillendirir.

Kültür; dil, tarih, gelenek, ahlak, sanat ve edebiyat gibi ögeleri barındırır. Din de bir toplumun kültürünün oluşmasına etki eden, toplumsal kabulleri, alışkanlıkları, ahlakı ve değerleri belirleyen öğelerin başında gelir.

Dinin kültüre etkileri mimari yapılarda kendini gösterir.

Dinî ilkeleri benimseyen bir kişi; adalet, akrabaya yardım etmek, misafire ikramda bulunmak, dürüstlük ve yardımseverlik gibi değerlere hayatında yer verir. Bu yönüyle din, kişinin düşünce dünyasına ve pratik hayatına anlam ve değer katar. Din; dürüstlük, sorumluluk, adalet gibi ahlaki değerleri öğütleyerek insanı iyiliğe yöneltir. Dolayısıyla iyi insanın sahip olduğu değerlerde dinin etkisi açıkça görülür.

Din, toplumun birlik ve beraberliğini kuvvetlendiren en önemli unsurdur. Dinin yardımlaşma ve dayanışmayı öğütleyen hükümleri toplum hayatı için vazgeçilmezdir. İslam'ın temel esaslarından olan zekât farklı sosyal kesimleri birbirine yaklaştırır. İnfak ve sadakayla insanlar birbirlerinin yardımına koşarlar, zor zamanlarında kendilerini yalnız hissetmezler. Namaz da Müslümanların bir araya gelmelerini sağlayan ibadetlerden biridir. Camiler sadece ibadet mekânları değil aynı zamanda değerlerin aktarıldığı eğitim alanlarıdır. Ramazan ayının oluşturduğu manevi ortam bütün toplumu etkisi altına alır. Bu vesileyle değerler çocuklara ve gençlere aktarılır.

BİLGİ KUTUSU

Ahlak: *Huy, mizaç, karakter ve tabiat anlamına gelir. İnsanın, iyi veya kötü olarak vasıflandırmaya yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütünüdür.*

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 12.)

Din: *Âdet, yol, gidişat, mükâfat, hesap, hâkimiyet, boyun eğme, kulluk, itaat anlamına gelir. Akıl sahiplerini kendi istek ve hür iradeleri ile hayırlı olan şeylere sevk eden ilahî emirler bütünüdür.*

(bk. MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 75.)

NOT EDELİM

"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, misafirine ikramda bulunsun. Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, akraba ile irtibatını sürdürsün..." (Buhârî, Edeb, 85.)

İslam'a göre Müslümanlar birbirlerinden sorumludurlar. Anne baba çocuklarının maddi ihtiyaçlarının yanında ahlaki gelişimleriyle de ilgilenmelidir. Akrabalar ve komşular birbirlerini gözetmeli, iyi ilişkiler içinde olmalıdırlar. Toplumsal bağları kuvvetlendiren İslam, ortak değerlerin oluşmasına ve benimsenmesine katkı sağlar.

Değerlerin Oluşumunda Örf ve Âdetlerin Etkisi

Her toplumun din, dil, edebiyat, sanat ve felsefe anlayışlarıyla şekillenen bir kültürü vardır. Örf ve âdetler de bir toplumun kültürel ögelerindendir. **Örf;** bir toplumda uygulana gelen ve nesilden nesile aktarım yoluyla devredilen değer ve davranışlardır. **Âdet** ise; bir önceki nesilden görüldüğü şekliyle tekrarlanan toplumsal alışkanlıklardır. Örf ve âdetler bir toplumun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını belirleyen yazısız kural ve uygulamalardır.

Tarihî süreç içerisinde oluşan örf ve adetlerin ortaya çıkmasında pek çok faktör etkilidir. Din, bu faktörlerin en önemlilerindendir. Bu nedenle kültürümüzdeki birçok uygulama dinden etkilenmiştir. Ad koyma, sünnet, mevlit, cenaze, nişan ve evlilik merasimleri ile bayram, taziye ve hasta ziyaretleri gibi uygulamalar kültürümüzün bir ögesi olmakla beraber kaynağını büyük ölçüde dinden almaktadır. Ayrıca toplumumuz; anne ve babaya saygılı olmak, selamlaşmak, akrabayı ziyaret etmek ve vatanını korumak gibi değerlere hem örfünün hem de dininin gereği olarak hayatında yer verir. **"...Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak selam verin..."**[1] ayeti, selamlaşma geleneğimizin dini bir temeli olduğunu göstermektedir.

NOT EDELİM

"İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Size, yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir iş göstereyim mi? Aranızda selâmı yayın." (Müslim, İman, 93)

Sünnet ve evlilik merasimleri dinin etkisiyle kültürümüze yerleşmiş olan uygulamalardır. Kültürümüzde bu merasimler eş, dost ve akrabanın davet edildiği, davet sahibinin gelenlere ikramda bulunduğu bir şölen havasında düzenlenir.

Kültürümüzdeki bir diğer güzel uygulama ise yeni doğan çocuğa ad koyma merasimidir. Ülkemizde en çok kullanılan adlar arasında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun soyundan gelen kimselerin isimleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra sahabe isimleri de sıkça kullanılmaktadır. İnsanın doğumunda kulağına okunan ezandan cenazesinde okunan salâya kadar hayatı boyunca yaşadığı pek çok olayda dinin kültüre olan etkilerini görmek mümkündür.

Örf ve âdetler toplumu bir arada tutan unsurlardandır. Din de bu beraberliği pekiştirir. İslam dini, dinin esaslarına aykırı olmamak şartıyla kültürümüzün bir parçası olan örf ve âdetleri benimseyip yaşatmak konusunda kişiyi serbest bırakır. Bununla birlikte kan davası gütmek, evlendirilen kız için başlık parası istemek, türbeye adak adamak, dileğinin gerçekleşmesi için ağaç vb. nesnelere çaput bağlamak gibi inanış ya da uygulamalar dinin reddettiği uygulamalardır.

1 Nûr suresi, 61. ayet.

2. Gençlerin Kişilik Gelişiminde Değerlerin Yeri ve Önemi

Sizce insanların kişilik gelişimine etki eden faktörler nelerdir?

Kişilik; bireyin inanç, tutum, değer, mizaç, duygu gibi yönleriyle fiziksel, ruhsal ve duygusal özelliklerini içine alan geniş bir kavramdır. Kişilikle ilişkili olarak karakter ve mizaç kavramları da kullanılır.

Mizaç bireyin duygu ve davranış boyutlarını ifade eden bir kavramdır. Bir durum karşısında hissettiğimiz duygu, duygunun ortaya çıkma süresi ve duygu durumumuzun sürekliliği mizacımız hakkında önemli ipuçları içerir. Aynı durum karşısında bir kişi şiddetli bir tepki verirken, bir diğeri tepkisiz kalabilir. Bu mizaçlarının farklılığından kaynaklanır. Karakter ise insanın içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışı ve değerler sistemine uygun bir davranış tarzını benimsemesine denir.[2] Buradan hareketle karakter, bireyin zaman içinde kazandığı özellikleri ifade etmektedir. Örneğin Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) farklı mizaçlara sahip olsalar da yetiştikleri çevre ve edindikleri ahlak bakımından benzer karakterlere sahiptir. Kişiliğin bir parçası olan karakter, bireyin sosyal normlara uyumunu ifade ettiğinden, topluma yön veren değerler kişilik gelişimini etkiler.

İslam dini bireye öğütlediği ahlaki ilkelerle, kişilik gelişimine olumlu yönde etki eden mesajlar içerir. Kur'an-ı Kerim'de **"Şüphesiz Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, kötülüğü ve taşkınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir."**[3] buyrularak İslam dininin kişiyi iyiye ve güzele yönlendiren öğütleri vurgulanmıştır.

İnsan, hayatını anlamlandıran değerlerle ilk olarak ailede karşılaşır. Çocukların ilk öğrenmeleri ailedeki büyükleri taklit ederek gerçekleşir. Anne baba sahip oldukları değerleri çocuklarına davranışlarıyla aktarır. İslam anne babaya çocuklarına ahlaki değerleri kazandırma sorumluluğu yükler. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir baba, evladına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir."*[4]

Gençlerin kişilik gelişiminde ailenin yanında çevrenin etkisi de önemlidir. Gençlik döneminde eğitim kurumları, iletişim araçları, arkadaşlık ilişkileri değerlerin kazanılması açısından belirleyici bir role sahiptir. Toplumların geleceği olan gençlerin iyi yetiştirilmesi eğitim kurumlarının temel görevidir.

Teknolojinin gelişmesiyle iletişim araçları çeşitlenerek yaygınlaşmıştır. Bu araçların bilinçli kullanılması gerekir. Aksi halde kişilik gelişimi açısından olumsuz sonuçlarla karşılaşılabilir. Son zamanlarda çokça gündeme gelen teknoloji bağımlılığı ciddi sorunlara neden olmaktadır.

NOT EDELİM

"İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!" (Müslim, Birr, 146.)

2 bk. Feriha Baymur, Genel Psikoloji, s. 252.
3 Nahl suresi, 90. ayet.
4 Tirmizî, Birr, 33.

Dostluk, insanlar arasında sevgi ve saygıya dayalı bir yakınlıktır. Her insan dostluk kurma ihtiyacı hisseder. Özellikle gençlik döneminde arkadaşlık bağları oldukça güçlüdür. Gençlerin kişilik gelişiminde arkadaş çevresi ve arkadaşlık ilişkileri önemlidir. Bu dönemde gençler birbirlerinden çok etkilenirler. Dolayısıyla arkadaş seçimine dikkat edilmesi gerekir. Yüce Allah **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."**[5] buyurarak dürüst kimselerle birlikte olmayı emreder. Hz. Muhammed (s.a.v.) de *"Kişi dostunun dini üzeredir. Bu yüzden her biriniz, kiminle dostluk ettiğine dikkat etsin."*[6] buyurarak, değerlerin aktarımında arkadaşlığın ne kadar önemli olduğuna işaret etmiştir.

YORUMLAYALIM

"Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim."

Yukarıdaki atasözünü arkadaş seçimi açısından yorumlayınız.

Hz. Peygamber İslam'ı anlatırken en büyük desteği gençlerden almıştır. O, gençlerin inançlı, dindar, ahlaklı ve iffetli olarak yetişmesi için çalışmıştır. Özgüvenli ve sağlam bir kişilik sahibi olmaları için onlara çeşitli sorumluluklar yüklemiştir. Mesela Mus'ab b. Umeyr'i (r.a.) genç bir öğretmen olarak Medine'ye göndermiştir.[7] Zeyd b. Sâbit'i (r.a.) genç yaşta vahiy kâtibi olarak görevlendirmiştir.[8]

Gençlerin kişilik gelişimi açısından içinde yaşadıkları aile ve toplumun sahip olduğu değerler belirleyici bir öneme sahiptir. Gelecek nesillerin iyi yetişmesini isteyen toplumların temel değerlerine sahip çıkmaları gerekir. Değerlerin sadece bilgi düzeyinde kalmayıp hayata aktarıldığı toplumlarda gençler sağlam bir karakter ve kişiliğe sahip olarak yetişirler.

3. Temel Değerler

Sizce Müslüman bir toplumda en çok hangi değerlere önem verilmelidir?

Her toplumun tarihi sürecine ve kültürel özelliklerine bağlı olarak oluşan kendine özgü değerleri mevcuttur. Bu değerlerden bazıları toplumu temelden şekillendirmesi ve diğerlerini de etkilemesi bakımından temel değerler olarak kabul edilir. Bu temel değerler insanlık tarihi boyunca bütün toplumlarda belirleyici olmuştur.

5 Tevbe suresi, 119. ayet.
6 Tirmizî, Zühd, 45.
7 bk. Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 46.
8 bk. Tirmizî, Menâkıb, 33.

Adalet, hikmet, iffet ve şecaat bütün ahlak anlayışlarında temel erdemler olarak kabul edilmektedir. Ancak bu temel erdemler en kapsamlı içeriğine Kur'an-ı Kerim ve hadislerle ulaşmış, Müslüman toplumlarda en önemli değerler hâline gelmiştir. Bir şeyi nasılsa öylece bilme anlamına gelen hikmet, düşünme gücünün bir erdemidir. Zekâ, hatırlama, hızlı kavrama gibi özellikler hikmetin kapsamına girer. Şecaat, öfke kuvvetinin dengelenmesiyle ortaya çıkar. İffet, arzu (şehvet) kuvvetinin kontrol edilmesiyle hasıl olur. Adalet ise her üç gücün dengeli bir şekilde insanda bulunmasıyla elde edilir. Erdemli davranış, iki aşırı ucun ortasında yer alan davranıştır. Örneğin şecaat, saldırganlık ile korkaklık arasında orta yolu ifade eder; cömertlik, savurganlık ile cimrilik arasında yer alır.

Adalet

Doğruluk, eşitlik, denklik, denge, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, dürüstlük, tarafsızlık gibi anlamlara gelen[9] adalet, sosyal yapıyı şekillendiren temel değerlerdendir.

Adalet, karakter özelliği olarak dengeli olmak ve aşırılıktan uzaklaşıp her şeye hakkını vermek anlamlarını içerir. Yüce Allah bu karaktere sahip olan bireyleri sevdiğini **"...Allah, adaletli davrananları sever."**[10] ayetiyle bildirmektedir. Herhangi bir sebeple kin tutarak adaletsizlik yapmayı **"Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır..."**[11] ayetiyle yasaklamıştır.

Adaleti daha iyi anlayabilmek için, zıddı olan zulüm kavramını da bilmek gerekir. Adalet, bir şeyi olması gereken yere koymak, zulüm ise olması gereken yere koymamaktır. Zulüm aynı zamanda haksızlık ve zorbalık etmek gibi anlamlara da gelir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de **"Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostunuz yoktur. Sonra size yardım da edilmez."**[12] buyurarak zalimlere taraftar olmayı hatta kalben meyletmeyi de yasaklamıştır.

NOT EDELİM

"Ey iman edenler! Kendiniz, anne babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

(Nisâ suresi, 135. ayet.)

9 bk. Mustafa Çağrıcı, "Adalet", TDV İslam Ansiklopedisi, C.1, s. 341-343.
10 Hucurât suresi, 9. ayet.
11 Mâide suresi, 8. ayet.
12 Hûd suresi, 113. ayet.

Yüce Allah **“Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor...”**[13] ayetiyle yalnızca inananlar için değil tüm insanlar için adaletin gerçekleştirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Buna göre dost düşman herkese adaletle davranmak ve hiç kimseye zulmetmemek gerekmektedir.

Mutlak adalet sahibi anlamına gelen el-Adl, Allah’ın güzel isimlerinden biridir. (Hattat: Adnan Kaya)

Adaletin gereği olarak bir kimsenin işlediği suç dolayısıyla onun eş, dost ve yakınları sorumlu tutulamaz. İşlenen suç kime aitse ceza da onun için olmalı, suçsuz olan kimseler yalnızca akrabalık ve yakınlıkları dolayısıyla zulme uğratılmamalıdır. Konuyla ilgili olarak Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de **“Kim doğru yola gelirse ancak kendi lehine yola gelmiş ve kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmıştır. Kimse kimsenin günahını çekmez. Biz peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz.”**[14] buyurarak kimsenin başkasının işlediği suç nedeniyle cezalandırılamayacağını bildirmiştir.

OKUYALIM

HZ. ÖMER’İN ADALETİ

İkinci halife Hz. Ömer, adalet denince akla gelen isimlerin başında yer alır. Onun adaletini yansıtan birçok olay anlatılagelmiştir. Bunlardan biri şöyle gerçekleşmiştir. Hz. Ömer, ashaptan Übey b. Kâ’b ile bir konuda anlaşmazlığa düşer. Bu durumu çözmek için birlikte, hukuki davalara bakan sahabilerden Zeyd b. Sâbit’e giderler. Zeyd, misafirler gelir gelmez özellikle Halife Ömer’e hürmet edip oturması için yer açar. Bu durum adil Halife Hz. Ömer’in hoşuna gitmez ve hemen karşı çıkar: “Vereceğin kararda ilk adaletsizliği yaptın. Ben Übey ile aynı yerde oturacağım.” der. Übey b. Kâ’b, davasını ileri sürünce Hz. Ömer onun iddiasını kabul etmez. Bu durumda Hz. Ömer’in yemin etmesi gerekmektedir. Zeyd, Übey’e hitaben, “Halife’ye yemin ettirme. Davacı olduğun kişi bir başkası olsaydı sana böyle bir teklifte bulunmazdım.” der. Hz. Ömer bunu da ayrıcalık kabul ederek hemen yemin eder. Ardından da Zeyd hakkında şöyle der: “Ömer ile herhangi bir Müslüman onun yanında aynı konumda olmadıkça Zeyd b. Sâbit hâkimlik görevini hakkıyla yerine getirmiş olmaz.” Halife Ömer ilk etapta kendi lehinde görülen durumu kabul etmeyerek adaletten yana tavır sergilemiştir.

(bk. Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, X, 229.)

13 Nisâ suresi, 58. ayet.
14 İsrâ suresi, 15. ayet.

Adalet, insanların sahip oldukları hakların belirlenmesini ve bu hakların sahiplerine teslim edilmesini sağlayan temel değerdir. Adaletli kimse herkesin hakkını gözetir, hak sahibine hakkını verir. Her durumda haklı olanın yanında yer alır. Güçlü de olsa haksıza karşı durur. Herkese layık olduğu şekilde davranır. İşi ehline verir. Ölçü ve tartıyı dürüstçe, dosdoğru yapar. Kendi ve yakınları aleyhine de olsa şahitliğini adaletle yapar, gerçekleri çarpıtmaz. Yaptığı iş her neyse onu gereğince yapar.

Adaleti gözetmek hem fertlerin hem de toplumların huzuru için zaruridir. Şayet bir toplumda işler gereği gibi yapılmaz ve hak sahibine hakkı verilmezse o toplumda dirlik ve düzenden bahsedilemez.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Adaletli olmak dürüst, insaflı, dengeli, ölçülü, ilkeli ve samimi olmayı gerektirir.

Adaletin zıddı olan zulüm ise, haksızlık, insafsızlık, zorbalık, tutarsızlık ve taşkınlık gibi erdemsizliklere sebep olur.

Hikmet

Bilgelik, yerindelik, isabet etmek ve uygunluk anlamlarına gelen hikmet temel değerlerden biridir. İnsanın Allah'ı (c.c.) gereği gibi bilmesi ve kişiyi cahilce davranışlar yapmaktan alıkoyması sebebiyle bilgelik olarak da anlamlandırılmıştır.

Hikmet kavramının, fıkıh, adalet ve ilim kavramlarıyla yakından ilgisi vardır. Hikmet, derin anlayış sahibi olma, dinin inceliklerini bilme anlamı bakımından fıkıh kavramıyla alakalıdır. Her şeyi yerli yerine koyma anlamı yönünden adalet kavramıyla, bilmek manası açısından da ilim kavramıyla ilişkilidir.

Yüce Allah bir ayette; **"O, ümmilere, içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir..."**[15] buyurarak Hz. Peygamberin vazifelerinden birinin de hikmeti öğretmek olduğunu bildirmiştir. İslam âlimlerine göre hikmet Kur'an-ı Kerim'i ve sünneti doğru anlama kabiliyeti olarak da anlaşılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de nübüvvet ve peygamberlik anlamlarına gelen hikmet; gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren kesin delil, kanıt yerine de kullanılmaktadır. Örneğin bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır..."**[16]

NOT EDELİM

Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol,
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol!

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat, s. 449.)

15 Cuma suresi, 2. ayet.
16 Nahl suresi, 125.ayet.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadisinde hikmet kelimesini Müslümanların işine yarayan her türlü faydalı bilgi ve söz anlamında kullanmış ve şöyle buyurmuştur: *"Hikmet müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa alır."*[17]

Hikmet kişinin doğru davranışı bilmesini ve uygulamasını ifade eder. Ancak hikmet sahibi insan düşünce ve eylemde dengeyi yakalayabilir ve aşırılıklardan uzaklaşır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Hikmetli davranmak; doğru inanç, doğru bilgi ve doğru davranış sahibi olmayı, anlayışlı, ölçülü ve ilkeli olmayı gerektirir.

Hikmetin zıddı olan cehalet ise, anlayışsızlık, bilgisizlik, dengesizlik, kabalık gibi erdemsizliklere sebep olur.

İffet

İffet haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma anlamlarına gelir. İslam dininin önem verdiği değerlerden biri olan iffetin çeşitli boyutları bulunmaktadır. İnsanların ahlak kurallarına bağlı kalarak namusunu, şerefini ve haysiyetini koruması yanında nefsin aşırı istekleri karşısında ölçülü davranması iffet kapsamında değerlendirilir. Ayrıca yemek, içmek gibi dünyevi ihtiyaçlar ve bedensel hazlarla ilgili olarak kişinin kendisini sınırlaması ve aşırıya kaçmaması iffetin bir gereği olarak görülür.

Yüce Allah Kur'an'da, **"Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar... Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar..."**[18] buyurarak iffetli olmayı kadın erkek herkese emretmiştir. İffet daha çok nikah ve aile kavramıyla birlikte değerlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de iffeti korumanın yollarından biri olarak evlilik kurumu gösterilmiş ve **"Evlenmeye güçleri yetmeyenler de Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar..."**[19] buyrulmuştur. Evlenmediği hâlde iffetini koruyan Hz. Meryem'i ise şu ayetle örnek göstermiştir: **"... O iffetini çok iyi korumuştu, biz de ona ruhumuzdan üfledik; o, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi."**[20]

NOT EDELİM

"Allah'ım ! Senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum."

(Müslim, Zikir, 72.)

17 Tirmizî, İlim, 19.
18 Nûr suresi, 30-31. ayetler.
19 Nûr suresi, 33. ayet.
20 Tahrîm suresi, 12. ayet.

İffet kelimesi Kur'an-ı Kerim'de gözü ve gönlü tok olma anlamında da kullanılmıştır. Örneğin bir ayette: **" (Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler..."**[21] buyrularak iffetli kimselerin tasviri yapılmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), iffetli olmaya özen göstermiş ve Yüce Allah'tan bunun için yardım istemiştir. Müslümanlardan da iffetli davranmalarını istemiş ve onlara şu öğütte bulunmuştur: *"Kim, Allah'tan iffetli davranmayı isterse Allah da onu iffetli kılar…"*[22]

BİLİYOR MUSUNUZ?

İffetli olmak ve namusu korumak aynı zamanda izzetli, şerefli, lekesiz, doğru ve dürüst bir şekilde yaşamak demektir.

İffetsizlik beraberinde güvensizlik, ikiyüzlülük, riya, samimiyetsizlik, ihanet, yalan, hayâsızlık ve aldatmayı getirir.

Şecaat

Şecaat, yiğitlik, kahramanlık, cesaret gibi anlamlara gelmektedir. İslam dini, Müslümanların canlarını, mallarını, namuslarını, vatanlarını ve dinlerini korumak için cesur davranmalarını ister. Örneğin; vatan savunması söz konusu olduğunda korkmadan gerekeni yapmaya çalışmak her bireyin görevidir. Allah (c.c.), Müslümanların cesaretini artıracak ayetler göndermiş ve onlara düşmanla karşılaştıklarında yardım etmiştir. Bir ayette; **"Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, 'İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun' dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!' dediler."**[23] buyurarak kâfirler karşısında cesur olmalarını sağlamıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v), diğer bütün değerlerde olduğu gibi şecaat konusunda da en güzel örnektir. Onun tevhid mücadelesi başlı başına bir cesaret örneğidir. Zulmün hâkim olduğu, kötülerin güçlü olduğu bir dönemde, canı pahasına da olsa, hak olanı söyleyebilmek gerçek yiğitliktir. Ayrıca Hz. Peygamber, müşriklerle yapılan bütün savaşlarda ümmetine liderlik ederek cesaretiyle örnek olmuştur. Hz. Aişe (r.a.) onu anlatırken *"Hz. Peygamber insanların en şecaatlisi, en cömerdi ve en güzeli idi."*[24] demiştir.

BİLGİ KUTUSU

Başkalarının haklarını korumak üzere cesur davranan kişilerin bu davranışının gerçek bir kahramanlık olması, yalnızca Allah rızası için yapılmasıyla mümkündür. Gösterilen cesaretin erdem sayılabilmesi için; benlik, kibir, hâkimiyet kurma düşüncesi, riya, çıkar isteği gibi durumların olmaması gerekir. Dini ve insanı korumak gibi üstün amaçlarla hareket edildiği takdirde gösterilen cesaret, gerçek bir şecaat örneği olacaktır.

(bk. Mustafa Çağrıcı, "Şecaat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 38, s. 402-403.)

21 Bakara suresi, 273. ayet.
22 Buhari, Rikak, 20.
23 Âl-i İmrân suresi, 173. ayet.
24 Tirmizî, Cihad, 14.

Dışarıdan gelen saldırıları önleyecek itici kuvvet olarak şecaat, bireyin korkmadan cesurca davranmasını sağlar. Yiğitlik, kahramanlık, cesaret anlamına gelen şecaatin karşıtı da korkaklıktır ve kişinin maddi, manevi pek çok konuda zarar görmesine neden olur. Korkak olan bireyler, kendilerini savunmak konusunda yetersiz kaldıkları gibi herhangi bir vatan savunması durumunda da geri dururlar. Aile, arkadaş ve yakınlarının huzur ve güvenliği için gerekli adımları atmaktan çekinirler.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Şecaat; cesur, yiğit, özgüven sahibi, ilkeli ve fedakâr olmayı gerektirir.

Şecaatin zıddı olan korkaklık ise bencillik, tutarsızlık, ilkesizlik ve hile gibi erdemsizliklere sebep olur.

15 Temmuz 2016'da milletimiz karakterinde var olan şecaati bir kez daha ortaya koymuştur.

OKUYALIM

HZ. ALİ'NİN (r.a.)CESARET VE KAHRAMANLIĞI

Hz. Ali (r.a.), hayatı boyunca yiğitliğin ve kahramanlığın sembolü olmuştur. Onun cesaret ve kahramanlığını en iyi anlatan olaylardan biri, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine'ye hicreti esnasında gerçekleşmiştir. Mekkeli müşrikler, Müslümanlara karşı şiddet ve zulümlerini gittikçe artırmışlar hatta Peygamberimizi öldürme planları yapmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Medine'ye hicret etmeye karar vermiştir. Kendisini öldürmeye gelen müşrikleri oyalamak ve evinde olduğu izlenimi vermek amacıyla kendi yatağına Hz. Ali'nin (r.a.), yatmasını istemiş, üzerinde bulunan emanetleri de sahiplerine ulaştırması için ona bırakmıştır. Hz. Ali (r.a.) de büyük bir cesaret örneği gösterip canı pahasına gece boyunca Hz. Peygamberin yatağında yatmış, müşrikleri, onun evde olduğuna inandırmayı başarmıştır. Emanetleri sahiplerine ulaştırdıktan sonra yine Hz. Peygamberin isteği doğrultusunda Mekke'den ayrılmış ve Kuba denilen yerde ona yetişmiştir.
Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamberle birlikte Tebuk dışındaki bütün savaşlara katılmıştır. Bu savaşlarda sancaktarlık yapmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamberin önündeki iki sancaktan birini o taşımıştır. Uhud Savaşı'nda, bedenini siper ederek Hz. Peygamberi koruyan az sayıdaki sahabeden biridir. Hz. Ali (r.a.), Uhud, Hendek ve Mustalik oğulları ile yapılan savaşta kahramanlıklarıyla ve özellikle Hendek Savaşı'nda hendeği aşmak isteyenlerle mücadelesiyle ünlüdür. Hz. Ali (r.a.), Hz. Peygamber tarafından, Hayber'in fethinden önce, Fedek'e gönderilen yüz kişilik askerî birliğe komutanlık yapmıştır. Hz. Peygamber, Hayber Seferi'ne çıkarken beyaz renkli sancağı ona vermiş ve hücum sonunda Hayber'in fethi gerçekleşmiştir. Bu nedenle Hz. Ali'ye (r.a.)Hayber Fatihi denmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'nin ve daha sonra da Taif'in putlardan arındırılması görevi kendisine verilmiştir. Huneyn Savaşı'nda, başlangıçta Müslümanların bozguna uğradığı esnada Hz. Peygamberle birlikte direnenler arasında bulunmuştur. Hz. Ali'nin (r.a.) cesaret ve kahramanlığı birçok yazar ve şairin eserlerine konu olmuştur.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Mesnevî adlı eserinde, Hz. Ali'ye (r.a.) hücum ettiği hâlde mağlup olan, sonra da yüzüne tükürdüğü hâlde Hz. Ali (r.a.) tarafından affedilen düşmanın hayret psikolojisini yine onun dilinden şöyle ifade etmektedir: (Hz. Ali'ye (r.a.) hitaben) "Sendeki hilm kılıcı canımızı kesti. Bilgi suyun da tozumuzu ve toprağımızı temizledi."

Hz. Ali (r.a.); "Düşmanını yendiğin zaman onu affetmeyi, ona güç yetirmenin şükrü eyle." sözüyle, niçin İslam'ın güçlü bir kılıcı olduğunu açıklamaktadır. Onun amacı düşmanı yenmek değil, her hâl ve durumda Hakk'a şükrederek onun hoşnutluğunu kazanmaktır.

Hz. Ali'nin (r.a.) cesaret ve kahramanlığı ile ilgili yaşanmış örneklerin sunulduğu en önemli eserler, kuşkusuz cenknâmelerdir. Milletimizle özdeşleşmiş olan cesaret, kahramanlık ve fedakârlık gibi duyguların gelişmesinde cenknâmelerde anlatılan bu cesaret ve kahramanlık örneklerinin tesiri büyük olmuştur.

(İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu 2010, s. 81-82'den kısaltılarak alınmıştır.)

4. Kur'an'dan Mesajlar: İsrâ Suresi 23-29. Ayetler

Sizce gençlerin anne babalarına karşı görevleri nelerdir?

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۜ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا
اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا
جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًاۜ ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِي
نُفُوسِكُمْۜ اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ كَانَ لِلْاَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ
وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُٓوا اِخْوَانَ الشَّيَاطِينِۜ
وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَٓاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا
فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا
كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾

"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine 'öf!' bile deme, onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. 'Rabbim! Onlar nasıl küçükken beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster' diyerek dua et. "Kalplerinizdekini en iyi bilen rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilesiniz ki Allah kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır. Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma! "Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da rabbine karşı çok nankördür. Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle. "Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma, sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!" (İsrâ suresi, 23-29. ayetler.)

Kur'an-ı Kerim'in 17. suresi olan İsrâ suresi, Mekke'de Hicretten önce nazil olmuştur. 23 ve 29. ayetler arasında İslam'ın insan hayatına hâkim kılmak istediği temel ilkeler yer almaktadır. İlk olarak Allah'tan (c.c.) başkasına kulluk edilmemesi emredilmekte ve İslam'ın tevhid ilkesine vurgu yapılmaktadır. Tevhid ilkesi İslam'ın temelidir. İslam'a göre insanın yaratılış gayesi Allah'ı tanımak ve sadece O'na kulluk etmektir. Bu ilkeyi benimseyen Müslüman için artık diğer sorumluluklar başlar.

Tek olan Allah'a (c.c.) imanın ardından ikinci sorumluluk anne babaya iyi davranmak olarak bildirilmiştir. Ayette Allah'a kullukla anne babaya iyilik yan yana anılmış, böylece bu davranışın önemi vurgulanmıştır. Diğer bazı ayet ve hadislerde de Allah'a kulluk ile anne babaya iyilik etme birlikte zikredilmektedir.[25] Hz. Peygam-

25 bk. Bakara suresi, 83. ayet; Nisâ suresi, 36. ayet.

ber, faziletli ameller arasında anne babaya iyiliği de saymıştır.[26] Başka bir hadisinde de anne babaya saygısızlığı büyük günahlar arasında zikretmiştir.[27]

Anne baba çocuklarına şefkat ve merhametle yaklaşıp büyük bir fedakârlıkla onları yetiştirir. Çocukları için bütün imkânlarını seferber ederler. Evlatlara düşen görev de anne babalarına saygıda kusur etmemek ve yaşlılıklarında onlara kol kanat germektir.

NOT EDELİM

"Rabbin hoşnutluğu anne babanın hoşnutluğuna, Rabbin öfkesi de anne babanın öfkesine bağlıdır."

(Tirmizî, Birr, 3.)

"Anne baba, kişinin cennete girmesine vesile olacak en yüce kapılardan birisidir. Bu kapıdan girme fırsatını kaybetmek ya da değerlendirmek artık senin arzuna kalmış!" (Tirmizî, Birr, 3.)

Allah'a iman ve anne babaya saygı her şeyden önce bir kalp ve gönül işidir. Ayette **"Rabbiniz kalplerinizdekini en iyi bilendir..."**[28] ifadesiyle bu hususa işaret edilmiştir. Öyleyse insan öncelikle kalbinde güzel duygular, niyetler geliştirmeli, iç dünyasını düzeltmelidir. Allah bu şekilde iç dünyasını kötülüklerden arındırıp güzelleştirenlere af ve mağfiretiyle muamele edecektir.

Üçüncü sorumluluk akrabaya ve ihtiyaç sahiplerine iyilik etmek, hayır yapmaktır. İsrâ suresi 26. ayette akrabaların başta zikredilmesi bu hususta önceliğin onlara verilmesi gerektiğini gösterir. Bu ayetteki **"... hakkını ver"** ifadesi, hem nafaka borcunu ve farz olan zekât ibadetini hem de nafile olarak yapılan hayırları kapsamaktadır. Ayette yoksulların zikredilmesi nedeniyle buradaki verme emrinden özellikle mali yardımın kastedildiği anlaşılmaktadır.

Ayetlerde ayrıca kişinin kazanç ve servetini sadece kendisine ayırmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Müslüman kendi ihtiyaçlarını normal bir şekilde karşıladıktan sonra akrabalarının, komşularının ve diğer muhtaç insanların da onun malında hakkı olduğu bilinciyle yaşamalıdır. Bu duyarlılık toplumsal hayatta birlik, sevgi ve adalet ruhunun ortaya çıkmasına yardımcı olur. Böylece akrabalar arasında birlik sağlanır, zenginler fakirlere yardım eder ve yolcular kendilerini cömert ev sahipleri arasında şerefli bir misafir olarak bulabilir. Hak kavramı çok geniş kapsamlıdır. Her birey, insanların kendisi ve serveti üzerinde hakları olduğunu kabul etmelidir. Yardım ederken bir lütufta bulunuyormuş gibi değil insanların kendi üzerindeki haklarını ödüyormuş gibi hissetmelidir.

NOT EDELİM

"Cimri ile Allah yolunda harcama yapan kimsenin hâli, üzerlerinde demirden birer zırh bulunan iki adamın hâline benzer: Cömert olan, bir hayırda bulunmaya niyet ettiğinde üzerindeki zırh öyle genişler ki (önceki dar hâlinden kalma) izler bile silinir gider. Cimri, bir hayırda bulunmak istediğinde ise (âdeta) üzerindeki zırh büzüşür, elleri köprücük kemiklerine yapışacak gibi sıkışır ve zırhın her halkası yanındaki halkayı sıkıştırır."

(Müslim, Zekât, 77.)

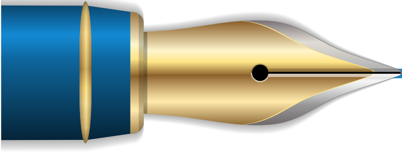
26 bk. Buhârî, Edeb, 1.
27 bk. Buhârî, Edeb, 6.
28 İsrâ Suresi, 25. ayet.

Hz. Peygamber, yoksul Müslümanların geçimiyle bizzat ilgilenir, imkânları ölçüsünde yardım eder, kendisinde yoksa diğer Müslümanları buna teşvik ederdi. Ayetlerde kendileri maddi sıkıntı içinde bulunanların diğer ihtiyaç sahiplerine yardımcı olamadıklarında nasıl davranması gerektiğine de değinilmektedir. Buna göre insan, yardım isteyen birine olumlu cevap verme imkânına sahip değilse hiç olmazsa rahatlatıcı ve gönül alıcı sözler söylemelidir.

Ayetlerde bildirilen dördüncü önemli sorumluluk da cimrilikten ve israftan sakınmaktır. Cimrilik de savurganlık da aşırılıktır, bu sebeple İslam'a göre haramdır. İkisinin ortası cömertliktir. İsraf, aklın ve dinin uygun gördüğü ölçüden fazla veya dinen uygun olmayan yollarda harcamayı; cimrilik ise gerekli yerlere harcamaktan kaçınmayı ifade eder. İslam dininde israf da cimrilik de erdemsizlik olarak nitelendirilir. Övülen ve erdem olarak kabul edilen ise cömertliktir.

YAZALIM

Kur'an-ı Kerim mealinden Bakara suresi, 83 ve Nisâ suresi, 36. ayetleri http://kuran.diyanet.gov.tr adresinden bularak aşağıdaki boşluğa yazınız.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplandırınız.

1. Değer nedir? Örneklerle açıklayınız.

....

....

2. Değerlerin oluşumunda dinin nasıl bir etkisi vardır? Açıklayınız.

....

....

3. Değerlerin oluşumunda örf ve âdetlerin nasıl bir etkisi vardır? Yazınız.

....

....

4. Değerler gençlerin kişilik gelişimini nasıl etkiler? Açıklayınız.

....

....

5. Temel değerler nelerdir? Listeleyiniz.

....

....

6. Temel değerlerden olan iffet kavramını farklı anlamlarıyla birlikte açıklayınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. " Kültür; dil, tarih, gelenek, ahlak ve edebiyat gibi ögeleri barındırır. Din de bir toplumun kültürünün oluşmasına etki eden ögelerin başında gelir. Din bir toplumun kabullerini, alışkanlıklarını, ahlakını ve değerlerini belirlemede en önemli unsurdur. Bir dinin içerdiği emirler, yasaklar ve ahlaki ilkeler toplumun değer yargılarını belirler."

Yukarıdaki paragraftan aşağıdakilerden hangisi çıkarılabilir?

A) Bir toplumun kültürü, değerler, ahlak ve gelenekler gibi öğeleri içermez.
B) Dinlerin emir ve yasakları değerlerin oluşumunu olumsuz etkiler.
C) Bir toplumda değerlerin oluşumunda din, etkili unsurlardan biridir.
D) Değerlerin oluşumu dinden bağımsızdır.
E) Bir toplumun kültürü ve değerleri dinî unsurlar taşımamalıdır.

2. Aşağıdakilerden hangisi değerlerin oluşumuna etki eden örf ve âdetlere örnek değildir?

A) Ad koyma
B) Evlilik töreni
C) Bayram ziyareti
D) Namaz kılmak
E) Taziyede bulunmak

3. Aşağıdakilerden hangisi temel değerlerden biri değildir?

A) Adalet **B)** Şecaat **C)** Mizaç **D)** Hikmet **E)** İffet

4. "Kişiliğin bir parçası olan karakter, bireyin sosyal normlara uyumunu ifade ettiğinden, bir toplumda mevcut olan değerler kişilik gelişimini etkilemektedir. Bir toplumun sahip olduğu değerlerin çeşitli kaynakları vardır. Hukuk, ahlak ve din bunlardan bazılarıdır."

Yukarıdaki paragraftan aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

A) Karakter kişiliğin önemli bir parçasıdır.
B) Toplumdaki değerler kişilik gelişimini etkiler.
C) Toplumların sahip oldukları değerlerin kaynakları vardır.
D) Karakter bireyin sosyal normlara uyumunu ifade eder.
E) Kişilik gelişiminde değerler etkili değildir.

5. Adalet, insanların sahip oldukları hakların belirlenmesini ve bu hakların sahiplerine teslim edilmesini sağlayan temel değerdir. Bu değere sahip olan kimse herkesin hakkını gözetir. Her durumda haklı olanın yanında yer alır. Güçlü de olsa haksıza karşı durur. Herkese layık olduğu şekilde davranır.

Paragrafta vurgulanan temel düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

A) Adalet toplumun en önemli değeridir.
B) Adil kişi başkalarının hakkını verir.
C) Hak sahibi hakkını almalıdır.
D) Toplumdaki haksızlıklar ortadan kaldırılmalıdır.
E) Haksızlık, güçlünün yanında durulunca ortadan kalkar.

C. Aşağıdaki boşlukları parantez içindeki uygun kelimelerle doldurunuz.

(adalet, din, temel değerler, değer, örf ve âdetler)

1. Bir milletin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel alanlardaki maddi ve manevi ögelerin bütününe .... denir.
2. .... bir toplumun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını belirleyen yazısız kural ve uygulamalarıdır.
3. Her toplumda tarihi süreç ve kültürel özelliklere bağlı olarak oluşan, o topluma özgü .... mevcuttur.
4. .... doğruluk, eşitlik, denklik, denge, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, dürüstlük, tarafsızlık gibi anlamlara gelir.
5. ...., belirlemiş olduğu ölçülerle insanın birey veya toplumla ilişkisini düzenler.

D. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız.

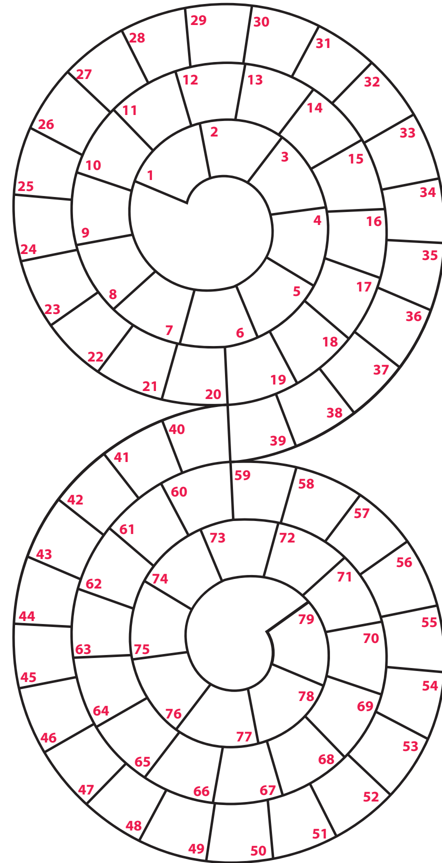
1. ( ) Din, bir toplumun kültürünün oluşmasında etki eden ögelerden biridir.
2. ( ) Örf ve âdetler toplumu bir arada tutan unsurlardan değildir.
3. ( ) İşlerin liyakat ve ehliyet sahibi kişilere emanet edilmesi gerekir.
4. ( ) İslam dini bireye öğütlediği ahlaki ilkelerle, kişilik gelişiminde önemli bir yere sahiptir.
5. ( ) Şecaat sahibi insanlar düşünmeye gerek duymazlar.

E. Bulmacayı çözünüz.

- **Bir numaralı kutudan başlayarak içten dışa doğru soruların cevaplarını yazınız.**
- **Cevapların hangi sayı aralığında olduğu soruların başında belirtilmiştir.**
- **Tüm bulmacayı çözdükten sonra şifreli ifadeyi bulunuz.**

SORULAR

1-6) Bir işi yerli yerine koyma, hak sahibine hakkını verme.
7-11) İnsanların iyiliğini ve mutluluğunu hedef alan kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan iyi ve güzel davranışlar.
12-16) Bir milletin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel alanlardaki maddi ve manevi ögelerin bütünü.
17-21) Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet.
22-27) Bilgelik, yerindelik, isabet etmek ve uygunluk anlamlarına gelen temel değerlerden biri.
28-32) Yeme, içme ve diğer bedeni hazlar konusunda ölçülü olma, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem.
33-38) Yiğitlik, kahramanlık, cesaret.
39-43) Dinî bakımdan kullanılmasına, yapılmasına, söylenmesine, yenilip içilmesine izin verilen şey.
44-48) Dinen sorumluluk çağında ulaşmış olan herkese, Allah'ın (c.c.) yapılmasını kesin olarak yasakladığı söz ve davranış.
49-55) Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane.
56-58) Yasalarla belirlenmeyen, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek.
59-63) Üzerinde yerleşilen, ikamet edilen, yurt edinilen yer, ülke, memleket.
64-68) Dinen zengin olan Müslümanların dinî bir görev olarak her yıl mallarının ve paralarının yüzde iki buçuğunu ibadet niyetiyle, fakirler başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in belirlemiş olduğu yerlere vermeleri.
69-74) Allah (c.c.) yolunda harcama, Allah (c.c.) rızası için fakirlere yapılan karşılıksız yardım ve her türlü iyilik.
75-79) Huy, yaradılış, tabiat, karakter.

10	12	7	41	50	61

32	34	25	17	4

71	65	14	26	16	41	65	46	71	54	63	2	28	16

5.
ÜNİTE

GÖNÜL COĞRAFYAMIZ

Ünitemize Hazırlanalım

1. İslam dininin yayıldığı coğrafyalarda yaşayan belli başlı müslüman toplulukların geleneklerinden örnekler bularak defterinize yazınız.

2. Müslümanların ilim ve sanat alanında yaptıkları çalışmalarla ilgili bir araştırma yapınız.

3. İslam dini hangi coğrafyalara yayılmıştır? Araştırınız.

4. Türk İslam dünyasını yansıtan hangi mimari eserleri hatırlıyorsunuz? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

5. Hucurât suresi 13. ayetinin mealini bularak defterinize yazınız.

Kavramlar : Kültür, medeniyet

1. İslam Medeniyeti ve Özellikleri

Bir kimseye tanımadığı bir toplumu anlatırken nelerden bahsedersiniz?

Kültür, toplumların sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültürün maddi unsurları, çoğunlukla günlük yaşamla ilgilidir ve toplumların maddi ihtiyaçlarını karşılar. Örneğin; yiyecekler, içecekler ve bunların hazırlanma biçimleri, giyim kuşam tarzları, ev ve şehir mimarisi, kullanılan araç ve gereçler kültürün maddi unsurlarıdır. Manevi unsurlar ise; toplumda var olan din, dil, ahlak, örf ve âdetler gibi alanları içerir. Kültürün maddi ve manevi unsurları bir yandan toplumun gelişmesini sağlarken diğer yandan da âni değişim durumlarında meydana gelecek zararlardan toplumu korur.

Kültürleri birbirinden ayıran önemli özellikler vardır. Bütün toplumlar, kendilerine özgü bu özelliklerle diğerlerinden ayrılır. Bunlar sayesinde bir toplumun yaşam tarzı, yeme, içme ve giyim alışkanlıklarıyla ilgili izlenimler edinilir. Yeryüzünde kültürel özellikleri birbirinin aynısı olan toplumlara rastlamak mümkün değildir.

Medeniyet, Arapçada yerleşik olmak ve şehirli bir hayat tarzı yaşamak gibi anlamlar içerir. Medeniyet, farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşur ve evrensel bir nitelik taşır. Örneğin; Türk, Fars ve Arap kültürü birbirlerinden farklı olsa da her biri İslam medeniyetinin bir parçasıdır. Yine farklı ve büyük tarihî oluşumları ifade etmek için de İslam medeniyeti, Batı medeniyeti ve Çin medeniyeti gibi daha geniş kullanımlar tercih edilmektedir. Türkçede medeniyet kavramı yerine uygarlık kelimesi de kullanılır.

PAYLAŞALIM

"Medeniyet, tanımı itibariyle bütün insanlığa hitap eden tarih olgusudur. Tek kişi ya da insanlığa dönük cephesiyle medeniyet, insanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz. Aynı zamanda manevi-ahlaki, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılamak amacını taşır. İnsanı bütün cepheleriyle ele alır." (Sezai Karakoç, Düşünceler ve Kavramlar I, s. 7.)

Medeniyet kavramı pek çok düşünür tarafından farklı boyutlarıyla tarif edilmiştir. Bu kavramın tanımlarıyla ilgili bir araştırma yaparak arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam Medeniyeti

Yüce Allah'ın insanlara gönderdiği dinin ortak adı olan İslam, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tamamlanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan **"... Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslam'ı seçtim..."**[1] ayeti bu gerçeği ifade etmektedir. Peygamberler tarihi aynı zamanda medeniyet tarihidir. Çünkü peygamberlerin Allah'tan (c.c.) getirdiği bilgi ve mesajlar insanlara yüce bir medeniyet anlayışı aşılamış, onları yeryüzünü en güzel şekilde imar etmeye teşvik etmiştir.

1 Mâide suresi, 3. ayet.

İslam'ı benimseyen ve bu dini bir yaşam tarzı hâline getiren Müslümanların, tarih boyunca farklı coğrafyalarda ortaya koydukları maddi ve manevi birikimlerin tümüne "İslam medeniyeti" denir. İslam medeniyetinin kaynağı vahiydir. Bu kaynaktan neşet eden bilgi ve irfan zamanla sanattan edebiyata, mimariden el sanatlarına, sözden müziğe Müslüman toplumların tüm eserlerinde kendini göstermiştir. İslam medeniyetinin oluşmasında özellikle Türk, Arap, Fars ve Hint kültürlerinin katkısı olmuştur. Müslümanlar, millet ve ümmet kavramlarını da İslam medeniyet kavramıyla ilişkili olarak kullanmışlardır. İslam milleti ya da İslam ümmeti denince, İslam medeniyetinin içine aldığı tüm milletlerin ruh ve ülkü birlikteliği de anlaşılır.

Nusret Çolpan'ın "İslam Dünyası" isimli minyatür çalışması.

İslam medeniyeti, oluşum sürecinde hem diğer medeniyetlerin birikimleriyle etkileşim içinde olmuş hem de kendi özgün yapısıyla farklı coğrafyalardaki medeniyetleri etkilemiştir. Farklı alanlarda kendine özgü bakış açısıyla yeni ürünler ortaya koymuştur. Bu medeniyet, kuruluşundan itibaren tarihin her döneminde insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan ilim, sanat, siyaset, hukuk ve eğitim gibi alanlarda kurum, kavram ve düşünme biçimlerini inşa etmiştir. Vahyin ulaştığı her coğrafyada İslam medeniyetinin izlerini görmek mümkündür.

NOT EDELİM

İslam Medeniyetini Temsil Eden Belli Başlı Dönemler

- Asr-ı Saadet Dönemi (622-632)
- Dört Halife Dönemi (632-661)
- Emeviler Dönemi (661-750)
- Abbasiler Dönemi (750-1258)
- Selçuklular Dönemi (1040-1308)
- Osmanlılar Dönemi (1299-1923)

İslam medeniyeti, Emeviler döneminde oluşum sürecine girmiş, Abbasiler döneminde gelişmiş, Selçuklular döneminde bu gelişim devam etmiş, Osmanlı döneminde ise kurum ve kuruluşlarıyla en parlak devrini yaşamıştır.

İslam medeniyetinin mimari, edebiyat, sanat, matematik, astronomi, tıp vb. alanlarda ortaya koyduğu örnekler oldukça fazladır. Farabi, İbn Sina, Biruni, Harezmî, İbn Rüşd, İbn Haldun gibi ilim adamları kendi dönemlerinde, felsefe, mantık, matematik, tıp, astronomi gibi alanlarda tüm dünyaya zengin ilmi ürünler sunmuşlardır.

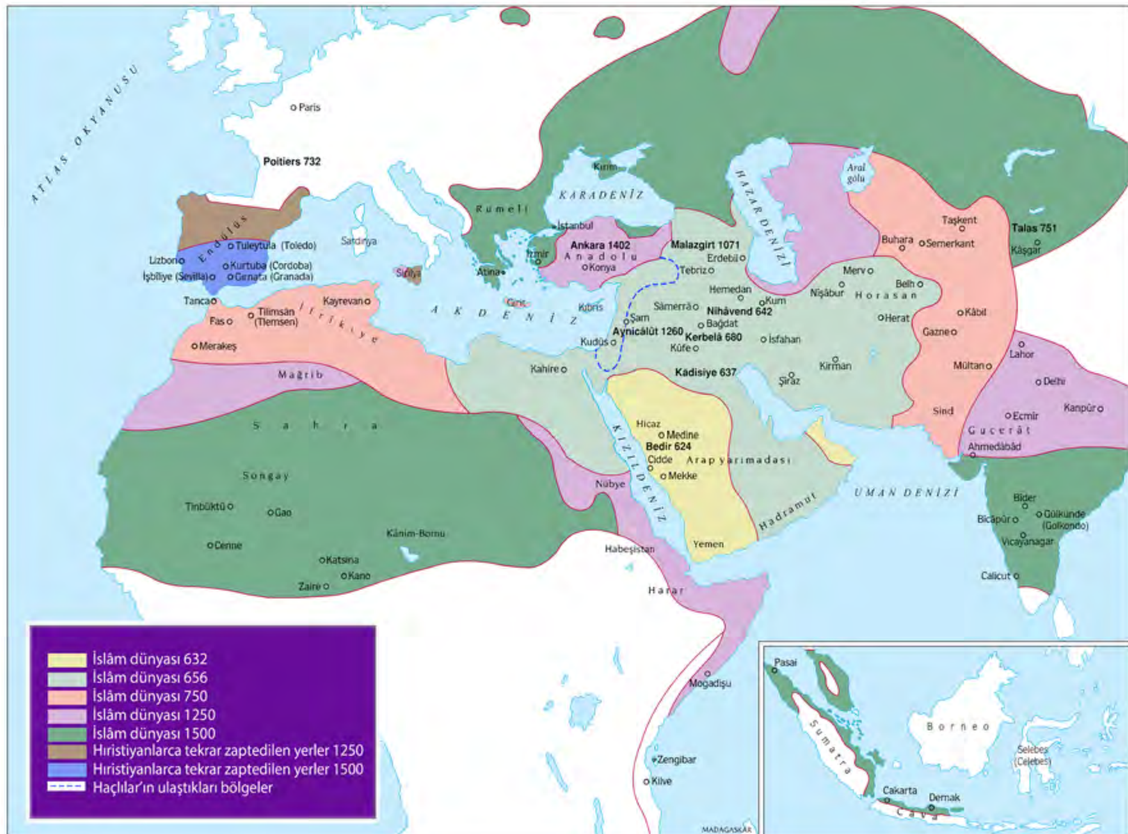
2. İslam Medeniyetinin Farklı Coğrafyalardaki İzleri

Çevrenizde veya seyahat ettiğiniz yerlerde İslam medeniyetine dair gözlemlediğiniz izler nelerdir?

İslam, doğduğu coğrafyadan dünyanın farklı yerlerine ulaşmış ve oralarda yaşayan insanlar İslam'ın inanç ve ahlak ilkelerini benimseyerek Müslüman olmuşlardır. Bu sebeple Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında çok geniş bir coğrafyada İslam medeniyetinin izlerini görmek mümkündür.

İslam medeniyeti, farklı coğrafyalarda ve birbirinden farklı kültürlere sahip insanlar tarafından oluşturulduğu için zengin bir medeniyet olmuştur. İslam medeniyetinin tarihî birikimlerini özellikle şu coğrafyalarda daha çok görebiliriz: Hicaz bölgesi, Kudüs ve çevresi, Şam ve Bağdat bölgesi, İran, Horasan, Türkistan ve Mâverâünnehir Bölgesi, Hint Alt Kıtası, Anadolu ve Balkanlar, Kuzey Afrika (Mısır ve Mağrip Bölgesi), Endülüs.

İslam medeniyetinin derin izlerinin bulunduğu bu yerler, bütün Müslümanlar için ortak bir gönül coğrafyasıdır. Anadolu'da yaşayan Müslümanlar olarak bizler bu coğrafyalarla gönül birlikteliğimizi ve iletişimimizi günümüzde de sürdürürüz. Buralarda yaşayan Müslümanların sevinçleriyle mutlu olur, dertleriyle dertleniriz. Her fırsatta birbirimizle gönül köprüleri kurup, tarihin kalıcı izlerini geleceğe taşıma konusunda ortak tutum sergileriz.

İslam'ın yayılışını ve Müslüman coğrafyayı gösteren harita.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Ülkelere göre Müslüman nüfus oranları

Nüfusunun % 90'ından çoğu Müslüman olan bazı ülkeler: Türkiye, Cezayir, Irak, İran Afganistan, Pakistan Mısır, Suudi Arabistan Yemen, Somali, Endonezya

Nüfusunun % 50-90'ı Müslüman olan bazı ülkeler: Özbekistan, Arnavutluk Türkmenistan, Bengladeş Nijer, Senegal, Malezya

Nüfusunun % 20-50'si Müslüman olan bazı ülkeler: Kazakistan, Bosna-Hersek, Fildişi Sahili, Etiyopya, Tanzanya

Nüfusunun % 5-20'si Müslüman olan bazı ülkeler: Bulgaristan Makedonya, Gürcistan Hindistan, Kamerun Sri Lanka, Mozambik

(bk. Davud Dursun, "İslam", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 33.)

İslam medeniyetinin farklı havzalara taşınmasında pek çok âlim ve komutan önemli görevler icra etmiştir. Örneğin; Hint kültür havzasının oluşumunda ve Hindistan'ın İslam'la tanışmasında Gazneli Mahmud'un önemli katkısı olmuştur. Sa'd b. Ebi Vakkas, Amr b. As, Musa b. Nusayr ve Tarık b. Ziyad gibi komutanlar İran, Afrika ve Endülüs'e yaptıkları seferlerle önemli başarılar kazanmışlardır. Sultan Alparslan ise Anadolu'ya yaptığı seferlerle bu toprakların İslamlaşmasını sağlamıştır. İmam Ebu Hanife, İmam Şâfiî, İmam Malik, İmam Eşari, İmam Maturidi, İmam Gazali, Hoca Ahmet Yesevî, Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli gibi âlimler de eserleri ve yetiştirdikleri öğrencileri vesilesiyle İslam medeniyetinin sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlamışlardır. İslam medeniyetinin Anadolu ve Balkanlara taşınmasında Horasan ve Anadolu erenlerinin de önemli katkısı olmuştur.

BİLGİ KUTUSU

Hoca Ahmet Yesevî, dergâhına gelen gençleri İslam ahlakıyla yetiştirmiştir. Onun dergâhında yetişenler alperen, gazi ve derviş adıyla anılmışlar ve İslam'ı yaymak için farklı coğrafyalara yayılmışlardır. Bu yolla Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli, Karacaahmed, Abdal Musa, Sarı Saltuk gibi Horasan erenleri, Anadolu ve Balkanların Müslüman olmasına öncülük etmişlerdir.

Hoca Ahmed Yesevî Türbesi, (Yesi, Kazakistan)

Hacı Bektaş Veli Dergâhı iç avlusu (Nevşehir)

Müslüman tüccarlar ticaret yapmak amacıyla erken dönemlerden itibaren İslam coğrafyasından dünyanın farklı yerlerine gitmişlerdir. Buralarda sergiledikleri dürüstlük, adalet ve helal kazanç konusundaki titizlikleriyle insanları etkilemişlerdir. Bu sayede İslam geniş kitlelere ve uzak coğrafyalara yayılma imkânı bulmuştur. Zamanla İslam'ın ticaret ahlakı ve ilkeleri kurumlaşarak medeniyetin önemli bir ögesi halini almıştır. Ticaret yolları boyunca yapılan hanlar, kervansaraylar, çarşılar ve pazarlarla ticari hayat canlı bir şekilde sürdürülmüştür.

İslam medeniyetinin oluşumundaki en önemli unsurlardan biri de dildir. İslam medeniyeti, Türkçe, Arapça, Farsça yazılan eserlerle zenginleşmiştir. Müslümanlar, yabancı kültürlerle karşılaştıkları andan itibaren ilk iş olarak farklı alanlardaki Yunanca ve Farsça eserleri Arapçaya çevirmişlerdir. Özellikle Abbasiler döneminde Yunan, Fars ve Hint literatürüne ait tıp, matematik, astronomi alanlarında pek çok eser tercüme edilmiştir. Bu iş için Abbasi Halifesi Me'mun zamanında Bağdat'ta Beytü'l-Hikme adında bir akademi kurulmuştur.

Hoca Ahmed Yesevî'ye ait olan ve Türkçe yazılan Divân-ı Hikmet; Kaşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı ilk Türkçe sözlük olan Divân-ı Lugâti't-Türk ve ilerleyen zamanlarda Türkçe olarak yazılan pek çok şiir, deyiş ve nefes İslam medeniyetine değer katmıştır. Arapça, âlim ve ârifler tarafından ilim dili olarak kullanılmış ve bu dilde pek çok değerli eser kaleme alınmıştır. Bunlara; İbn Arabî'nin Fusûsü'l- Hikem'i, İbn Haldun'un Mukaddime'si, İbn Sinâ'nın el-Kânun fi't-Tıb gibi eserleri örnek olarak verilebilir. Hâfız'ın Divân'ı ve Mevlânâ'nın Mesnevi'si gibi pek çok edebî ve irfanî eser de Farsça yazılan önemli eserlere örnektir.

Mevlânâ'nın Mesnevi'si pek çok kişi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

İslam medeniyetinin izlerinin yoğun olarak görüldüğü bölgeler:

Hicaz Bölgesi

İslam, Arap Yarımadası'nda Hicaz bölgesinde ortaya çıkmış ve buradan dünyaya yayılmıştır. Arap Yarımadası'nın batısında Kızıldeniz, güneyinde Hint okyanusu ve doğusunda Basra Körfezi bulunmaktadır. Kuzeyden Şam-Irak bölgelerine bitişiktir.

Mekke ve Medine, Hicaz bölgesinin en önemli iki şehridir. Mekke'de bulunan Kâbe Müslümanların kıblesidir ve yeryüzünde Allah'a ibadet amacıyla yapılan ilk mabettir. Medine ise Hz. Peygamberin hicret sonrası yerleşerek İslam devletini kurduğu şehirdir. Hicret öncesi adı Yesrib olan bu şehir, Hz. Peygamberin buraya gelişiyle birlikte "nurlanmış şehir" anlamına gelen Medinetü'l-Münevvere adıyla anılmaya başlamıştır. Medine kelimesiyle medeniyet kavramı aynı kökten gelir. Medine şehri, İslam medeniyetinin sonraki gelişimine bir model olmuştur.

İslam dünyasından pek çok âlim Hicaz bölgesine hac ve ilim yolculukları yapmış hayatlarının belli bir dönemini ya da tamamını burada geçirmişlerdir. Günümüzde de İslam dünyasının dört bir tarafından buraya hac ve umre yolculukları yapılmakta, Mekke ve Medine bütün Müslümanlar için merkezî konumunu devam ettirmektedir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Hicaz bölgesi Türk milletinin her zaman çok önem ve değer verdiği bir bölge olmuştur. Osmanlı döneminde bu coğrafyaya pek çok hizmet götürülmüştür. Osmanlı padişahları kendilerini "İki mukaddes şehrin (Mekke ve Medine) hizmetkârı" anlamına gelen "Hâdimu'l-Harameyn" sıfatıyla nitelendirmişlerdir.

Kâbe (Mekke)

Mescid-i Nebi (Medine)

Kudüs ve Çevresi

Tarihi çok eskilere dayanan Kudüs şehrinin ismi kelime olarak, bereketli ve mukaddes gibi anlamlara gelir. Hem çevresi hem de bünyesinde bulunan Mescid-i Aksâ nedeniyle Kudüs, İslam medeniyetinin en önemli dinî ve kültürel havzalarındandır. Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen pek çok peygamberin Filistin ve Kudüs ile bağlantısı vardır. Hz. İbrahim (a.s.), Hz. İshak (a.s.), Hz. Yakup (a.s.), Hz. Davud (a.s.), Hz. Süleyman (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.) bu peygamberlerdendir.

Kıble, Kâbe'ye çevrilmeden önce Hz. Peygamber Kâbe'yi de önüne almak suretiyle Kudüs'e yönelerek namaz kıldı. Peygamberimiz Kudüs'e dönerek namaz kılmaya Medine döneminde de on altı veya on yedi ay boyunca devam etti. Daha sonra kıble Kâbe'ye çevrildi.[2] Ayrıca Hz. Peygamberin, bir gece Mescid-i Harâm'dan alınıp çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi (İsrâ) ve ardından Yüce Allah'ın huzuruna çıkarılması (Miraç) mucizeleri Müslümanlar için bu şehrin önemini artırmıştır.

Kudüs, Hz. Ömer'in (r.a.) halifeliği sırasında fethedilmiş ve İslam topraklarına katılmıştır. İslam medeniyetinin sahip olduğu adalet anlayışı ve diğer din mensuplarına karşı müsamahakâr davranışları nedeniyle burası insanlığın ortak tarih, kültür ve medeniyetinin güzel bir örneği olmuştur. 1948 yılında kurulan İsrail'in işgali ve zulmü günümüzde bu kadim şehrin tarihî ve kültürel dokusunu tehdit etmekte; Dârü's-selâm (Esenlik şehri) olarak da bilinen şehir maalesef savaş ve gözyaşıyla anılmaktadır.

Hz. Ömer Mescidi ve Kubbetü's-Sahrâ'yı içinde barındıran Mescid-i Aksâ (Kudüs)

Emeviler devrinde Müslümanlar Kudüs'te İslam mimarisinin en güzel eserlerinden biri kabul edilen Kubbetü's-Sahrâ'yı da yaparak Mescid-i Aksâ'yı yeniden imar ettiler. Kudüs, 8. yüzyılda önemli bir ilim ve öğretim merkezi haline geldi. Filistin'in Gazze şehrinde doğan ve Şafiî mezhebinin kurucusu İmam Şâfiî şehri ziyaret ederek burada dersler verdi. Aynı yüzyılda Râbiatü'l-Adeviyye ve Bişr-i Hâfî gibi sufilerin Kudüs'te bulunması şehri sufiler için de cazip hale getirdi.

Abbasîler döneminde Kudüs, pek çok insanın dinî, ilmî ve ticari amaçlarla ziyaret ettiği bir şehir haline geldi.[3] Fâtımîler devrinde Kudüs'te tıp alanında büyük gelişmeler oldu ve burada pek çok tabip yetişti. Hastalar şehirdeki hastanelerde ücretsiz tedavi ediliyordu. Selçukluların Kudüs'e hâkim oldukları dönemde İslam dünyasının çeşitli yörelerinden çok sayıda meşhur âlim Kudüs'e geldi. 1099-1187 yılları arasında Haçlıların işgalinde kalan Kudüs, 1187 yılında Hıttin savaşında Selahaddîn-i Eyyûbi komutasındaki İslam orduları tarafından yeniden fethedildi.

2 bk. Buhârî, Salât, 31, Tefsîr, 18; Müslim, Mesâcid, 11-12.
3 bk. Casim Avcı, TDV İslam Ansiklopedisi, "Kudüs" C 26, s. 328.

Kudüs, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hâkimiyetine girdi ve 1917 yılına kadar yaklaşık 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Osmanlılar Kudüs'ü her yönüyle ihya etti. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde büyük imar faaliyetleri gerçekleştirildi. Kubbetü's-Sahrâ'nın tamiriyle başlayan çalışmalar bugün hâlâ ayakta olan surların inşasıyla sürdü. Padişahın hanımı Hürrem Sultan'ın yaptırdığı külliye de Kudüs'ün en önemli hayır kuruluşlarındandır. Cami, medrese, han, ribât ve imaretten oluşan külliye Kudüs'teki Osmanlı eserlerinin önde gelenlerindendir. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde özellikle Sultan 2. Abdülhamid, Yahudilerin Filistin'e yönelik planlarını engelleyecek önlemler aldı. Ne var ki 1. Dünya Savaşı'nın neticesinde Osmanlı Devletinin bu bölgeden çekilmesiyle Kudüs tarihinin en zor dönemlerini yaşamaya başladı.

İslam medeniyetinin sembol şehirlerinden olan Kudüs Osmanlı döneminde de cazibe merkezi olmayı sürdürdü. Şehirde kurulan medreseler, zengin vakıflarla desteklendi. Medreselerin etrafı tasavvufi hayat açısından da canlandı. Mescid-i Aksâ ve Şam Kapısı civarında birçok tekke ve zaviye inşa edildi. Mevlevîlik, Şâzelîlik ve Rifâîlik gibi tarikatlar şehrin dinî ve kültürel hayatına belirgin katkılar sağladı.[4]

Türk milleti, devletiyle birlikte günümüzde de Kudüs ve Mescid-i Aksâ için büyük bir duyarlılık göstermekte ve kalben bağlı olduğu bu coğrafyaya her türlü yardımı yapmaktadır. 2010'da Gazze'ye insani yardım götürürken İsrail'in saldırısına uğrayan Mavi Marmara gemisi bu yardımın önemli bir örneğidir. Ayrıca 2017 yılının Aralık ayında Amerika Birleşik Devletlerinin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul eden açıklamasından sonra, Türkiye liderliğinde bir araya gelen İslam ülkeleri Kudüs'ü Filistin devletinin başkenti ilan ederek tarihî bir karar almışlardır.

OKUYALIM

MESCİD-İ AKSA

Mescid-i Aksa'yı gördüm düşümde
Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu
Varıp eşiğine alnımı koydum
Sanki bir yer altı nehr çağlıyordu

Gözlerim yollarda bekler dururum
Nerde kardeşlerim diyordu bir ses
İlk Kıblesi benim ulu Nebi'nin
Unuttu mu bunu acaba herkes

Burak dolanırdı yörelerimde
Miraca yol veren hız üssü idim
Kutsallığım belli şehir ismimden
Her yana nur saçan bir kürsü idim

Hani o günler ki binlerce mü'min
Tek yürek halinde bana koşardı
Hemşehrim nebiler hâtırı için
Cevaba erişen dualar vardı

Şimdi kimsecikler varmaz yanıma
Mü'minden yoksunum tek ve tenhayım
Rüzgârlar silemez gözyaşlarımı
Çöllerde kayıp bir yetim vâhayım

Mescid-i Aksa'yı gördüm düşümde
Götür müslümana selam diyordu
Dayanamıyorum bu ayrılığa
Kucaklasın beni İslam diyordu

Mehmet Akif İNAN
(Şiirler, s. 85.)

4 bk. Kâmil Cemîl el-Aselî, TDV İslam Ansiklopedisi, "Kudüs" C 26, s. 335.

Şam ve Bağdat Bölgesi

Diğer adı Dımaşk olan Şam şehri, Şam beldeleri (Bilâd-ı Şam) olarak bilinen Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün bölgelerinin merkezidir. Bölge, Hz. Ömer (r.a.) zamanında Halid bin Velid (r.a.) komutasındaki İslam ordusu tarafından fethedildi ve bu tarihten itibaren İslam medeniyetinin önemli bir havzası oldu. Şam daha sonra Emevî devletinin başkenti olarak önemini sürdürdü. Bu dönemde inşa edilen Emevî Camii İslam dinî mimarisinin günümüze kadar ayakta kalan en eski ve en güzel örneklerinden biridir.

Selçuklular şehre hâkim olduktan sonra burada medreseler yaptırıp onlara vakıflar tahsis ettiler. Bu sayede Şam önemli ilim merkezlerinden biri haline geldi. Şam şehri, 1521 yılından itibaren Osmanlı hâkimiyetine geçti.

2011 yılında Suriye'de çıkan iç savaşta Türkiye hem devlet hem de millet olarak Suriye halkının yanında olmuş ve onlara yardım elini uzatmıştır. Ülkemize sığınan Suriyeliler en güzel şekilde ağırlanmaktadır. Bu durum ülkemizin gönül coğrafyasına bağlılığının ve vefasının güzel bir yansımasıdır.

Şam Emevî Camii (Cami, 2011 ylında başlayan Suriye iç savaşı sırasında zarar görmüş ve kısmen yıkılmıştır.)

PROJE YAPALIM

Ülkemize sığınan Suriyeli mültecilerle ilgili bir yardım projesi hazırlayınız. Projenizi arkadaşlarınıza tanıtınız.

BİLGİ KUTUSU

Surre alayı: *Osmanlı zamanında hacılara dağıtılmak üzere Mekke ve Medine'ye gönderilen değerli eşya ve hediyeleri taşıyan kervanlara verilen isimdir. Bu kervanlar çeşitli merasimlerle yola çıkar ve belirlenen şehirlerde molalar vererek yoluna devam ederlerdi. Şam şehri de bu mola verilen şehirlerdendir.*

(bk. Şit Tufan Buzpınar, "Surre", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 567.)

Abbasi halifesi Mansur tarafından kurulan Bağdat şehri de İslam medeniyetinin önemli bir kültür ve ilim merkeziydi. Bağdat'ta kurulan en önemli medrese Büyük Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk adına kurulan Nizamiye medreseleridir. Ayrıca Beytü'l-Hikme gibi tercüme ve ilim akademileri de burada bulunuyordu. Camiler, özellikle Mansur Camii büyük bir öğretim merkezi idi. Bağdat ayrıca sahaflarıyla da ünlüydü. Burada çok sayıda şair, tarihçi ve âlim yaşamıştır.[5]

Hanefi mezhebinin kurucusu İmam Ebu Hanife'nin ve Kadiri tarikatının piri Abdülkâdir-i Geylanî'nin türbeleri Bağdat şehrindedir. Hz. Ali (r.a.) ile onun neslinden gelen bazı Ehl-i Beyt imamlarının türbeleri de Bağdat yakınlarındaki Kerbela ve Necef şehirlerinde bulunur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Büyük sufi İbn Arabî'nin kabri Şam şehrindeki Kasiyun dağının eteklerindedir. Bu türbeyi Yavuz Sultan Selim Şam'ı Osmanlı topraklarına kattığında yaptırmıştır.

Bağdat, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı topraklarına katıldı. Şehir Osmanlılar döneminde yeniden tarihî ve kültürel önemine kavuştu. Tarihinde Moğol istilasıyla karşılaşan şehir günümüzde de Amerika Birleşik Devletlerinin işgali nin etkileri nedeniyle zor günler geçirmektedir.

Hz. Ali (r.a.) Camii ve Türbesi (Necef, Irak)

İmam Ebu Hanife'nin türbesi (Bağdat, Irak)

5 Abdülaziz ed-Dûri, "Bağdat", TDV İslam Ansiklopedi, C 4, s. 429.

OKUYALIM

BAĞDAT'IN YAPILIŞI

...

Arapça'dan yapıldı. dairevi. tutkuyla hareli.
Dicle şahdamar gibi vuruyordu.
bir nehir bir şehirle
bir evren bir evrenle nikahlanıyordu. herkes mutlu.

köpüklü dizeler karıldı billur develerle
karbon geceler, çöl rüzgarları, akrepler kaynatıldı
Cüneyd'in savaş meydanları tütsülenecekti daha
daha Ebu Hanife'nin sancağı örülecekti.
Bağdat yapılıyordu.

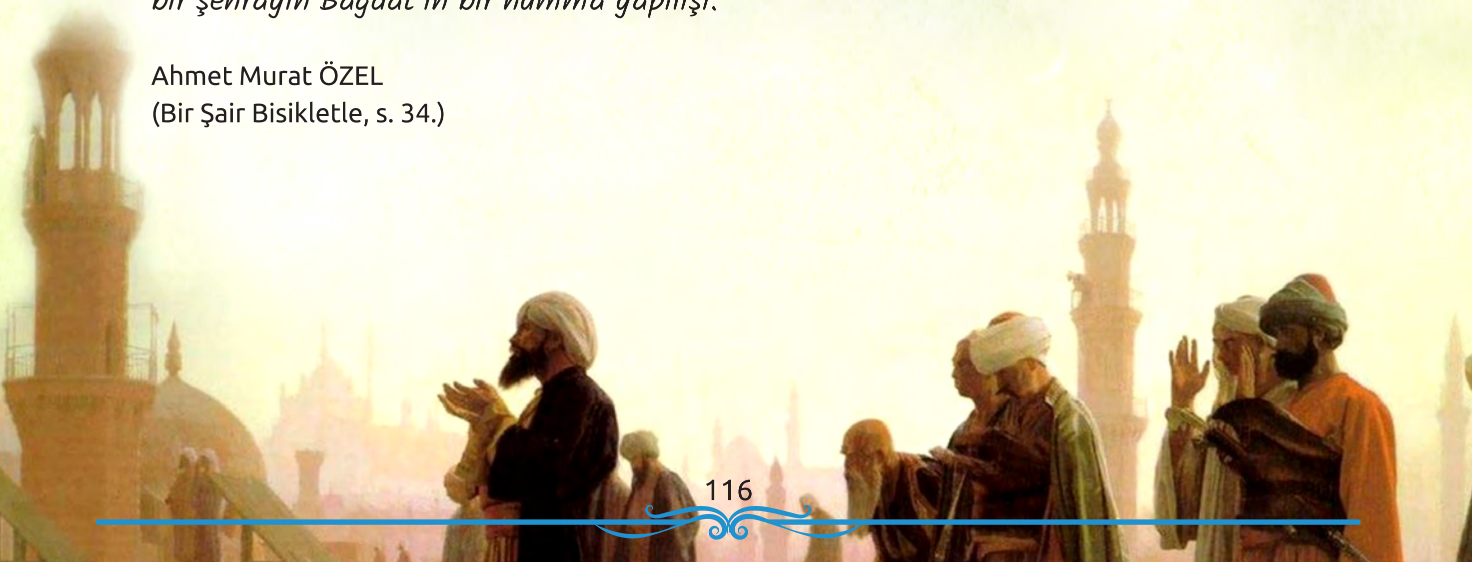
yüz bin işçi ile yapıldı. maşallah.
müneccimlerden Maşallah ve Nevbaht'ın işaretiyle.
güneş aslan burcundaydı yıldızlar terliydi düşünceliydi.
Allah'ın şahini Geylanî'nin ismi henüz gökteydi.
otuz temmuz yediyüzaltmışaltı. milattan sonra. yapıldı.

coğrafya bilgini Mukaddesî yazmış:
"ne zariftir Bağdatlı, ne hatırşinas
ne dost canlısı, ne cömert, ne yekta"
Kendi Gözlerimle Gördüğüm Şeyler
adlı kitabında.
"yurtların ecesi, esenlik kenti, yer cenneti"
demiş Yakut el-Hamevî.
yanıkmış Bağdat'a bizce kendileri.

Bağdat, şiir parşömenlerini tutuşturan sam.
Bağdat, yılanların gözlerini alan lazer yağmuru.
balıkların doyduğu menzil, kılıçları esriten hilal.
bir leyla çukuru üstelik her yanağında.

bir şehrayin Bağdat'ın bir humma yapılışı.

Ahmet Murat ÖZEL
(Bir Şair Bisikletle, s. 34.)

İran, Horasan, Türkistan ve Mâverâünnehir Bölgesi

Hz. Ömer (r.a.) zamanında İslam topraklarına katılan İran ve Horasan bölgesi İslam medeniyetinin önemli havzalarındandır. İran, İslam medeniyetine hem kültürel hem de ilmî açıdan önemli katkılar sunan bir coğrafyadır.

Güneşin doğduğu yer anlamına gelen Horasan; Nişabur, Merv, Belh, Herat gibi önemli tarihî şehirlerin yer aldığı bir bölgedir. Günümüzde Afganistan, Tacikistan ve İran gibi ülkelerin topraklarında yer alan bu bölgedeki nüfusun büyük çoğunluğu Türklerden oluşmaktadır. Büyük sufi Mevlânâ Celaleddin Rumi, Belh şehrinde doğmuş, daha sonra Anadolu'ya göç etmiştir. Horasan bölgesi özellikle kendine özgü bir tasavvuf anlayışıyla öne çıkmış, bu bölgeden Anadolu ve Balkanlara geçen pek çok derviş İslam dininin geniş bir coğrafyaya yayılmasına katkı sağlamıştır.

OKUYALIM

TÜRKİSTAN'IM UNUTULDUN SANMA SAKIN

Baykal gölü yaylağından kopup gelen canlarla
Belki bin yıldan beri söylenen destanlarla;
Kağanlarla, hanlarla, ozanlarla
Yine Türkistan'ı andım.

Öz yurdumu çarmıha germişler kırk yerinden
Unutmam bin yıl geçse acımın üzerinden
Vurulan bir ceylana yanar gibi derinden
Ulu Türkistan'a yandım.

Geldi kuruldu gönlüme, Ahmed Yesevi pirimiz
Osman Batur'a kadar, anlattı birer birer...
Ben de, bütün Horasan Erleri'yle beraber
Yeni baştan Türkistan'a inandım.

Rüzgarla savrularak sessiz sedasız
Denizlere kavuşan ırmaklarla akarak...
Uçup giden güzelim kırlangıçlara bakarak
Türkistan'ı hür sandım.

Görmeden, göstermeden Taşkent'i, Buhara'yı
Urumçi'ye varmadan atsız pusatsız...
Bir başıma, yorgun argın, kolsuz-kanatsız
Türkistan'a dost gönüller kazandım.

Tanrım, birgün acaba diyebilecek miyim
Vuslatın yüzüme nakışladığı nurla
Bir kardeş bahçesine uzanır gibi huzurla
Türkistan'ın toprağına uzandım.

Yavuz Bülent BAKİLER

Osman Batur (1899-1951): Türkistanlı müslüman lider.
Urumçi: Doğu Türkistan'ın başkenti.

Arapçada “Nehrin öbür yakası” anlamına gelen Mâverâünnehir Orta Asya’da Seyhun ve Ceyhun nehirleri arasında kalan bölgenin adıdır. Türkistan olarak bilinen ve Türklerin anayurdu olan geniş coğrafyanın bir parçası konumunda olan bölge, İslam medeniyetinin izlerinin bulunduğu önemli bir havzadır. Türkistan, “Türklerin yurdu, memleketi” anlamına gelmektedir. Orta Asya’nın merkezî bölgesinde yer almakta ve Uygur, Kırgız, Özbek, Kazak gibi birçok Türk boyu burada yaşamaktadır. Semerkant, Merv, Buhara ve Kaşgar Türkistan’da İslam medeniyetinin sanat ve estetik anlayışını yansıtan önemli şehirlerdendir.

Türkistan’da bulunan Türk boyları İslam medeniyetinin gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Rusya’nın Batı Türkistan’ı, Çin’in Doğu Türkistan’ı işgal ettiği dönemlerde bile bu katkının izlerini görmek mümkündür.

Türkistan, 8. yüzyılda İslamiyetle tanışmıştır. Bulundukları coğrafyanın olumsuz şartlarına ve büyük devletlerin baskılarına rağmen bölgede yetişen âlimler ve mutasavvıflar, İslam’ın Türkler arasında yerleşmesi ve Anadolu’ya ulaşması konusunda önemli görevler üstlenmiştir. Türkistan; tarihi, kültürü, medeniyeti, edebiyatı, sanatı, mimarisi, yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle İslam medeniyetinin önemli bir parçası olmuştur. İmam Buhârî, İmam Tirmizî, İmam Mâturidî, Farabi, İbn Sinâ, Zemahşerî ve Ali Kuşçu gibi önemli ilim adamları burada yetişmiştir. Burada doğup yaşayan ve Pir-i Türkistan olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevî ise yetiştirdiği alperen ve gazi dervişleri Anadolu’ya göndermiş ve İslam’ın bayrağının taşınmasında öncülük etmiştir. Satuk Buğra Han ve Timur gibi devlet adamları da ilme önem verip âlimleri himaye etmiş ve İslam medeniyetinin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Günümüzde büyük sıkıntılar yaşayan Türkistan coğrafyası, İslam dünyasının birlik ve beraberlik içinde atacağı adımları beklemektedir.

Hint Alt Kıtası

Hindistan ve Pakistan’ı kapsayan bu bölge İslam medeniyetinin izlerini taşır. Dünyanın en kalabalık ülkelerinden biri olan Hindistan, Endonezya ve Pakistan’dan sonra dünyada en çok Müslümanın yaşadığı ülkedir. Bu coğrafyanın İslam’la tanışması 7. yüzyılda Arap tüccarların bu ülkeye yaptıkları ticari seferler neticesinde olmuştur. Abbasiler döneminde yapılan fetihler sonucunda İslam, Hindistan topraklarında yayılmaya başlamıştır.

Tac Mahal (Agra, Hindistan)

Hindistan, İslam ile tanışmasının ardından 19. yüzyıldaki İngiliz işgaline kadar Gazneliler ve Babürler gibi Türk-İslam Devletlerinin egemenliği altında kalmıştır. İslam devletleri döneminde yapılan pek çok cami ve mimari eser Hindistan'a zenginlik katmıştır. Babürler döneminde yapılan ve dünyanın yedi harikasından biri sayılan Tac Mahal, Hindistan'daki İslam medeniyeti eserlerinin en güzel örneklerindendir.

Pakistanlı Müslüman düşünür: Muhammed İkbal (1877-1938) "Kur'an'ı anlamak istiyorsan sana indiriliyormuş gibi oku."

Hint alt kıtasında yetişen İslam âlimlerinin İslam medeniyetine ilmî anlamda önemli katkıları olmuştur. İmam Rabbâni, Şah Veliyullah Dihlevî gibi âlimler tefsir, hadis, kelam, tasavvuf alanlarındaki eserleriyle İslam medeniyetinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu coğrafyanın son dönem önemli şair ve düşünürü Muhammed İkbal'dir. İkbal yazdığı eserleriyle Müslüman son yüzyıldaki İslam düşüncesini etkilemiştir. İngiliz sömürüsüne karşı ülkesinin bağımsızlığı için çalışmış, Türk millî mücadelesine de destek vermiştir. Cavidname adlı eser onun önemli eserlerindedir.

PAYLAŞALIM

Pakistanlı bir Müslümanla arkadaşlık kursanız ona neler sorarsınız? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Anadolu ve Balkanlar

1071 yılında Sultan Alparslan'ın Malazgirt zaferi ile birlikte kapıları Türklere açılan Anadolu, Türk-İslam medeniyetinin geçmişten günümüze en önemli havzalarının başında gelmektedir. Yüzyıllar boyunca İslam hilafetinin başkenti olan İstanbul üç kıtanın birleştiği, dünyanın en önemli şehirlerinden biridir. İslam sanatlarının ve mimarisinin en güzel örnekleri bu şehirde verilmiştir. İstanbul dışında Edirne, Bursa, Konya, Erzurum, Diyarbakır gibi şehirler de İslam medeniyetinin önemli kültür şehirlerdir.

Anadolu topraklarında pek çok âlim, ve sufi yetişmiş, bunlar yaşantı ve eserleriyle hem kendi zamanlarını hem de günümüzü aydınlatmışlardır. Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Molla Fenâri, Davud-i Kayserî, Aziz Mahmud Hüdaî, Niyâzi Mısrî, İsmail Hakkı Bursevî bu arif ve âlimlerden bazılarıdır. 20. yüzyılda, Mehmet Akif Ersoy, Elmalılı Hamdi Yazır ve Nurettin Topçu gibi medeniyetimizin önemli şair, âlim ve düşünürleri de bu topraklarda yetişmiştir.

Süleymaniye Camii (İstanbul)

Selimiye Camii (Edirne)

Ulu Camii (Bursa)

Ulu Camii (Diyarbakır)

İshak Paşa Sarayı (Ağrı)

Batı'dan gelen saldırılara karşı İslam'ın kalesi konumundaki Anadolu pek çok haçlı seferinin geri püskürtüldüğü; İstiklal harbiyle birlikte işgalci emperyalist güçlerin yenilgiye uğratıldığı bir mücadele alanıdır. Anadolu günümüzde de mazlumlara kucak açmakta ve bağlı olduğu gönül coğrafyasına vefasını her zaman göstermektedir.

Anadolu'nun Avrupa'ya uzanan halkası olan Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusu ve Anadolu'nun kuzeybatısı arasında kalan bölgeye verilen isimdir. Balkanların İslam medeniyetiyle tanışması Müslüman Türk toplulukların bölgeye yerleşmesiyle başlamıştır. İslam'ın bu bölgede yaygınlaşması Osmanlı zamanında olmuştur. Fetihler sonrasında Anadolu'dan getirilen Türkmen boyları bölgeye yerleştirilmiştir.

Anadolu İslam'ın kalesidir.

Osmanlı Devleti, bölge insanlarını etnik köken farkı gözetmeksizin inanış ve yaşayışlarında serbest bırakmıştır. Müslüman olması için hiç kimseyi zorlamamıştır. Osmanlılar, Balkanlara hâkim olduğu yaklaşık altı asır boyunca bölgede huzur ve sükûneti sağlamıştır. Osmanlıların İslam anlayışından etkilenen Boşnaklar ve Arnavutlar Müslüman olmuştur. Günümüzde Balkanlarda Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya ve Kosova başta olmak üzere pek çok ülkede milyonlarca Müslüman yaşamaktadır. Ülkemiz, özellikle Batı Trakya'da yaşayan Müslüman soydaşlarımızın sorunlarıyla bir devlet politikası olarak ilgilenmektedir.

OKUYALIM

BİZ URUM ABDALLARIYIZ

Biz Urum abdallarıyız	*(Anadolu dervişleriyiz biz)*
Maksudumuz yardır bizim	*(Gayemiz Allah'tır bizim)*
Geçtik ziynet kabasından	*(Geçtik dünyanın süsünden)*
Gencinemiz erdir bizim	*(Hazinemiz insandır bizim)*
Aşk bülbülüyüz öteriz	*(Aşk bülbülüyüz öteriz biz)*
Rah-ı Hakk'a yüz tutarız	*(Hakkın yoluna döneriz biz)*
Mana gevherin satarız	*(Mananın özünü satarız biz*
Müşterimiz vardır bizim	*(Müşterimiz vardır bizim)*
Haber aldık Muhammed'den	*(Haber aldık Muhammed'den)*
Geçmeyiz zat u sıfattan	*(Vazgeçmeyiz zat ve sıfattan)*
Balım nihan söyler zattan	*(Gizliden söyler Balım Sultan)*
İrşadımız sırdır bizim.	*(İrşadımız sırdır bizim)*

Balım Sultan
(Haz. Alime Çiftçi, Halk Şiirinden Seçmeler, s. 108.)

Osmanlı döneminde Balkanlarda İslam medeniyetini yansıtan çok sayıda cami, medrese, han ve hamam gibi mimari eser yapılmıştır. Vardar Nehri üzerinde, Fatih Sultan Mehmed Han tarafından yaptırılan Taş Köprü, Filibe'de Sultan Murat Hüdavendigâr Camii, Yunanistan Kavala'da Mehmet Ali Paşa Medresesi, Bosna'da Mimar Hayreddin tarafından yapılan Mostar Köprüsü bunlardan bazılarıdır.

Mostar Köprüsü, (Bosna Hersek)

Müslüman Boşnak komutan, devlet adamı Aliya İzzetbegoviç (1925-2003)
"Benim için iyi, doğru ve güzel ne varsa hepsinin diğer adı İslam'dır."

Bu coğrafyayla kardeşlik ilişkilerimiz günümüzde de Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kuruluşlarımız aracılığıyla eğitim, kültür ve sanat alanlarında devam etmektedir.

18. yüzyıldan itibaren çıkan savaşlarda Balkanlardaki Müslüman nüfusun bir kısmı hayatını kaybetmiş bir kısmı da Anadolu'ya göç etmeye zorlanmıştır. Yakın tarihte yaşanan Bosna Savaşı'nda yüz bini aşkın Müslüman katledilmiş ve iki milyon insan göç etmek zorunda kalmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bosna Hersek'teki Srebrenitsa katliamının acısını paylaşmak amacıyla ülkemizden çok sayıda kişi her yıl 8-11 Temmuz arası "Marş Mira (Barış Yürüyüşü)" etkinliğine katılmaktadır. Bu destek ülkemizin bu coğrafaya kalbî bağlılığının önemli bir göstergesidir.

Kuzey Afrika (Mısır ve Mağrip)

Mağrip, Mısır'dan Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesine verilen isimdir. Günümüzde bu coğrafyada Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya devletleri bulunmaktadır. Endülüs (İspanya) Mısır'ın batısında yer almasından dolayı Mağrip coğrafyasına dâhil edilmektedir.

Mağrip'in fethi Hz. Ömer (r.a.) zamanında Amr b. Âs komutasında Mısır'dan başlamıştır. Afrika'nın ortalarına doğru ilerleyen Müslümanlar bugünkü Libya'nın batı bölgeleriyle, Tunus ve Fas'ı içine alan bölgeyi Ukbe b. Nâfi komutasında fethettiler. Ukbe b. Nâfi, Tunus'ta Kayrevan şehrini kurarak burayı Mağrip'in idarî merkezi yaptı. İslâm hâkimiyeti boyunca Mağrip'te birçok emirlik ve devlet kuruldu.

Osmanlı döneminde Barbaros Hayreddin Paşa 1517'de Cezayir ve civarını İspanyollardan kurtardı ve bir süre sonra Cezayir'in tamamını hâkimiyeti altına aldı. Osmanlı donanması, Turgut Reis komutasında 1551 yılında Trablusgarp'ı ele geçirerek Osmanlı idaresini bütün Libya'da hâkim kıldı.

Türklerin himayesindeki Mağrip Fransız istilâsına kadar huzur içinde yaşadı. 1830 yılında Cezayir şehrini istilâ eden Fransa daha sonra Tunus, Fas ve Moritanya'yı işgal etti.

Sömürge döneminde Mağrip'in her tarafında işgalci Batılılara karşı direnişler ve ayaklanmalar meydana geldi. Cezayir'de Abdülkâdir el-Cezâirî'nin, Fas'ta Abdülkerîm el-Hattâbî'nin, Libya'da Ömer Muhtar'ın mücadelesi bu ülkelerin kurtuluşu yolunda önemli direniş hareketleridir. Bu direniş hareketleri sayesinde Kuzey Afrika ülkeleri zamanla bağımsızlıklarını kazanmışlardır.[6]

Müslüman direnişçi Ömer Muhtar
(Şehadet: 1931, Libya)
"Biz asla teslim olmayız. Ya kazanırız ya ölürüz."

BİLGİ KUTUSU

Mağrip sanatının en önemli faaliyet sahası mimaridir. Kayrevan Ulu camisinin plan şeması ve mimarisi Mağrip'de inşa edilen bütün camiler üzerinde etkili olmuştur.

Kayrevan Camii (Tunus)

Kuzey Afrika'nın nüfusu en kalabalık ülkesi olan ve tarihi çok eskilere dayanan Mısır, İslam medeniyetinin önemli bir ilim ve kültür bölgesidir. Akdeniz ve Kızıldeniz'e kıyısı bulunan Mısır'ın batısında Libya, güneyinde ise Sudan yer almaktadır. Hz. Ömer (r.a.) döneminde Amr b. Âs komutasındaki İslam orduları tarafından fethedilen Mısır, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

İslam ordularıyla Mısır'a gelen sahabilerin bölgede yerleşmesiyle İslâm kültürü burada yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu sahabiler, Mısır'daki ilim hayatının merkezi konumundaki Amr b. Âs Camii'nde Kur'an, hadis ve fıkıh halkaları kurmuştur.

6 bk. İbrahim Harekât, "Mağrip", TDV İslam Ansiklopedisi, C 27, s. 314-318.

Ezher Camii ve medresesi Fâtımîler tarafından kurulan önemli bir ibadet ve eğitim merkezidir. Ayrıca Kahire'deki Fâtımî sarayında büyük bir kütüphane kurulmuş, 1004 yılında Kahire'de tesis edilen Dârü'l-Hikme'de felsefe, mantık, matematik, tıp gibi ilim dallarında pek çok çalışma yapılmıştır.[7]

BİLGİ KUTUSU

Ezher Medresesi (Üniversitesi) İslâm dünyasının hâlen ayakta olan en eski eğitim kurumudur. Günümüzde, dünyanın pek çok yerinden insanlar ilim tahsili için buraya gelmektedir.

Ezher Medresesi (Kahire, Mısır)

Osmanlı devrinde Mısır'daki eğitim ve öğretim faaliyetleri mektep ve medreselerde devam etmiştir. Osmanlı döneminde Mısır'da medreselerdeki kütüphanelerin yanında çok sayıda özel kütüphane de vardı. Bunlar halk kütüphanesi işlevi de görüyordu.[8]

Günümüzde Afrika'nın kuzeyi ve doğusu Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Örneğin Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Sudan ve Somali gibi ülkelerin nüfusunun tamamına yakını Müslümandır. Bunun yanında Mali, Nijer, Çad, Senegal ve Gine gibi ülkeler de nüfusunun yarıdan fazlasının Müslümanlardan oluştuğu ülkelerdir.

Endülüs

Endülüs, İber Yarımadasına (İspanya ve Portekiz) Müslümanlar tarafından verilen isimdir. En önemli şehirleri, Kurtuba, Gırnata ve İşbiliye'dir. Yarımadanın fethi 8. yüzyılda Emevi komutanlarından Tarık b. Ziyad tarafından başlatılmıştır. Bölge 15. yüzyılın sonuna kadar İslam medeniyetinin Avrupa'daki merkezi olmuştur. Pek çok mimari ve ilmî eserin hayat bulduğu bölge, ortaya çıkan iç karışıklıklar sebebiyle çok sayıda devlete bölünmüştür. Son olarak 1492'de Beni Ahmer Devleti'nin de yıkılmasıyla burada İslam hâkimiyeti son bulmuştur.

Hristiyanların bölgeye hâkim olmasından sonra Endülüs'teki İslam medeniyetine ait izler silinmiş, eserler yok edilmiş, camiler kiliseye çevrilmiştir. Müslümanların burada yaşaması da mümkün olmamıştır. Buradan ayrılmak zorunda kalan Müslümanlar ve Yahudiler Osmanlı gemileriyle Anadolu ve Afrika'ya taşınmıştır.

---

7 bk. Cengiz Tomar, "Mısır", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 575.
8 bk. Hilal Görgün, "Mısır", TDV İslam Ansiklopedi, C 29, s. 577-584.

Elhamra sarayı (Gırnata, İspanya)

Aslanlı avlu (Elhamra Sarayı)

ARAŞTIRALIM

Kurtuba, Gırnata ve İşbiliye gibi Endülüs şehirlerinin günümüzdeki isimlerinin neler olduğunu araştırınız.

Endülüs Emevi Devleti'nin başkentliğini yapan Kurtuba şehrinde İslam medeniyetini yansıtan önemli mimari eserler ve kütüphaneler inşa edilmiştir. Bu kütüphanelerin sadece birinde bulunan kitap sayısı o dönemdeki Avrupa kütüphanelerinin tamamından fazlaydı. Kurtuba Camii önemli mimari eserlerden biridir fakat günümüzde cami olarak kullanılmamaktadır. Endülüs'teki İslam medeniyeti sanat ve estetiğinin en güzel yansımalarından biri de kale olarak inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan Elhamra Sarayı'dır.

ARAŞTIRALIM

Elhamra sarayının sanatsal özelliklerini araştırıp bir sunu hazırlayınız.

İslam medeniyetinin Batı'ya taşınmasında önemli bir köprü rolü üstlenen Endülüs'teki ilmî çalışmalar, Hristiyanlar tarafından Arapçadan Latinceye tercüme edilmiştir. İslam medeniyetine eserleriyle katkıda bulunan İbn Hazm, İbn Rüşd ve İbn Arabî gibi şahsiyetler bu coğrafyada yetişmiştir.

GRUP ÇALIŞMASI YAPALIM

Sınıfta üçer kişilik gruplara ayrılınız. Ünitede geçen gönül coğrafyamızın bir bölgesini seçiniz. Seçtiğiniz bölgeye ait bir gezi ve etkinlik planı hazırlayınız. Bu planda aşağıdaki başlıklara yer verilmesine özen gösteriniz:

1. *Bölgenin tarihi ve kültürel tanıtımı*
2. *Bölgenin tarihi eserleri*
3. *Bölgenin ilim ve fikir öncüleri*
4. *Bölgeyle ülkemizin şu anki ilişkileri*

3. Kur'an'dan Mesajlar: Hucurât Suresi 13. Ayet

Sizce insanların farklı milletler halinde yaratılmasının sebebi nedir?

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَٓائِلَ
لِتَعَارَفُواۜ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ خَبٖيرٌ ﴿١٣﴾

"Ey insanlar! Sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerliniz en takvalı olanınızdır. Allah her şeyi bilmektedir ve her şeyden haberdardır." (Hucurât suresi, 13. ayet.)

Hucurât suresi, Medine'de indirilmiştir. On sekiz ayettir. Bu surede Hz. Peygambere (s.a.v.) karşı nasıl davranmamız gerektiğini öğreten edep kurallarından ve müminlerin birbirlerine karşı ilişkilerini belirleyen temel ahlak ilkelerinden bahsedilir. Hz. Peygambere (s.a.v.) gösterilen edebin, kulu Allah'a (c.c.) yaklaştıracağı vurgulanır.

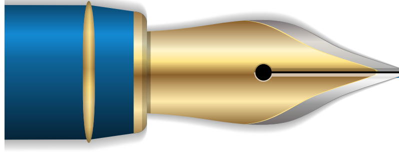
Surenin on üçüncü ayeti tüm insanlara hitap etmekte ve temel bir kuralı hatırlatmaktadır. Yüce Allah insanları Hz. Âdem (a.s.) ve eşi Hz. Havva'nın çocukları olarak yaratmış ve onları çeşitli kavimlere ve kabilelere ayırmıştır. Bu farklılıklar çatışma, savaş ve ayrılık sebebi değil bilakis tanışma ve kaynaşma vesilesidir. Yeryüzündeki insanların ırk, dil ve renk gibi maddi çeşitlilikleri ile kültür, örf ve âdet gibi manevi çeşitlilikleri Allah'ın (c.c.) yaratmasındaki zenginliğin ve güzelliğin bir yansımasıdır. Bu sayede insanlar birbirlerini pek çok farklı özellikleriyle tanırlar ve kaynaşırlar. Bu ayet insanların farklı soy, kabile, millet ve ümmet olarak ayrılmalarının hikmetine değinmektedir. İslam'a göre bu farklılıklar asla üstünlük taslama veya başkalarını küçük görmenin sebebi olamaz.

İslam'da insanın Allah (c.c.) katındaki değer ve üstünlüğü sahip olduğu takva iledir. Takva, Yüce Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından sakınma konusundaki titizlik ve kul olma bilincidir. Bu bilinç sayesinde insan sorumluluklarına uygun güzel davranışlar sergiler. Takva, Allah'ın (c.c.) her şeyi bildiğinin ve her şeyden haberdar olduğunun bilinciyle yaşamaktır. Bu bilinçle yaşayan bir insan kendi üzerinde güçlü bir öz denetim sağlar ve geçici olan ile ebedî olanın ayrımına varır. Böylece hem dünyasını hem de ahiretini ihya eder.

DEĞERLENDİRELİM

"Ey insanlar! Şunu iyi biliniz ki Rabbiniz birdir, atanız da birdir... Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a; beyazın siyaha, siyahın beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takva iledir..." (Ahmed b. Hanbel, V, 411.)

Yukarıdaki hadisi göz önünde bulundurarak ırkçılığın insanlığa verdiği zararları değerlendiriniz.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Kültür ve medeniyet nedir? Tanımlayınız.

....

....

2. İslam medeniyetini tanımlayarak oluşum süreci hakkında bilgi veriniz**.**

....

....

3. İslam medeniyeti hangi coğrafyalarda izler bırakmıştır? Yazınız.

....

....

4. Hicaz bölgesinin İslam medeniyeti açısından önemi nedir? Açıklayınız.

....

....

5. Endülüs ve Kuzey Afrika'daki İslam medeniyetine ait eserlerden örnekler veriniz.

....

....

6. Hindistan, Anadolu ve Balkanların İslam medeniyetiyle tanışması nasıl olmuştur? Açıklayınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

Kültür kavramından daha kapsayıcı üst bir kavramdır. Kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşur. Farklı milletlerin ortak duygu ve düşüncelerini kapsar.

1. Yukarıda hangi kavramdan bahsedilmektedir?

A) Kültür **B)** Coğrafya **C)** Sanat **D)** Mimari **E)** Medeniyet

2. Aşağıdakilerden hangisi kültürün özelliklerinden <u>değildir?</u>

A) Kültür nesilden nesile aktarılarak öğrenilir.
B) Kültür toplumların birbirlerinden ayırt edilmelerini sağlar.
C) Kültür tarihî bir süreç içerisinde oluşur.
D) Kültür hiçbir değişikliğe uğramaz.
E) Kültür toplumun ortak ürünüdür.

3. Aşağıdakilerden hangisi İslam medeniyetinin özelliklerinden <u>değildir</u>?

A) Farklı ırkların ahenkli bir bütünüdür.
B) Irk üstünlüğü esasına dayanır.
C) Adalet ve denge üzeredir.
D) Müsamahakârdır.
E) Vahiy ve aklın uyumlu bütünlüğünü yansıtır.

4. Aşağıdakilerden hangisi İslam medeniyetini temsil eden belli başlı dönemlerden biri <u>değildir</u>?

A) Asya Hunları **B)** Osmanlılar **C)** Emeviler **D)** Abbasiler **E)** Asr-ı Saadet

"İslam medeniyetinin doğduğu önemli bir merkez olan Arap Yarımadası, aynı zamanda Mekke'de bulunan Kâbe sebebiyle günümüzde tüm dünya Müslümanlarının buluşma noktasıdır. Hac ibadeti için burada buluşan Müslümanlar, yüzyıllardır ortak bir medeniyetin evlatları olarak dinî tecrübe yaşamakta ve birbirleriyle iletişim kurmaktadır."

5. Yukarıdaki metne göre aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez?</u>

A) Müslümanlar hac ibadeti sayesinde birbirleriyle iletişim kurarlar.
B) Mekke, Kâbe sebebiyle günümüzde tüm dünya Müslümanlarının buluşma noktasıdır.
C) Arap Yarımadası, İslam medeniyetinin doğduğu önemli bir merkezdir.
D) Müslümanlar hac ibadeti için Kâbe'de buluşurlar.
E) Arap Yarımadası'nın Müslümanlar için tek önemi bu bölgede konuşulan dil sebebiyledir.

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. ( ) İslam medeniyeti farklı coğrafyalarda iz bırakmıştır.

2. ( ) Türkistan'daki İslam medeniyeti denilince akla gelen en önemli şahsiyetlerden biri Hoca Ahmed Yesevî'dir.

3. ( ) Günümüzdeki İspanya ve Portekiz toprakları tarihin bir döneminde Müslümanların hâkimiyeti altına kalmıştır.

4. ( ) İslam medeniyetinin izlerini taşıyan Bosna Hersek, Horasan bölgesinde yer alır.

5. ( ) İslam medeniyeti barışı değil savaş ve kargaşayı esas alır.

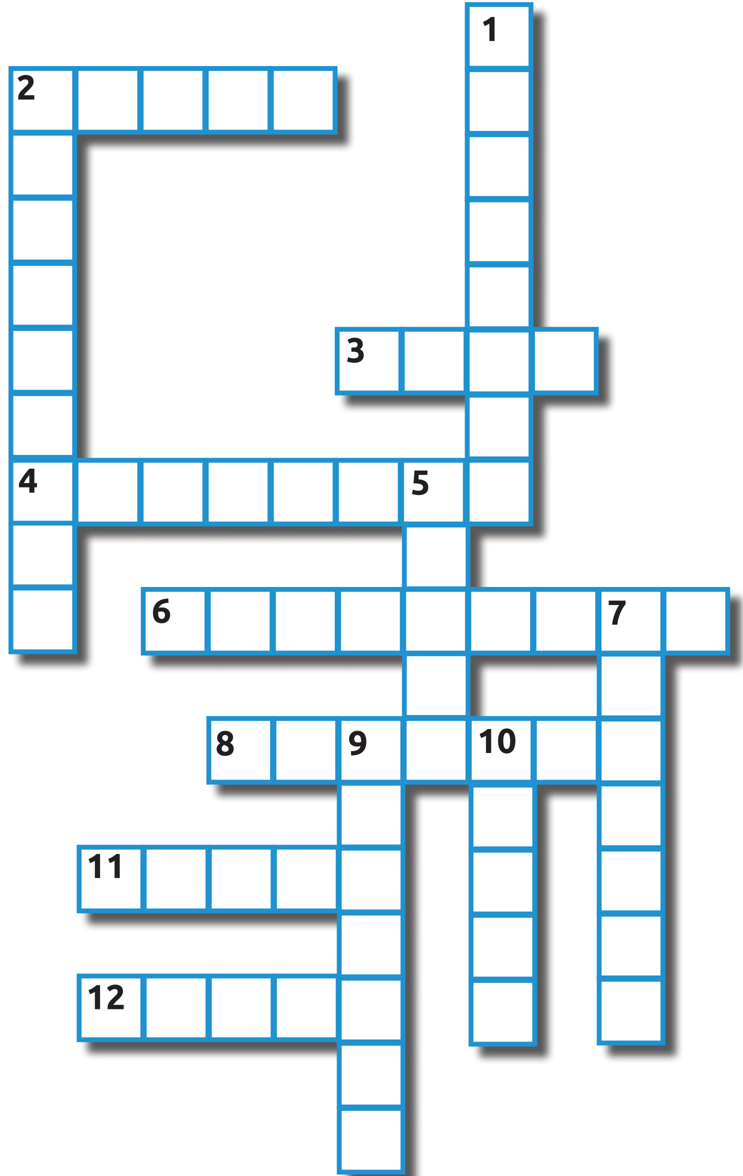
D- Aşağıdaki soruları cevaplayarak bulmacayı çözünüz.

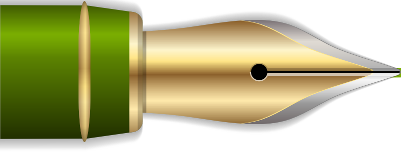
Soldan Sağa

2. İslamiyetin ortaya çıktığı ve oradan dünyaya yayıldığı yer.
3. Müslümanların kıblesi ve yeryüzünün ilk mabedi.
4. Babürler döneminde yapılan ve dünyanın yedi harikasından biri sayılan eser.
6. Türklerin yurdu, memleketi anlamına gelen kelime.
8. Endülüs'te kale olarak inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan saray.
11. Mısır'da bulunan ve dünyanın en eski üniversitelerinden biri kabul edilen medrese.
12. Filistin devletinin başkenti, Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu İslam şehir.

Yukarıdan Aşağı

1. Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmiş ve yüzlerce yıl İslam halifeliğinin merkezi olmuş şehir.
2. İslam medeniyetinin izlerini taşıyan, dünyanın en kalabalık ülkelerden biri.
5. Bosna Hersekli Müslüman komutan ve devlet adamının ismi.
7. İstiklal savaşıyla emperyalistlerin kovulduğu, İslam'ın kalesi, vatan toprağı.
9. Güneşin doğduğu yer anlamına gelen bölge.
10. Ezher Üniversitesinin bulunduğu Kuzey Afrika ülkesi.

SÖZLÜK

A

abdal: 1. Veliler, erenler, Allah'ın (c.c.) veli kulları. 2. Allah'a (c.c.) içtenlikle ibadet edenler. 3. Gezginci dervişler.

âbit: 1. Kulluk, ibadet eden. 2. Allah'ın (c.c.) emirlerini içtenlikle yerine getiren. 3. Bütün varlığıyla Allah'a (c.c.) yönelen, İslam dininin gereklerini gerçek anlamıyla yaşayan.

adalet: Bir işi yerli yerine koyma, hak sahibine hakkını verme, hak ve hukuka uygunluk.

âdet: 1. Alışılmış şey, herkes tarafından uyulan yol, töre, gelenek, görenek, usul, alışkanlık, huy. 2. Akıl ve sağduyu sahibi kişilerin benimseyip tekrarladıkları alışkanlıklar. 3. Akla ve düşünceye dayanmaksızın tekrar edile gelen olay, durum ve davranış.

afüv (el-Afüv): "Affeden, bağışlayan, acıyan" anlamında Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsından biri.

ahlak: 1. Huylar, mizaçlar, karakterler, tabiatlar. 2. İnsanın yaratılışından gelen özellikleri ile insanların iyiliğini ve mutluluğunu hedef alan kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan iyi ve güzel davranışlar. 3. İnsanın, iyi veya kötü olarak vasıflandırmaya yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütünü. 4. Ahlaki konularla ilgili bilim dalı.

akademik: İlmî ve ciddî.

akaid: Kesinlikle inanılan şey, iman esaslarını ihtiva eden ilim.

akıl: Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us. Sadece insanda var olan; yararlı ile zararlıyı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırt etme yeteneği.

akide: 1. İman, itikat. 2. Kuvvetle benimsenen görüş tarzı, inanç. 3. Mezhep şeklini almış inanç ve düşünce sistemi.

akl-ı selim: İnsanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliğini ve safiyetini koruyan akıldır.

âlem: 1. Yeryüzü ve gökyüzündeki nesnelerin oluşturduğu bütün evren; gökyüzünde görünen veya görünmeyen gök cisimleri, yıldızlar, kâinat, dünya, cihan, yer yuvarlağı. 2. Halk, topluluk, insanlar. 3. Akıl ve duyu organlarıyla bilinebilen veya varlığı düşünülebilen Allah'ın (c.c.) dışındaki bütün varlıklar.

algı: Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varmak, idrak.

alîm (el-alîm): "Her şeyi bilen, hiçbir şey kendisine gizli kalmayan ve kullarını her an gözetim altında tutan." anlamında Allah'ın (c.c.) esmayıhüsnâsından biri. Allah (c.c.), gizli ve açık ne varsa hepsini bilir. Yaratılmışların bilmedikleri sırları ve gizlilikleri de bilir. Allah(c.c.), bütün zaman ve mekânın yaratıcısı olduğu için onun ilmi zaman ve mekânla sınırlı değildir. Allah'ın (c.c.) ilmi sonsuzdur.

âlim: 1. Bilgin, iyi bilen, hakkıyla bilen, bilgili. 2. Temel İslam bilgilerini aldıktan sonra belirli bir ilim dalında daha çok ilerleyip uzmanlaşan kimse.

alperen: Derviş, mücahit.

amel: 1. Yapılan iş, fiil. 2. Bir kimsenin dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptıkları.

analiz: Öğelerine ayırarak inceleme, tahlil.

antropoloji: İnsanın kökenini, değişimi-

ni, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim, insan bilimi.

ârif: Çok anlayışlı, hakkıyla bilen, gördüğünü uzun düşünmeye gerek kalmadan hemen kavrayacak yetenekte olan (kimse), irfan sahibi.

arkeoloji: Kazı bilimi.

arş: Gerçek mahiyetini, ölçü ve sınırını insan aklının kavrayamayacağı, gerçek içeriğini sadece Yüce Allah'ın(c.c.) bildiği, bütün âlem denilen yeri, gökleri, cenneti, cehennemi, kaplayan ilahî taht ve hükümranlık.

asgarî: En az, en aşağı.

ashab: Sahabenin çoğulu. 1. Arkadaş, dost, veli. 2. Hz. Peygamber zamanında yaşamış, Müslüman olarak Peygamberi çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş kimse.

astronomi: Gök bilimi.

aydın: Kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli (kimse), münevver.

ayet: 1. Açık alamet, işaret, delil, kesin kanıt, ibret. 2. Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine işaret eden her şey. 3. Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri.

âyin: 1. Tören, merasim, ibadet tarzı, usul. 2. Müslüman olmayanların, özellikle de Yahudi ve Hristiyanların ibadet biçimleri. 3. Çeşitli tekke ve tarikatların hareket ve musiki unsurlarını taşıyan dinî merasimler.

ayine: Ayna.

ayne'l-yakîn: Gözlem yoluyla bilmek.

azap: 1. Büyük sıkıntı, eziyet. 2. İslam inanışına göre dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek ceza.

B-C

bağnazlık: Bir kimseye veya bir şeye aşırı düşkünlük ve tutkuyla bağlılık, bağnazca davranış, taassup, mutaassıplık, fanatiklik, fanatizm.

balım sultan: İslam'ın Anadolu ve Balkanlara taşınmasında etkili olan bir sufi, derviş.

beyan: Söylemek, bildirmek, ileri sürmek, anlatmak.

bid'at: 1. Daha önce mevcut olmayan ve sonradan meydana çıkan inançlar, ameller. 2. Hz. Peygamber döneminden sonra ortaya çıkan, dinî bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar.

bilge: Geniş ve derin bilgi sahibi olan, bunu en doğru ve faydalı şekilde kullanan.

bilgi 1. İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, bili, malumat. 2. Öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek. 3. İnsan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü. 4. Genel olarak ve ilk sezi durumunda zihnin kavradığı temel düşünceler. Bilim.

bilişim: Bilginin bilgisayar vb. elektronik cihazlarla toplanması, işlenmesi, saklanması ve gelişen iletişim teknolojileri aracılığıyla paylaşılması.

birr: 1. İyilik ve hayrın her çeşidi; ihsan, zekât, yardım, lütuf, güzel geçinme, olgunluk, doğruluk. 2. Kur'an-ı Kerim ve sünnette emredilen bütün ibadetler, salih amel, iyilik, sevap.

boy: Aynı soy ve aileden sayılan, bir başa bağlı olarak aynı düzen içinde bir arada ve göçebe olarak yaşayan insanların meydana getirdiği küçük topluluk, bir aşiretin kollarından her biri, kabile.

burak: Hz. Peygamber'i Miraç Gecesi taşıyan binek.

büluğ: 1. Ulaşma, yetişme, erişme, varma, kavuşma. 2. Ergenlik, çocuğun belirli çağa erişmesi ve bünyesinin belirli fizyolojik ve biyolojik nitelikleri kazanması. Bu nitelikleri kazanan erkeğe "baliğ", kıza ise "baliğa" denir.

caiz: 1. Serbest ve geçerli olma. 2. Din, yasa, örf, âdet ve törelere göre yapılmasında sakınca olmayan; işlenmesine izin verilen şey. 3. İslam'da, yapılması veya yapılmaması konusunda emir bulunmayıp kişinin isteğine bırakılan, işlenmesinden dolayı bir mükâfat veya işlenmemesinden dolayı da bir cezayı gerektirmeyen davranışlar, mubah.

cenknâme: Savaş hikayeleri anlatan kitaplara verilen isim.

ceza: 1. Uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan işlem veya yaptırım, 2. Suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı yasaların öngördüğü yaptırım 3. Dinin hükümlerin ihlali doğrultusunda uygulanan yaptırım.

cibril: Cebrâil (a.s.).

cimrilik: Cimri olma durumu, eli sıkılık, pintilik.

cömertlik: Cömert olma durumu, ahilik, semahat, mürüvvet.

D

davranış: 1. Kişinin özellikle ahlak bakımından gösterdiği davranım. 2. Bir kimsenin içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullar dolayısıyla geliştirdiği ve onu aynı durumdaki kimselere yaklaştıran davranımların tümüne verilen ad. 3. Bir kimse ya da bir olay karşısında alınan durum.

değer: 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha. 3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet.

delil: 1. İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare. 2. Kılavuz, rehber, kanıt.

deney: Bilimsel bir gerçeği göstermek, bir yasayı doğrulamak, bir varsayımı kanıtlamak amacıyla yapılan işlem, tecrübe.

dergâh: 1. Kapı, eşik, sığınılacak yer, makam, tekke, zaviye. 2. Bir tarikat şeyhi ile o tarikata mensup dervişlerin toplanıp ibadet yaptıkları ve kendilerini ilmen ve manen geliştirerek eğitim gördükleri yer.

derviş: 1. Dünyanın geçici nimetlerine tutku ile bağlanmayan, kendini Allah'a (c.c.) veren kişi. 2. Tarihte bir şeyhin gözetiminde bir tarikata girip tekkede hizmet ederek ibadetlerle meşgul olan, kendini bireysel ve ahlaki özellikleriyle geliştirmeye gayret eden ve böylelikle nefsini arındırmaya ve gönlünü zenginleştirmeye çalışan kimse.

deyiş: Alevi-Bektaşi edebiyatında, çoğunlukla hece vezninde söylenmiş şiirler.

dijital: Elde edilen, ölçülen bilgileri sayılar hâlinde depolama ve ekranda ondalık sayı olarak gösterme (işlemi).

din: 1. İtaat, teslimiyet, kulluk, kanun, boyun eğme. İlahî buyruklar. 2. Allah (c.c.) tarafından peygamberler aracılığıyla gönderilen, akıl sahiplerini kendi istek ve hür iradeleriyle hayırlı olan şeylere sevk eden ilahî kurallar bütünü.

dirlik: 1. Yaşayış, hayat, sağlık, varlık, geçim. 2. Huzur. 3. Osmanlı Devleti'nde bir hizmete karşılık olmak üzere bir kimseye devletçe verilen aylık veya bir yere bağlı gelir.

dogma: 1. Bir felsefe okulunda benimsenen, doğru diye ileri sürülen öğreti. 2. Doğruluğu sınanmadan benimsenen ve bir öğretinin ya da ideolojinin temeli yapılan sav.

dua: 1. Çağırma, seslenme. 2.Yalvarma, yakarma. 3. İbadet. 4. Dileme, yardım isteğinde bulunma. 5. İbadet ve yakarma amacıyla okunan dinî metin. 6. İnsanın, Allah'ın (c.c.) yüceliği ve büyüklüğü karşısında kendi zayıflığını kavrayıp ona yalvarması, şükretmesi, onu övmesi ve

Allah'la (c.c.) her an beraber olduğunun bir göstergesi olarak onunla iletişim kurma eylemi.

E-F

ece: Kraliçe.

edep: 1. İyi ahlak, güzel terbiye, eğitim. 2. Utanma, zarafet; insanlara söz ve hareketlerinde güzel davranışta bulunma. 3. Allah ve Resulünün emrettiği bütün istekleri yerine getirip sakındırdıklarından kaçınarak elde edilen güzel huy.

ehl-i sünnet: İslam dininin temel konularında Hz. Peygamber'in sünnetine ve sahabelerin yoluna uymayı ilke edinenlerin izlediği yolu ve yöntemi benimseyenler.

ekoloji: Canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı.

elem: Üzüntü, dert, keder.

emel: Gönülde yaşatılan ve gelecekte gerçekleşmesi istenen şey, istek, arzu.

emperyalist: Emperyalizm taraftarı. Sömürücü, yayılmacı.

emperyalizm: Hâkim halkın elindeki merkezî iktidarın, ırk veya kültür bakımından farklı halkları ve milletleri sömürmek amacıyla yönetimi altında toplama politikası, yayılmacılık.

erdem: 1. Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet. 2. İnsanın ruhsal olgunluğu.

eren: Ermiş, veli, yatır, evliya.

esmâ-i hüsnâ: En güzel isimler. Ayet ve hadislerde geçen Allah'ın güzel isimleri.

estetik: 1. Güzellik duygusuna uygun olan. 2. Güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu, güzel duyu.

eziyet: 1. Zulüm. 2. Sıkıntı veya güçlük.

fanatik: Bir dine, bir ideolojiye, bir fikir veya düşünceye, karşı tarafa hak tanımayacak derecede bağlı olan (kimse), bağnaz, mutaassıp.

fars: Hint–Avrupa ırkından olan İran milletinin adı ve bu milletten olan kimse.

farz: 1. Belirleme, tayin ve takdir etme, karar verme. 2. İslam dininde mükelleflerden yapılması kesinlikle istenen ve terk edilmesi günah olan fiiller, emirler. Farzların yapılmasında büyük sevaplar vardır. Özürsüz yere terk edilmesi cezayı gerektirir. Müslüman, dinin farz kıldığı bütün fiilleri kayıtsız şartsız yerine getirmekle yükümlüdür. İslam fıkıh âlimleri farzları inkâr edenin İslam dininden çıkacağını söylemişlerdir.

farz-ı ayn: Dinen sorumlu sayılan kimselerin her birinin ayrı ayrı yapması zorunlu olan fiiller, emirler.

farz-ı kifaye: Dinen sorumlu sayılan kimselerden bazılarının yapmalarıyla diğerlerinden sorumluluk kalkan fiiller, emirler.

fâsık: 1. Allah'ın (c.c.) emirlerine aykırı davranan, kötü huylu, kötülük yapmayı alışkanlık hâline getiren kimse, günahkâr. 2. Çok yalan söyleyen, başkalarını aldatan.

fazilet: İnsan yaradılışındaki bütün iyi huylar, erdem.

fedakâr: Kendini, kendi çıkarlarını feda etmekten çekinmeyen, özverili.

felah: 1. Kurtuluş, selamet, onma, mutluluk, kutluluk. 2. Kişinin dinî ve ahlaki yükümlülüklerini yerine getirmesi sonucunda dünyada elde edeceği başarı ve mutlulukla ahirette ulaşacağı ebedi kurtuluş ve saadet.

felsefe: 1. Hikmet, hikmet sevgisi. 2. İnsanın gücü ölçüsünde ebedî ve külli varlıkların mahiyet ve sebeplerini bilmesi. 3. İnsanın kendini tanıması.

felsefî: Felsefe ile ilgili.

fıkıh: 1. Derin anlayış, kavrayış; bir şeyi en ince ayrıntısına kadar bilme. 2. İbadet, cezalar ve muamelatla ilgili dinî hükümleri Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinden çıkarılan ayrıntılı delillerle bilme. 3. Kişinin günlük hayatta ve ahirette yararına ve zararına olan şeyleri bilmesi. 4. İslam'ın ibadet ve hukuk ilmi. 5. Fakihin, bireyin yükümlülükleri hakkında ana kaynaklar olan Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanarak zihni çaba yoluyla elde ettiği bilgi.

fıtır (fitre): Gücü yeten Müslümanların sağlıklı olmalarının bir şükrü olarak ramazan ayının sonuna kadar fakirlere ödemekle yükümlü oldukları sadaka.

fıtrat: 1. Yokken var etme, yaratma. 2. İnsanın yaratılıştan sahip olduğu fiziki özellikler. 3. İnsanın doğuştan sahip olduğu ahlak, huy, karakter, tabiat. 4. Allah'ın (c.c.), tüm varlıkları kendi varlığını ve birliğini tanıyabilme gücü ve yeteneği ile yaratması, Haniflik, tevhid ve İslam inancı. 5. Geçmiş peygamberlerin ve dinlerin üzerinde ittifak ettikleri; Müslümanların yerine getirmesi gereken dini esaslar. 6. İnsanın yaratılışında bulunan ve hayatı anlamlandırma çabalarına yön veren, çalışmakla elde edilemeyen ve inanmayı da içeren, insanın doğuştan getirdiği yetenek; Tanrı vergisi öz. İnsan, bütün yapıp etmelerinde, hayatını anlamlandırmayı ve fıtratını tatmin etmeyi hedefler. Fıtratına uygun hareket eden insan hem kendisiyle hem de çevresiyle barışık yaşama imkânına kavuşur.

filozof: Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse, felsefeci, feylesof.

fitne: Karışıklık, fesat, kargaşalık. Bela, felaket, musibet. İmtihan, deneme, sınama.

fizik: 1. Maddenin kimyasal yapısındaki değişiklikler dışında genel veya geçici yasalara bağlı, deneysel olarak araştırılabilen, ölçülebilen, matematiksel olarak tanımlanabilen madde ve enerji olgularıyla uğraşan bilim dalı. 2. İnsanın doğal yapısı. 3. Kişinin dış görünüşü.

fuhuş: 1. Söz ve fiilde çirkinlik, edep ve ahlak dışı söz ve davranış. 2. Din, ahlak, iffet ve hayâ sınırlarını aşan cinsel suçlar ve davranış bozuklukları.

G-H

gafur (el-Gafur): "Kullarını ahirette perişan etmeyen, onların günahlarını gizleyen, örten ve günahlarından dolayı cezalandırmayan." anlamında Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsından biri.

gayb (gaip): 1. Göz önünde olmayan, gözle görülmeyen, gizli olan, hazırda olmayan. 2. Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı. 3. Henüz içinde yaşanılmayan gelecek zaman ve gelecek zaman içerisinde meydana gelecek olaylar. Öldükten sonra dirilme, cennet, cehennem, hesap günü gibi insanın duyu organları ve aklıyla hakkında bilgi edinemeyecekleri âlem.

gayri müslim: Müslüman olmayan kimse.

gazi: 1. İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla savaşa gidip büyük yararlılıklar gösteren ve sağ olarak dönen kişi, mücahit. 2. Savaşta başarı kazanan kumandanlara ve hükümdarlara verilen şeref unvanı.

gelenek: Asırlar boyunca nesilden nesile geçerek gelen ve bir topluluğun fertleri arasında sağlam bir bağ, ortak bir ruh meydana getiren her türlü âdet, alışkanlık, davranış biçimi ve kültürel değerler, örf, anane.

gencine: Hazine.

genel geçer: Toplum tarafından kabul edilen, hemen herkesçe benimsenen.

genetik: 1. Genlerle ilgili, genlerin belirlediği, genlerle geçen, 2. Kalıtım bilimi, gen bilimi.

gevher: Cevher.

gıpta: İmrenme, özenme, beğenme. Kişinin başkasının elindeki nimetin yok olmasını istemeksizin aynısının kendi elinde de olmasını istemesi.

gıybet: 1. Dedikodu, çekiştirme, yerme, kötü sözlerle anma. 2. Kendimiz hakkında söylendiğinde hoşlanmayacağımız bir şeyi başka bir Müslümanın arkasından söyleme, onu küçültücü sözlerle anma. 3. Bir kimsenin aleyhindeki incitici, küçültücü söz ve davranışlar.

görenek: Öteden beri yapılagelдiği için yerleşmiş, alışılmış olan âdet ve usûl.

hâdimu'l-harameyn: İslâmiyet'in iki mukaddes şehri olan ve bu sebeple Haremeyn diye anılan Mekke ve Medine'nin hizmetkârı anlamında kullanılan söz. Bu unvanı ilk kullanan hükümdar Eyyubi hanedanının kurucusu Selâhaddin-i Eyyubi'dir. Osmanlıların Suriye ve Mısır'ı ele geçirmesinden sonra hâdimü'l-Haremeyn unvanı Yavuz Sultan Selim'den itibaren Osmanlı padişahları için kullanılmaya başlanmıştır.

hadis: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz ve davranışları

hak: 1. Gerçek, doğru, gerçeğe uygun. 2. Adalet. 3. Kur'an-ı Kerim. 4. İslam. 5. Gerek sözün, gerekse eylemin zaman ve şartlara göre nasıl söylenmesi ve yapılması gerekiyorsa öylece yerine getirilmesi. 6. Bir iş ve emeğin maddi veya manevi karşılığı. 7. Bir şeye aslına uygun ve doğru olarak inanma, bu şekilde kazanılan inanç ve bilgi. 8. Dinin veya hukuk düzeninin tanıdığı yetki ve ayrıcalık.

hakikat: 1. Bir şeyin aslı ve esası, iç yüzü. 2. Gerçek, doğru. 3. Sözün gerçeğe uygun olma durumu. 4. Bir sözün, konulmuş olduğu anlamda kullanılması; sözü benzetme ve mecazdan arındırılmış olarak anlatma. 5. Dinî hayatı en yüksek seviyede yaşamak suretiyle Allah'ın (c.c.) koymuş olduğu ilahî hikmetlere ve olayların iç yüzüne vâkıf olma, bilme. 6. Gösterişten arınmış amel.

hakim: 1. Hüküm veren. 2. Kadı. 3. Yönetici. 4. Her şeye hükmeden; hükümlerin koyucusu ve kaynağı; Allah.

hakka'l-yakîn: İç duyu veya iç tecrübe yoluyla ulaşılan ve kesinlik bakımından en son merhaleyi teşkil eden doğru bilgi.

hakkaniyet: Hakka ve adâlete uygunluk, doğruluk.

hamd: 1. İyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme, övme, ululama, yüceltme. 2. Allah'a (c.c.) teşekkür, şükran. 3. Bütün övgü çeşitlerini içeren sevgi ve saygıyla Allah'a (c.c.) yapılan şükür. 4. Yapılan iyiliğin kendisine yönelik olma şartını aramadan, Allah'ın (c.c.) mutlak manada lütufkâr ve iyiliksever olmasını dile getirme. 5. Nimetlerin, güzelliklerin kaynağı ve sahibi olan Allah'ı (c.c.), övgü ve yüceltme sözleriyle anma, emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınma.

han: 1. Şehirlerde, kasabalarda veya yolların geçit yerlerinde yolcuların konaklaması, kendilerinin ve hayvanlarının gecelemesi için yapılmış bina. 2. Türklerde hakana bağlı devlet başkanlarına veya müstakil beyliklerin başkanlarına verilen isim, emir. 3. Osmanlı padişahlarının ve Türk beylerinin isimlerinin sonuna getirilen unvan.

hanif: Allah'ın (c.c.) emrettiği doğru yola girip o istikamette yaşayan kişi.

haram: 1. Yasaklanmış yer, koruluk, yasak bölge. 2. Allah'ın (c.c.) kesin olarak yasakladığı söz ve davranışlar. 3. Dinen sorumluluk çağına ulaşmış olan herkese, Allah'ın yapılmasını kesin olarak yasakladığı söz ve davranış.

harc eylemek: Harcamak, sarf etmek.

hâsıl: Olan, ortaya çıkan, görünen.

hatırşinas: Gönül alan.

havra: Gerek günlük gerekse haftalık ibadetin yapılması, kutsal kitapların okunması ve dinî emirlerin öğrenilmesi için Yahudi cemaatinin toplandığı ibadet yeri, küçük mabet.

havza: Bölge. Medeniyet ve kültür coğrafyası.

hayır: 1. Servet, mal. 2. İbadet. 3. İlim, hikmet. 4. Dinin ve aklın yapılmasını iyi ve güzel gördüğü, kişinin sadece Allah'ın (c.c.) rızasını gözeterek yaptığı iş, amel.

hayy: "Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakiki hayat sâhibi" anlamında Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsından biri.

helak: Fert ve toplumların yok edilmek suretiyle cezalandırılması.

helal: 1. Dinî bakımdan kullanılmasına, yapılmasına, söylenmesine, yenilip içilmesine izin verilen şey. 2. Dinin haram kılmadığı yollardan elde edilen kazanç.

hidayet: 1. Doğru yolu gösterme, doğru yolu bulma, rehberlik yapma, irşat etme. 2. Allah'ın (c.c.), insanlara kendi yolunda gidebilecek akıl, düşünme, öğrenme, hatırlama gibi yetenekler vermesi ve insanların da bunları kullanarak doğru yolu bulması. 3. Allah'ın (c.c.), kişiye dünya ve ahirette huzurun kaynağı olan ve onu sürekli mutlu edecek yolu göstermesi. 4. Günahlarla iç içe bir hayat yaşayan kimsenin dindar hâle gelmesi; günahlarını terk ederek İslam dinine uygun ahlak, ibadet ve davranışlar kazanması.

hikmet: 1. Bilgelik, felsefe. 2. Allah'ı (c.c.) gereği gibi bilme bilgisi. 3. Kur'an-ı Kerim, vahiy. 4. İnsanı cahilce davranışlardan alıkoyan şey. 5. Hz. Peygamber'in sünneti. 6. İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü, gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi. 7. Nübüvvet, peygamberlik. 8. Kur'an-ı Kerim ve sünneti doğru bir şekilde anlayabilme ve amel etme yeteneği. 9. Hüküm vermede doğru karar verme yeteneği. 10. Kişinin davranışlarını Allah'ın (c.c.) emirlerine uygun hâle getirmesi. 11. Gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren kesin delil, kanıt. 12. Müslümanların işine yarayan her türlü doğru bilgi ve söz. 13. İslam dinindeki hükümlerin konuluş amaçları.

hilim: Yumuşak huylu, kibar, efendi, ağırbaşlı ve akıllı olma, uygarca davranma.

himaye: Koruma, gözetme, esirgeme, koruyuculuk.

hor: Değersiz, önemi olmayan, aşağı.

hucurât: Hücreler, odalar.

hukuk: Bireyin davranışlarını ve toplumu düzenleyen gelenek, görenek, töre ve inanç gibi çeşitli kaynaklara dayanan ve yaptırım içeren kurallar.

humma: Ateşli hastalık.

huşû: 1. İtaat etme, boyun eğme, tevazu gösterme, alçak gönüllü olma. 2. Mutlak bir teslimiyetle Allah'ı (c.c.) isteklerini yerine getirme. 3. Allah'a (c.c.) duyulan saygının bir gereği olarak başta namaz olmak üzere ibadetlerin yerine getirilmesi sırasında kulun sükûnet ve vakar içinde bulunması. 4. Müminin her an ve her yerde Allah'ın (c.c.) kendisini gördüğü bilinci içerisinde tevazu ile hareket etmesi ve gönlünü her türlü kötülükten arındırması. 5. Allah'ın (c.c.) büyüklüğünün kalpte hissedilip dinin emirlerine karşı tam bir bağlılık gösterme ve nefsin geçici tutkularına değer vermeme.

hüküm: 1. Karar verme, idare etme. 2. Allah'ın (c.c.), sorumluluk çağına gelmiş insanların inanç, ibadet, ahlak ve davranışlarına dair yapınız veya yapmayınız şeklindeki emirleri, yasakları. 3. Mahkemede hâkimin verdiği karar, mahkeme kararları.

İ

ibadet: 1. Boyun eğme, itaat etme, saygı duyma. 2. Müminin Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için kulluk görevini yerine getirmesi, emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınması.

ibret: 1. Ders alma, öğüt alma. 2. Yanlış davranışların yol açtığı kötü sonuçlardan ders alma. 3. Görünenden görünmeyene geçme, nesneleri ve olayları dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti kavramaya çalışma, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar çıkarma ve bunlara göre davranma.

ideoloji: Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, düşünceler bütünü.

idrak: Anlama yeteneği, akıl erdirme, anlayış.

iffet: 1. Haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma. 2. Yeme, içme ve diğer bedeni hazlar konusunda ölçülü olma, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem.

iftar: 1. Oruç tutan bir kimsenin güneşin batıp akşam vaktinin girmesiyle beraber yiyip içmeye başlaması, başladığı orucunu bitirmesi. 2. Başlanmış bir orucu herhangi bir hastalık veya yolculuk gibi bir nedenle vaktinden önce bozma.

ihlal: Yasa ve düzene uymama.

ihlas: 1. Samimiyet, içtenlik, kalbî ve karşılıksız sevgi, samimi bağlılık, doğruluk, temizlik, saflık, gösterişsizlik, riyanın karşıtı. 2. Tutum ve davranışlarda sadece Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu gözetme, sözün öze uyması, riyakârlık ve ikiyüzlülükten uzak olma.

ihsan: Yapılması gereken şeyi en iyi şekilde bilmek ve güzel bir şekilde yerine getirmek, başkasına iyilik etmek, Allah'a kulluk. Kişinin kulluk görevini yerine getirirken Allah'ın kendisini gördüğünü, davranışlarını gözetlediğini hissetmesi.

ikrar: Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme, bildirme. Benimseme, onama, kabul, tasdik.

ilah: Doğru ya da yanlış ibadet edilen her türlü varlık, tanrı.

ilahî: Aşkın, yüce. Allah (c.c.) ile ilgili.

ilham: 1. Gönle doğan şey, kalbe gelen mana, akıl yürütme ve düşünmeye dayanmaksızın elde edilen bilgi. 2. Allah'tan (c.c.) peygamberlerin kalbine gelen ve vahiy şeklinde inen bilgi ve düşünceler.

ilim: 1. Bilgi, bilim, marifet, haber. 2. Bir şeyi olduğu gibi ve gerçeğe uygun şekilde bilme. 3. İnsanın duyu organlarıyla elde ettiği veya Allah'ın (c.c.) vahiy yoluyla doğrudan doğruya gönderdiği ve kesinliği konusunda şüphe olmayan bilgi.

ilme'l-yakîn: Kesin olan aklî ve naklî delillerin ifade ettiği bilgi.

ilmihal: 1. Bir Müslümanın içinde yaşadığı zaman içerisinde inanç, ibadet, ahlak, sosyal ve ekonomik hayatıyla ilgili davranışlarını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinden güncelleştirerek hayatına katma bilgisi. 2. İnanç, ibadet, ahlak, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili dinî bilgiler kitabı.

iltica: Sığınma.

iman: 1. İnanmak, tasdik etmek. Emniyette olmak, güvende olmak, güven vermek. 2. Kişinin Allah'ın (c.c.) varlığını, birliğini, sıfatlarını, peygamberlerini, ahiret gününü ve bunlardan başka iman edilmesi gereken şeyleri kalp ile tasdik edip dil ile söylemesi.

imaret: Medrese talebelerine, cami görevlilerine, fakirlere ve gelip giden yol-

cu ve misafirlere yemek vermek üzere kurulmuş aş evi.

inanç: İnanılan şey, itikat, iman, bir fikre olan bağlılık.

infak: 1. Karşılıksız yardım, sadaka verme. 2. Zekât. 3. Kişinin kendisi, ana ve babası, çocukları ve eşi için yapmış olduğu her türlü meşru harcama. 4. Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için insanın kendisine verilen malların şükrünün bir göstergesi olarak onun emrettiği yerlere harcama yapması, bağışta bulunması. vakar

inkâr: Kabul etmeme, reddetme.

irade: Aklın düşünüp karar vermesi, yapılması veya yapılmaması eşit olan çeşitli davranışlardan birini beğenip tercih etmesi.

iradi: 1. İrâdeyle ilgili. 2. İrâdeye dayanan, bilinçli olarak, isteyerek yapılan.

irfan: Gerçeği anlama hususundaki güçlü seziş yeteneği, görgü ve sezişten gelen ruh uyanıklığı.

irşad: Birini doğru yola sevk etme.

islam: 1. Kurtuluşa ermek, güven ve emniyette olmak. Boyun eğmek, itaat, teslim olmak, sulh ve barış yapmak. 2. Şirkten ve şirk ahlakından uzaklaşıp Allah'ın (c.c.) birliğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hak oluşunu kabul ederek Allah'ın (c.c.) emrine, peygamberin sözüne uyup teslimiyet göstermek.

isrâ: 1. Gece yürüyüşü. 2. Hz. Peygamber'in, hicretten yaklaşık bir buçuk sene evvel (620), Miraç gecesinde Kâbe'den Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya Allah'ın (c.c.) izniyle götürülmesi.

istidat: Yetenek.

istikamet: 1. Hak yolda olma, hak yola girme, doğruluk, dürüstlük, adalet, denge, dürüstçe yaşama. 2. İslam'ı kabul edip, Allah'a (c.c.) hiçbir şeyi ortak koşmadan inanç, düşünce ve niyette, tutum ve davranışta sürekli olarak Allah'ın (c.c.) rızasına uygun hareket etme.

istismar: Birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme.

itaat: Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma

itibar: 1. Saygınlık. 2. Borç ödemede güvenilir olma durumu.

itidal: 1. Aşırı olmama, ılımlılık, ölçülülük, dengelilik, soğukkanlılık. 2. İnsanın yaratılış amacına uygun hareket etmesi, hayatının her anında Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'i örnek alarak yaşamayı prensip edinmesi.

itikat: İnanmak, doğruluğuna kalben kararlı olmak; gönülden tasdik ederek inanmak ve zihnin kesin olarak hüküm verdiği şey.

K-L

kağan: Hanların bağlı olduğu devlet başkanı, hakan, imparator.

kabir: Mezar, mezarlık.

kâfir: Hz. Peygamberi ve onun Allah'tan (c.c) getirdiği kesinlikle sabit olan şeyleri yalanlayan, tevatür yoluyla bize ulaşmış bulunan hükümlerden birini ya da birkaçını inkâr eden kişi.

karakter: Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı.

kategori: Aralarında herhangi bir bakımdan ilgi veya benzerlik bulunan şeylerin tamamı, grup.

kayyum (el-kayyum): "Kendi zatı ile kaim olan, varlığında ve varlığının devamında her şey kendisine muhtaç olduğu halde kendisinin hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, bütün mahlukatı var kılıp varlığını devam ettiren" anlamında Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsından biri.

kelam: Allah'ın (c.c.) varlığı, birliği, pey-

gamberlik ve ahiret gibi iman esaslarından bahseden, bu esasları aklî ve naklî delillerle İslâm inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim.

kerem: 1. Soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet. 2. Bağış olarak verme, iyilik, cömertlik, eli açıklık, lütuf.

keşif: Var olduğu bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılması.

kibir: 1. Büyüklenme, büyüklük taslama, kendini üstün görme, böbürlenme. 2. Kişinin, yaratılış amacını ve varlığının özünü kavrayamayarak kendini büyük görüp başkalarını küçük görmesi.

körük: Ateşi canlandırmak için kullanılan ve açılıp kapandıkça içindeki havayı üfleyen araç.

kubbetü's-sahra: Kudüs'de Mescid-i Aksa sınırları içinde bulunan ve Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan tarafından 689-691 yılları arasında yaptırılan kubbeli yapı.

kulluk: Allah'ın (c.c.) rızasını elde edebilmek için emirlerini içtenlikle yerine getirip yasaklarından kaçınma. Ubudiyet.

kuruntu: 1. anlış ve yersiz düşünce, evham. 2. Olmayacak bir şeyin olacağını sanma.

kuşku: Bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık, kuruntu, işkil, şüphe.

kuşluk: Günün sabahla öğle arasındaki saatleri ve bu vakitte kılınan nafile namazın adı.

kutsal: Güçlü bir dini saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes.

küfür: Allah'ın (c.c.), varlığını veya birliğini inkâr etme, dinin kutsal saydığı gerçeklere inanmama ya da İslam'ın hak din olduğunu kabul etmeme.

külliye: Büyük bir cami ve etrafında onunla birlikte yapılmış olan medrese, türbe, hastane, aşhane, mektep, kütüphane, çarşı, han, hamam, çeşme, sebil vb. binaların hepsine birden verilen isim.

kültür: Bir milletin inanç, fikir, sanat, âdet ve geleneklerinin, maddi ve manevi değerlerinin bütünü, hars.

literatür: Belli bir ilim dalında yazılmış eser veya yazıların bütünü.

lütuf: 1. Bağış, iyilik etme, yardımda bulunma. 2. Nazik ve merhametli davranma. 3. Kulu, Allah'ın (c.c.) af ve rahmetine yaklaştıran, günahlara düşmekten uzaklaştıran her türlü ilahî yardım.

M

mabet: İbadet edilen yer, ibadethane, tapınak.

mabud: Kendisine ibadet edilen, tapınılan varlık, ilah, rab. İbadet edilmeye layık olan tek varlık, Allah.

maddi: Madde ile ilgili olan. Şeklî, fizikî.

mağfiret: 1. Örtme, gizleme, bağışlama, af, yarlıgama. 2. Allah'ın, kendisine içtenlikle tövbe eden ve hatasını kabul edip bir daha günah işlememe konusunda söz veren kullarının günahlarını bağışlaması, affetmesi.

mahiyet: İçerik.

mahremiyet: 1. Saygıya ve gizlenmeye değer şey. 2. Herkesin bilmesi gerekmeyen şey.

maksud: 1. Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen. 2. İstenilen şey, amaç, gaye, maksat.

manevi: Gözle görülüp elle tutulamayan, madde ve cisimle ilgisi bulunmayan, içe, öze, ruha ait olan. Öz ile ilgili olan.

marifet: 1. Bilme, tanıma. 2. Derin düşünme yoluyla bir şeyin anlaşılması veya ilhama dayanan aracısız bilgi.

materyalist: Zamanın ve maddenin ebediliğine inanan, Allah'ın (c.c.) yara-

tıcılığını inkâr edip tüm evrenin tabiat kanunları tarafından var edildiğini savunan kimse, dehriye mezhebine inanan.

meal: Kur'an ayetlerinin tam karşılıkları başka dillere aktarılamadığından, ayette anlatılmak istenileni kelimesi kelimesine değil de biraz eksiğiyle başka bir dile çevirme, yakın anlamlar verme.

medeniyet: Bir millet ve toplumun maddi, manevi varlığına ait üstün niteliklerden, değerlerden, fikir ve sanat hayatındaki çalışmalardan, ilim, teknik, sanayi, ticaret vb. sahalardaki nimetlerden yararlanarak ulaştığı bolluk, rahatlık ve güvenlik içindeki hayat tarzı, yaşama biçimi, medenîlik, uygarlık.

medrese: İslam ülkelerinde ve bilhassa Osmanlı Devletinde tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tıp, tarih, astronomi, edebiyat, dil bilgisi, felsefe, mantık, matematik gibi ilimlerde akademik seviyede öğretim yapan yatılı yüksek öğretim kurumu.

mehdî: 1. Doğru yolu bulan, gösteren, hidayete götüren. 2. Kıyamete yakın bir zamanda zulüm ve kötülüğü ortadan kaldırıp adaleti ve İslam'ı hâkim kılacağı öne sürülen kişi.

mekruh: İslâm dininde haram olmadığı halde hoş görülmeyen veya yapılması yasaklanan durum, davranış.

mektep: Herhangi bir derecede öğrenim görecek olanların toplu olarak devam ettikleri öğretim kurumu, okul.

meleke: 1. Bir iş veya davranış üzerinde devamlı uğraşma, tekrar ve tecrübe ile kazanılan alışkanlık, beceriklilik, yatkınlık. 2. İnsanda idrak, hâfıza, hayal etme, muhakeme kabiliyeti gibi doğuştan var olan güçlerden her biri, yeti.

mendup: 1. Sözlükte istenen, arzulanan, kendisine çağrılan şey. 2. Dinen yapılması kesin ve bağlayıcı olmaksızın istenen ve terkedilmesi kınanmayan işler.

merasim: 1. Tören. 2. Resmî işlerde yol yöntem, yol yordam

mescid-i aksâ: Kudüs'te bulunan, Kâbe ve Mescid-i Nebi'den sonra Müslümanların en önemli üçüncü mescidi. Mescid-i Aksa arazisi üzerinde mescidler, medreseler ve kubbetü's-sahra gibi yapılar bulunur.

mesih: 1. Meshedilmiş, kutsanmış.2. Hz. İsa´nın (a.s.) lakabı.

meşru: 1. Yapılmasına dinen izin verilmiş, dine uygun olan şey. 2. İslam hukukunda farz, vacip, sünnet, müstehap ve mübah olan tüm davranışlar.

metafizik: Doğa ötesi. Fizikötesi. Duyularımızla algılayamadığımız varlıkları, genel ve bütünleyici varlık kavramını konu edinen, varlığın mahiyetini araştıran felsefe disiplini.

mevlit: 1. Doğma, doğum zamanı, doğum yeri, doğum yıldönümü, veladet. 2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğumunu, doğum sırasında meydana gelen olağanüstü olayları ve hayatından bazı kesitleri anlatan manzum eserler. 3. Süleyman Çelebi'nin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğumu ve hayatı ile ilgili manzum eser.

millet: 1. Aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus. 2. Din, şeriat, takip edilen yol. 3. Allah'ın (c.c.) kullarına peygamberler aracılığı ile gönderdiği hayat tarzı, yaşama biçimi.

mimari: Bina yapma sanatı, mimarlık. Mimarlıkla ilgili.

misk: Güzel kokulu madde.

mistik : Akıl erdirilemeyen, gizli, sırlı bir yönü olan, gizli bir anlam taşıyan.

mizaç: Huy, yaradılış, tabiat, karakter

mucize: 1. İnsanın benzerini yapmaktan âciz kaldığı, alışılagelmiş şeylere aykırı olan, olağanüstü işler. 2. Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla gösterdikleri olağanüstü olaylar.

muhakeme: Bir sorunu çözmek için çıkar yol arama. Yargılama

mukabele: 1. Karşılaştırma, karşılık verme, karşı karşıya bulunma. 2. Hafızların cami ve mescitlerde cemaate dönerek Kur'an-ı Kerim okurken cemaatin de mushafları açarak takip etmeleri şeklinde gerçekleşen bir okuma biçimi.

mutlak: 1. Herhangi bir şart ve kayıtla sınırlı olmayan, kayıtsız şartsız. 2. Kesin, kat'î, tam, eksiksiz.

muvaffak: Başarı kazanmış, başarmış. Başarılmış, üstesinden gelinmiş, bitirilmiş (iş).

mübarek: 1. Kutlu, kutsal. 2. Çok saygı duyulan.

mükellef: 1. Sorumluluk ve yükümlülük taşıyan kişi. 2. Akli dengesi yerinde, ergenlik çağına ulaşmış, dinin emir ve yasakları karşısında sorumlu bulunan erkek ve kadın.

mümin: İnanan, tasdik eden, boyun eğen. Allah'ın (c.c.) varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet'in diğer iman esaslarına inanan, iman sâhibi kimse, Müslüman.

müneccim: Yıldızların hareketlerini inceleyerek gelecek hakkında yorumlar yapan ve insanın kaderiyle ilgili hükümler verip tahminlerde bulunan kişi; kâhin, falcı.

münkir: İnkarcı

müsamahakâr: Hoşgörülü.

müslim: Müslüman.

müslüman: Allah'ın (c.c.) dinine teslim olan, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) din adına bildirdiklerine gönülden bağlanan, inandıklarını yaşamaya çalışan, ibadetlerini yerine getiren ve dinin güzel ahlakını davranışlarına yansıtan kişi.

müşrik: 1. Allah'a (c.c.) ortak, eş koşan kimse. 2. Allah'a (c.c.) inandığını söylediği hâlde birçok tabiat olayının yaratılmasını ve idaresini Allah'ın (c.c.) dışında birtakım güçlere bağlayan ve bu güçleri kutsallaştırarak Allah'a ortak koşan kimse. 3. İbadetlerini Allah'tan (c.c.) başkasının rızasını gözeterek yapan kişi, riyakâr kimse.

mütevatir: Arkası kesilmeden birbirini izleyen, birbiri ardına gelen, toplumdan topluma kesintisiz olarak aktarılan, nakledilen.

N-Ö

nafile: Bir kimsenin dinen mecbur ve mükellef olmadığı halde sırf Allah rızasını kazanmak maksadıyla farz dışında kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve yaptığı her türlü hayırlı iş ve davranış.

namahrem: 1. Mahrem olmayan, yabancı. 2. Evlenilmesi dinen yasak olmayan yani birinci dereceden akraba sayılmayan kişi.

nankörlük: Kendisine yapılan iyiliğin değerini bilmeme.

nazil olmak: İnmek. Kur'an-ı Kerim'in insanlara bildirilmek üzere indirilmesi.

nass: Dinî delil, Kur'an ve Sünnet.

nebi: 1. Elçi, peygamber. 2. Allah'ın (c.c.) kendisine vahyettiği şeyleri öğrenip olduğu gibi insanlara aktaran, onları vahye inanmaya ve itaat etmeye çağıran peygamber. Nebiler, kendilerine kitap indirilmemiş olan ve daha önceki şeriatı tebliğ eden peygamberlerdir.

nefes: 1. Soluk. 2. Alevi-Bektaşi ozanların meclislerinde özel ezgilerle okunan, konusu tasavvuf ve tarikat kuralları ile ilgili olan, ince anlamlı şiir.

nefis: 1. Kişi, zat, varlığın kendisi. 2. Can. 3. Gönül, iç dünya. 4. Ruh. 5. Arzu, istek, tutku. 6. Kötü huy ve çirkin davranışların kaynağı.

neşet: Ortaya çıkma, çıkıp yayılma, meydana gelme.

nice: 1. Nasıl. 2. Çok, birçok, hayli. 3. Çok

kere. 4. Ne. 5. Ne zaman. 6. Kaç, ne kadar. 7. Hangi. 8. Ne kadar, ne derece. 9. Ne vakte kadar.

nihan: Gizli, sır.

nimet: İyilik, lütuf, ihsan. Allah (c.c.) tarafından insanlara iman başta olmak üzere her çeşit iyiliğin verilmesi ve her çeşit zararın uzaklaştırılması.

nur: 1. Aydınlık, yakmayan ışık, parıltı. 2. İlahî bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık 3. İslam dini. 4. Kur'an-ı Kerim. 5. Allah'ın (c.c.) verdiği hidayet.

nutfe: Sperm. Döllenmiş yumurta.

nübüvvet: 1. Peygamberlik, nebilik, elçilik, risalet. 2. Allah'ın (c.c.) gönderdiği vahiyleri, emir ve yasakları alıp insanlara dinin gerçeklerini duyurma; söz, tutum ve davranışlarıyla açıklama makamı olan peygamberlik.

öge: Bir bütünü oluşturan, bütünden ayrıştırıldığında da kendi başına anlam taşıyan parça, unsur.

örf: Yasalarla belirlenmediği halde halkın kendiliğinden uyduğu âdet, gelenek.

P-R

parşömen: Yazı yazmak, resim yapmak için özel olarak hazırlanan deri.

pir: 1. Yaşlı, ihtiyar. 2. Şeyh, mürşit, üstad. 3. Bir tarikatın kurucusu durumunda olan kişi, tasavvuf yoluna giren ve kendini bu yolda geliştirmek isteyen insanlara yararlı ve zararlı şeyleri göstererek örnek olan kimse.

pozitivizm: XIX. yüzyılda Auguste Comte tarafından ortaya atılan, felsefe sorunlarının ancak olaylara dayanılarak bilgi yardımı ile çözülebileceğini, bilginin insan zekâsının bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğunu ileri süren ve metafiziği gereksiz sayan maddeci görüş. Buna göre, sadece tecrübeler yoluyla kavranabilen olaylar, olgular ve olaylar arasındaki ilişkiler gerçeklik ifade eder, metafizik açıklamalar ise imkânsızdır.

psikoloji: 1. Ruh bilimi, insanın ruhsal, içsel durumlarını inceleyen bilim, ruhiyat. 2. Bir grubu, bir bireyi belirleyen hareket etme, düşünme, duygulanma biçimlerinin bütünü.

pusat: 1. Araç. 2. Silah, zırh vb. savaş aracı.

rab: Besleyen, büyüten, terbiye eden.

rah-ı hakk: Doğru yol. Allah (c.c.) yolu.

râm: Boyun eğen, kendini başkasının buyruğuna bırakan.

rauf (er-Rauf): "Yarattığı varlıklara karşılıksız ikramda bulunan, cömert davranan, iyilik edip şefkat gösteren, tehlikelerden koruyan ve yardım eden." anlamında Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsından biri.

riayet: 1. Saygı, sayma, îtibar. 2. Uyma, itâat etme.

ribat: Sınır boylarında, derbentlerde savaşçılar ve mücahitler için yapılmış, sur içindeki kale mahiyetinde müstahkem zaviye, müstahkem bina.

rütbe-i akıl: Akıl derecesi, aklın mertebesi.

S-Ş

sağduyu: 1. Doğru, akla uygun yargılar verme yeteneği, aklıselim, hissiselim. 2. Doğru ile yanlışı birbirinden ayırma ve doğru yargılama gücü.

sam: Samyeli, çölden esen sıcak yel.

sa'y: 1. Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarf etme, ceht gayret gösterme, koşma. 2. Hac veya umre ibadeti sırasında Kâbe'nin yanında bulunan Safa ile Merve tepeleri arasında dört gidiş, üç geliş olmak üzere yedi kez gidip gelme.

sabır: 1. Dayanma, dayanıklılık. 2. Başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan

(c.c.) başka kimseye şikâyetçi olmamak, yakınmamak, sızlanmamak; nefse ağır gelen ve hoşa gitmeyen şeyler karşısında dünya ve âhiret yararını düşünerek, ruhi dengeyi bozmamak için insanın kalbinde bulunmakta olan sükûnet ve dayanma gücü.

sadaka: Allah yolunda harcama, Allah rızası için fakirlere yapılan karşılıksız yardım ve her türlü iyilik.

sadık: 1. Doğru, gerçek, hakiki. 2. Dostluğunda samimi ve vefalı olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefayı gösteren, sadâkatli (kimse).

sahabi: Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında yaşamış, Müslüman olarak Peygamberi çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş kimse.

salah: Düzelme, iyileşme, iyilik, rahatlık, barışma.

salih amel: Dayanaklarını Kur'an-ı Kerim ve sünnetten alan, insanın imanını güçlendirmek için niyetli olarak yapılan tüm güzel davranışlar, inançlar, ibadetler ve insanlığın faydasına yapılan işler.

salim: 1. Sağlam, sağlıklı, sıhhatli. 2. Eksiği, noksanı olmayan, hatasız, kusursuz.

sanat: Duygu, tasavvur ve fikirleri etkili bir biçimde ve göze gönle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel vb. ile ifade etme hususundaki yaratıcılık.

savurganlık: Saçıp savurma, harcamalarda orta yoldan sapma, ölçüyü aşma ve aşırılık yapmak suretiyle sahip olduğu nimetleri gereksiz yere tüketme.

selim akıl: İnsanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliği koruyan akıl.

ser: Baş, kafa.

sezgi (hads): Bir işin veya olayın sonucunu tahmin etme, ölçüp biçme; doğruluğundan emin olmadığı beyanlarda bulunma; hızlı ilerleyiş, çabuk kavrayış.

sırat-ı müstakim: Allah'ın (c.c.) gösterdiği dosdoğru yol, İslam dini.

sinagog: Yahudilerin ibadet etmek için toplandıkları yer, havra.

siper: : 1. Korunulacak, arkasına, altına veya içine girerek saklanılacak yer. 2. Askerlerin savaşta vurulmamaları ve rahat ateş edebilmeleri için kazılmış, üstü açık hendek

sorumluluk: Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet.

sosyoloji: İnsanların toplumdaki davranışlarını zaman ve mekân faktörlerine göre gözlemleme yoluyla araştıran ve objektif sonuçlara ulaşmaya çalışan sosyal olaylar ilmi, toplum bilimi.

sufi: Tasavvufa inanan, tasavvufu bir hayat görüşü olarak benimseyen, tasavvuf ehli kimse, derviş, mutasavvıf.

sulh: 1. Barış, anlaşma. 2. İki kişi veya iki grup arasındaki anlaşmazlığın, davanın veya savaşın sona ermesi için yapılan anlaşma, barış.

sübjektif: Yalnız bir kişiye mahsus olan, tek bir zihin için muteber olan, zihnin kendisine ait bulunan, zihin tarafından ortaya konan, şahsî, ferdî, kişisel, bireysel.

sünnet: 1. Yol, âdet, gidişat, huy, karakter, mizaç, hal, tavır, davranış. 2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve onamalarını içeren örnek davranışlar. 3. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleri, davranışları ve sahabelerinin yapmış olduğu olumlu davranışları onaylaması. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözlerine kavli sünnet, davranışlarına fiilî sünnet, sahabelerinin yaptığı olumlu şeyleri onaylamasına ise takriri sünnet denir. 4. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yapmış olduğu farz ve vacibin dışındaki tavsiyeler, öğütler. 5. Dinî emir

ve yasakların çıkarılmış olduğu Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam hukukunun ikinci kaynağı. 6. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendi döneminde İslam toplumunu inanç, ibadet, tebliğ, hukuk, ekonomi, eğitim, ahlak, siyaset gibi çeşitli alanlarda; kısacası bireysel, toplumsal ve evrensel olmak üzere hayatın her alanında yönlendirip yönetmede, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere esas aldığı ilke ve prensipler bütününün oluşturduğu bir zihniyet, dünya görüşü.

şecaat: 1. Yiğitlik, kahramanlık, cesaret. 2. Hakkını alma, haksızlığa boyun eğmeme ve savaşlarda düşmana karşı cesaretli davranma.

şehadet: 1. Tanıklık, şahitlik, bir şeyin doğruluğuna inanma. 2. Kendisinden tanıklık istenen kişinin görmüş olduğu bir olayı Allah'ın (c.c.) huzurunda bulunuyor gibi bir duyguyla dosdoğru haber vermesi, şahitlik yapması. 3. Kesin olarak bildiği veya gördüğü bir şeyi mahkeme önünde veya sorulduğunda dosdoğru haber verme. 4. Gözle görülür şeyler, varlıklar, dünya. 5. "Allah'tan (c.c.) başka tanrı olmadığına ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) onun kulu ve elçisi olduğuna inanırım." anlamına gelen "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü" cümlesini gönülden, inanarak, anlamını bilerek söyleme. 6. Allah (c.c.) yolunda veya onun korunmasını emrettiği kutsal değerler olan, din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için mücadele ederken ölme, şehitlik.

şehrayin: Bayramlarda ve diğer önemli günlerde bir şehrin bayraklar ve ışıklarla süslenmesi şeklindeki şenlik, gösterişli şenlik, donanma.

şer: 1. Kötü, fena, kötü iş, bela, musibet. 2. Günah. 3. Bu dünyada hukuki yaptırımları ve kınamayı, ahirette de cehennem azabını ve Allah'ın (c.c.) gazabını gerektiren kötü sözler, inançlar, davranışlar.

şirk: 1. Denklik, ortaklık, ortak olma, eş koşma. 2. Allah'a (c.c.) inanmakla birlikte başka varlıkları da tanrı kabul etme. 3. Zatında, sıfatlarında, fiillerinde, yaratma ve emretme konularında Allah'a (c.c.) başka bir varlığı denk görme. 4. İbadetleri başkaları başkalarına gösteriş için yapma, İbadetleri yerine getirmede Allah'ın (c.c.) rızasını gözetmeme, riyakârlık, küçük şirk.

şölen: Belli bir amaçla düzenlenen eğlence.

T-U-Ü

taassup: Bağnazlık, aşırı taraftarlık, tutuculuk, körü körüne bağlılık, fanatizm.

tahkiki iman: Hakikate, delile, tefekküre dayanan iman.

tahrif: 1. Saptırma, çarpıtma, değiştirme, bozma, bozulma. 2. Allah'ın (c.c.) göndermiş olduğu ayetleri ve bu ayetlerin yazılmış olduğu kitapları söyleniş amacının dışında yorumlama, ayetleri bulunduğu yerden çıkarıp yok etme veya değiştirme, kişisel görüşlerini ayetlerin içine katma.

taklidî iman: Düşünmeden ve anlamadan, başkalarından ve atalarından gördüğü şekilde, neden ve niçin diye sorgulamadan yapılan imandır.

takva: 1. Bilinçli davranma; uyanıklık, dikkatli olma. 2. Müminin tüm tutum ve davranışlarında Allah'a (c.c.) kulluk bilinciyle hareket ederek Allah'ın (c.c.) koruması altına girmesi, ona duyduğu sevgi ve saygıyı güçlendirmeye gayret etmesi, bu sevgi ve saygıyı zedelemekten korkması.

tapınak: Tanrı'ya ibadet etmek için yapılmış yapı, mabet, ibadethane.

tasavvuf: İnsanın, Allah'ın birliğinin zevkini bütün benliğinde hissederek kendi iç âleminin derinliklerine ve dış âlemin

sırlarına ermek için takip ettiği düşünce ve amel sistemi; yaratılış, bu âlem ve ölümden sonrası üzerindeki düşünüş ve inanış yolu; İslâm'ı ve imanı kulluğun gerektirdiği şekilde ahlakı, özü ve ruhu ile yaşama disiplini.

tasavvufî: Tasavvufa ait, tasavvufla ilgili.

tasdik: Doğrulamak. Onay, onaylamak.

tasvir: 1. Bir şeyi resim gibi göz önüne gelecek şekilde ayrıntıları ile anlatma. 2. Resmini yapma, resmi yapılma.

tebliğ: 1. Ulaştırma, duyurma, açıklama. 2. Açıklanması gereken dinî bir hükmü, örnekler vererek, nasihat ederek sözlü veya yazılı bir biçimde eksiksiz olarak anlatma; etkileyici bir dille insanlara duyurma. 3. Peygamberlerin Allah'tan (c.c.) aldıkları vahiyleri insanlara bildirmeleri.

tefsir: Kur'an-ı Kerim'in açıklanmasına dair olan ilim.

teheccüd: Nafile gece namazı.

tekke: Bir tarikata mensup dervişlerin zikir ve ibadet ettikleri ve içinde tarikatın gerektirdiği şekilde yaşadıkları yer, dergâh.

teklif: 1. Kabul edilmek üzere sunulan şey, 2. Dinin emirleri, hükümleri.

teori: Bir olay, bir yapı ya da düzenin nedenlerini açıklamak isteyen genel düşünce, görüş; kuram.

teravih: Ramazan'da yatsı namazından sonra kılınan yirmi rekatlık namaz.

terbiye: Edeplendirme, eğitme, eğitim verme, yetiştirme, yetenekleri geliştirme, davranışları kontrol etme.

tetkik: İnceleme, araştırma.

teveccüh: 1. Bir tarafa doğru yönelme. 2. Yakınlık duyma, hoşlanma, beğenme, iltifat.

tevhid: 1. Birleme, bir şeyin bir olduğuna karar verme, tek kılma. 2. "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun resulüdür." anlamına gelen "La ilahe illallah, Muhammedün resulullah." cümlesine kalp ile inanıp dil ile söyleme.

tövbe: Müslüman bir kişinin, ibadetleri terk etmesinden ve işlediği günahlardan dolayı pişman olması; bir daha günaha dönmeme ve ibadetlerini aksatmama konusunda kesin karar vermesi.

tutum: Tutulan yol, tavır.

türbe: Sahabe, büyük âlimler, şehitler, veliler, hükümdarlar, vezirler ve tarihte önemli işler başarmış kişilerin mezarları üzerine yapılan ve üzerleri kubbelerle örtülü bina.

ubudiyyet: 1. Kulluk, itaat, boyun eğme, ibadet etme. 2. Allah'ın (c.c.) rızasını elde edebilmek için emirlerini içtenlikle yerine getirip yasaklarından kaçınmak.

uluhiyyet: İlahlık, tanrılık, ibadet edilen varlık ve mabut. İslam'a göre uluhiyyet makamı sadece Allah'a (c.c.) aittir.

urum abdalları: Horasan'dan gelip Anadolu ve Rumeli'yi mesken tutmuş ve buraların İslamlaşmasına katkı sağlamış dervişler, erenler.

ümmet: 1. Topluluk, cemaat, millet, nesil. 2. Din ve inanç birliği temelinde bir araya gelen ve aynı peygambere bağlanan insanlar topluluğu, bir din üzerinde birleşen millet.

ümmî: Okuma yazma bilmeyen.

V-Y-Z

vacip: 1. Yapılması gerekli, zorunlu olan. 2. Yapılması farz seviyesinde olmayan fakat sünnetten daha kuvvetli olan dinî hükümler.

vahiy: 1. Gizli konuşma, gönderme, emir. 2. Allah'ın (c.c.) dilediği şeyleri peygamberlerine, mahiyeti diğer insanlar tarafından tam bilinemeyen bir yolla bildirmesi, Allah'la elçisi arasında bir

çeşit gizli ve süratli haberleşme, Allah'ın (c.c.) elçisinin kalbine indirdiği şey.

vakar: 1. Ağırbaşlılık, heybet, ciddiyet. 2. Onur, haysiyet, izzet ve şeref.

vatan: Üzerinde yerleşilen, ikamet edilen, yurt edinilen yer, ülke, memleket.

vedûd (el-Vedûd): "Kendisine bilinçli bir biçimde itaat edip emir ve yasaklarına uyan kullarını çok seven, onlara şefkat gösterip hoşnut olan veya sevilmeye ve dostluğu kazanılmaya layık tek varlık." anlamında Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsından biri.

vehim: Gerçekte var olmayan, fakat var olduğu sanılan, varmış gibi tasarlanan düşünce ve zan. Yersiz korku ve zan, şüphe.

vicdan: 1. İç duygusu, şuur, kalpteki gizli his. 2. Hayır yapmaktan hoşlanan, kötülükten sakınan, iyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan ahlaki duygu, gizli his.

yakîn: 1. Kesin ve güvenilir olan, aksine ihtimal olmayan, şüphenin zıddı. 2. İlgili olduğu olaya uygun düşme koşuluyla sabit ve kesin inanç; iman. 3. Ölüm; hayatın sonu.

yazma eser: Basım tekniğinin gelişmediği dönemlerde, elle yazılmış eser.

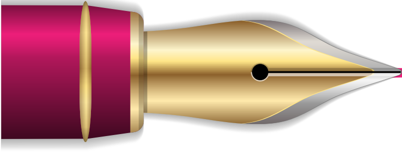
zan: Gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı, şüphe, kuruntu.

zaviye: Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde genellikle yerleşim merkezleri dışındaki yollar üzerinde, derbentlerde kurulan ve dinî-tasavvufi inanç ve fikirleri yaymak, bölgenin güvenlik ve asayişini sağlamak, gelip geçenleri barındırmak, yedirip içirmek gibi işleri üstlenen, Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamış olan dinî ve sosyal kurum.

zekât: 1. Temizlenme, temizleme, arınma. 2. Çoğalma, bereketlenme, gelişme, büyüme. 3. Dinen zengin olan Müslümanların dinî bir görev olarak her yıl mallarının ve paralarının yüzde iki buçuğunu ibadet niyetiyle, fakirler başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in belirlemiş olduğu yerlere vermeleri.

zırh: Savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi

ziynet: Süs.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Beyrut, 1991.

ADAM, Baki; Katar, Mehmet, **Dinler Tarihi**, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir, 2005.

ALTUNTAŞ, Halil; Şahin, Muzaffer, **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, DİB Yayınları, Ankara, 2001.

APAYDIN, H. Yunus, "Mütevatir", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 32, İstanbul, 2006.

AVCI, Casim, "Kudüs", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 26, İstanbul, 2002.

BAYMUR, Feriha, **Genel Psikoloji**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997.

BAYRAKTAR, Mehmet Faruk, "Zernûcî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 32, İstanbul, 2013.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-sahih**, 1-8, Riyad, ts.; Kahire 1400/1979; İstanbul 1979.

BUZPINAR, Şit Tufan, "Surre", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 37, İstanbul, 2009.

ÇAĞRICI, Mustafa, GÜMÜŞ, Sadrettin, DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, KARAMAN, Hayrettin **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, DİB Yayınları, Ankara, 2007.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Adalet" , **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 1988.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Şecaat" , **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 38, İstanbul, 2010.

ÇELEBİ, İlyas, "Rüya", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 35, İstanbul, 2008.

ÇİFTÇİ, Alime, **Halk Şiirinden Seçmeler**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah, **Sünen**, Kahire, Beyrut 1987.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), MEB Yayınları, Ankara, 2018.

Dinî Terimler Sözlüğü, MEB Yayınları, Ankara, 2009.

DEMİR, Osman, "Yakîn", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 43, İstanbul, 2013.

DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, "Farz" , **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 12, İstanbul, 1995.

DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, "Mubah" , **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 30, İstanbul, 2005.

DURSUN, Davud, "İslam", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 23, İstanbul, 2001.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, **es-Sünen**, 1-4, Beyrut 1409/1988.

ED-DÛRÎ, Abdülaziz, "Bağdat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 4, İstanbul, 1991.

El-ASELÎ, Kâmil Cemîl, "Kudüs", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 26, İstanbul, 2002.

ERSOY, Mehmet Akif, **Safahat**, TDV Yayınları, Ankara, 2013

GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Alevî Bektaşî Nefesleri**, İnkilâp Kitabevi, İstanbul, 1992.

GÖRGÜN, Hilal, "Mısır", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 26, İstanbul, 2004.

GÖRGÜN, Tahsin, "Medeniyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 28, İstanbul, 2003.

HAREKÂT, İbrahim, "Mağrib", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 27, İstanbul, 2003.

HÖKELEKLİ, Hayati, "Fıtrat" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C 13, İstanbul, 1996.

İbn Hişâm, **es-Sîre**, Kahire, 1955.

İbn Mâce, **Sünen**, Beyrut, 1986.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB Yayınları, Ankara, 2010.

İmam Mâlik, **el-Muvatta** (Nşr.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Mısır, 1370. (Hicrî)

İNAN, Mehmet Akif, **Şiirler**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015.

İZZETBEGOVİÇ, Aliya, **Tarihe Tanıklığım**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2003.

KARAKOÇ, Sezai, **Düşünceler 1**, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1998.

KILAVUZ, Ahmet Saim, "Akaid", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 2, İstanbul, 1989.

KOCA, Ferhat, "Mendup", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 29, İstanbul, 2004.

Kur'an-ı Kerim Meali, (Haz.: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), DİB Yayınları, Ankara, 2011.

KURGAN, Şükrü, **Ziya Paşa: Hayatı, Sanatı, Eseri**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1963.

KUZGUN, Şaban, "Hanif", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 16, İstanbul, 1997.

KÜÇÜK, Abdurrahman ve diğerleri, **Dinler Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009 ve 2011.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn *Müslim b. el*-Haccac en-Nîsâbûrî, **es-Sahih**, Riyad 1419; Kahire 1374/1955.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed, **Sünen**, Beyrut, ts.

ÖĞÜT, Salim, "Ef'âl-i Mükellefîn", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 10, İstanbul, 1994.

ÖZAFŞAR, Mehmet, Emin ve diğerleri, **Hadislerle İslam**, DİB Yayınları, Cilt 1-7, Ankara, 2014.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Nizâmiye Medresesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 33, İstanbul, 2007.

ÖZEK, Ali ve diğerleri, **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, TDV Yayınları, Ankara, 2015.

ÖZEL, Ahmet Murat, **Bir Şair Bisikletle**, Profil Yayınları, İstanbul, 2010.

SİNANOĞLU, Mustafa, “İman” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 22, İstanbul, 2000.

SİNANOĞLU, Mustafa, “İslâm” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 23, İstanbul, 2001.

ŞEŞEN, Ramazan, **İslam Medeniyeti Tarihi**, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.

TATÇI, Mustafa, **Yunus Emre Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

TEZ, Zeki, **İslam’ın Batı Cephesi**, Hayykitap Yayınları, İstanbul, 2014.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, **es-Sünen**, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), 1-5, Mısır, 1395/1975.

TOMAR, Cengiz, “Mısır”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 29, İstanbul, 2004.

TOPALOĞLU, Bekir, “Esmâ-i Hüsnâ” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 11, İstanbul, 1995.

TÜMER, Günay, “Din” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 9, İstanbul, 1994.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2006.

ULUDAĞ, Süleyman, “Keşf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 25, İstanbul, 2002.

Yazım Kılavuzu, TDK Yayınları, Ankara, 2007.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur’an Dili**, Yenda Yayınları, İstanbul, 2001.

GÖRSEL KAYNAKÇA

1. Ünite Görseli; Kapak fotoğrafı: http://www.metrobusharitasi.com/wp-content/uploads/2017/09/%C4%B0samK%C3%BCt%C3%BCphane.jpeg (Erişim Tarihi: 18/01/2018) (Sayfa: 10.)

Düşünen adam: https://www.shutterstock.com/tr, ID: 670178602 (Erişim Tarihi: 18/01/2018) (Sayfa: 12.)

El-Alîm hattı: Mehmet Arif Vural’ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 12.)

Sonbahar: Esin Erenel’in fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 15.)

Gece Gündüz: https://www.proza.ru/2016/02/23/64 (Erişim Tarihi: 18/01/2018) (Sayfa: 17.)

Yol: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 19.)

Kaligrafi: Nazif Orbay’ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 21.)

Deney: https://www.shutterstock.com/tr, ID: 530952652 (Erişim Tarihi: 30/01/2018.) (Sayfa: 23.)

Süleymaniye Kütüphanesi: http://www.suleymaniye.yek.gov.tr/Content/UploadImages/k%C3%BCt%C3%BCphane.jpg (Erişim Tarihi: 30/01/2018.) (Sayfa: 25.)

Kelime-i Şehadet: Mehmet Arif Vural'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 27.)

Lafzatullah: Mehmet Arif Vural'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 28.)

Secde: Elif Yıldırım'ın fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 28.)

2. Ünite Görseli; Kapak fotoğrafı: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 39).

Yol: https://www.shutterstock.com/tr, ID: 466547960 (Erişim tarihi: 10.01.2018) (Sayfa: 41.)

Baba oğul: https://www.shutterstock.com/tr, ID: 617305325 https://www.shutterstock.com/tr, ID:**Cami-deniz:** https://www.shutterstock.com/tr, ID: 352367663 (Erişim tarihi: 10.01.2018) (Sayfa: 45.)

Genç, Dua: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 47.)

Ulu ağaç: https://www.shutterstock.com/tr, ID: 6820299 (Erişim tarihi: 10.01.2018) (Sayfa: 48.)

3. Ünite Görseli; Ulu Cami: Ahmet Akın'ın fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 56.)

Su kuyusu: http://www.buski.gov.tr/tr/haber/buyuksehirden_sudana_10_su_kuyusu_867 (Erişim tarihi: 10.01.2018) (Sayfa: 59.)

Mahya: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 64.)

Cenaze: Esin Erenel'in fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 64.)

Koyunlar: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 64.)

Tebessüm: AYCIN Hasan, 40 Hadis 40 Çizgi, Edam Yayınları, İstanbul, 2013. (Sayfa: 66.)

Dua: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 70.)

Namaz: Kahraman Keskin'in fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 74.)

Kâbe: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 74.)

İftar: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 74.)

Koç:https://www.shutterstock.com/tr, ID: 19394671 (Erişim tarihi: 01.02.2018) (Sayfa: 76.)

Cuma: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 76.)

4. Ünite Görseli; Vavlar: Ahmet Zeki Yavaş'ın fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 84.)

Süleymaniye: Diyanet İşleri Başkanlığı fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 86.)

Edirne: Ahmet Akın'ın fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 87.)

Dostluk: Kahraman Keskin'in fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 90.)

El-Adl: Ahmet Zeki Yavaş'ın fotoğraf arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 92.)

Gelincik: https://www.dreamstime.com, ID: 25561484 (Erişim tarihi: 07.02.2018) (Sayfa: 94.)

5. Ünite Kapak Görseli; "İslam Dünyası" adlı minyatür: http://nusretcolpan.com.tr/dunya/ (Erişim tarihi: (27.01.2018) (Sayfa: 104.)

İslam'ın yayılışı haritası: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Cilt 23, İstanbul, 2001. (Sayfa: 108.)

Hoca Ahmed Yesevî Türbesi: http://www.maturidiyeseviotagi.com/wp-content/uploads/2014/11/Hoca-Ahmet-Yesevi-T%C3%BCrbesi.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 109.)

Hacı Bektaş Veli Türbesi: https://firsat.me/img/big1024/4737_53395d68a22ac_800x535.jpg (Erişim tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 109.)

Mesnevi Tercümesi Kitap Kapağı: https://www.otuken.com.tr/mevlana-celaleddin-rumi-mesnevi-tercumesi (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 87.) (Sayfa: 110.)

Emevî Camii: https://c1.staticflickr.com/8/7003/6442352625_74df134b22_b.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 114.)

Surre Alayı: http://media.dunyabizim.com/haber/2017/06/21/stefano-ussi-surre-alayi.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 114.)

İbn Arabî Kabri: http://dissertationreviews.org/wp-content/uploads/2014/01/Ibn-Arabi-mosque-Damascus-e1390785649363.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 115.)

Bağdat'ın Yapılışı şiirindeki kadim şehir resmi: http://hekmah.org/wp-content/uploads/2017/03/1200px-Prayer_in_Cairo_1865.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 116.)

Ebu Hanife Türbesi: http://4.bp.blogspot.com/-XzSGyLX2FeQ/UcrJNFkEsqI/AAAAAAAADvI/MlLq5_6dins/s1600/abu+hanife+kabir+t%C3%BCrbe+sr%C4%B1ne.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 117.)

Tac Mahal: https://asiaseaplanetours.com/wp-content/uploads/2016/03/592.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 118.)

Muhammed İkbal: http://media.dunyabulteni.net/haber/2014/04/22/muhammed-ikbal.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 119.)

Süleymaniye Camii: http://www.istanbulkulturturizm.gov.tr/Resim/180110,suleymaniye-camiijpg.png?0 (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 119.)

Selimiye camii: http://turbelervecamiler.com/wp-content/uploads/2016/04/selimiye-camii.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 120.)

İshak Paşa Sarayı: http://www.nalburteknik.com/wp-content/uploads/2012/06/46.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 120.)

Bursa Ulu Camii: https://i0.wp.com/vttravelplus.com/wp-content/uploads/2015/06/bursa-co-do-cua-de-che-ottoman-6-1.jpg?ssl=1 (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 120.)

Diyarbakır Ulu Camii: http://www.diyarbakirkulturturizm.org/UserFiles/154295Ulu%20camii%201.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 120.)

İstiklal Harbi: http://www.edebiyathaberleri.com/files/uploads/news/default/edebiyat-okumalari-m-b0293a2a190d991c91cd.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 120.)

Haçlılara karşı savaş: http://islam.in.ua/sites/default/files/field/image/bitva_sultana_bayazita_s_timurom.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 120.)

Urum abdalları: http://media.dunyabizim.com/haber/2014/04/04/haci-bektas-1.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 121.)

Mostar Köprüsü: https://storge.pic2.me/cm/5120x2880/889/5669bb9979bc3.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 121.)

Aliya İZZETBEGOVİÇ: https://suffagah.com/wp-content/uploads/2016/10/aliya-izzetbegovi%C3%A7.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 122.)

Kayrevan Camii: http://www.meros.org/uploads/gallery/e9/61/51/e9861451915f-1531b66242c7c8d3f75f.jpeg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 123.)

Ömer Muhtar: https://ilkha.com/thema/watermark.php?image=../files/news/default/em-peryalizme-karsi-islami-direnisin-sembolu-omer-muhtar6c.png&watermark=watermark_small.png (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 123.)

Ezher Medresesi: http://static.panoramio.com/photos/large/2930709.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 124.)

Elhamra sarayı: https://www.ahstatic.com/photos/b0b2_de_00_p_2048x1536.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 125.)

Aslanlı avlu, Elhamra sarayı: https://www.travelingturks.com/wp-content/uploads/Al-hambra-sarayi-aslanli-avlu.jpg (Erişim Tarihi: 29.01.2018) (Sayfa: 125.)

İnternet Kaynakları:

www.tdk.gov.tr

www.isam.org.tr

www.diyanet.gov.tr

www.hadislerleislam.diyanet.gov.tr

DEĞERLENDİRME SORULARI CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE
B BÖLÜMÜ
1. B 2. B 3. B 4. D 5. E 6. C
7. D

C BÖLÜMÜ
1. vahiy 2. mütevatir
3. amel 4. salih amel
5. fıtrat.

2. ÜNİTE
B BÖLÜMÜ
1. E 2. D 3. A 4. B 5. D

C BÖLÜMÜ
1. iman, 2. tevhid, 3. esmâ-i hüsnâ' 4. ihlas 5. fıtrat

D BÖLÜMÜ
1. D 2. D 3. D 4. Y 5. Y

3. ÜNİTE
B BÖLÜMÜ
1. D 2. B 3. B 4. D 5. B 6. C

C BÖLÜMÜ
1. iyiliklere, kötülüklerden 2. bid'at
3. sünnet 4. ibadet 5. mükel-lef
7. Namaz

D BÖLÜMÜ
1. D 2. Y 3. D 4. D 5. D

4. ÜNİTE
B BÖLÜMÜ
1. C 2. D 3. C 4. E 5. A

C BÖLÜMÜ
1. değer 2. örf ve adetler
3. değerler 4. adalet
5. din

5. ÜNİTE
B BÖLÜMÜ
1. E 2. D 3. B 4. A 5. E

C BÖLÜMÜ
1. D 2. D 3. D 4. Y 5. Y